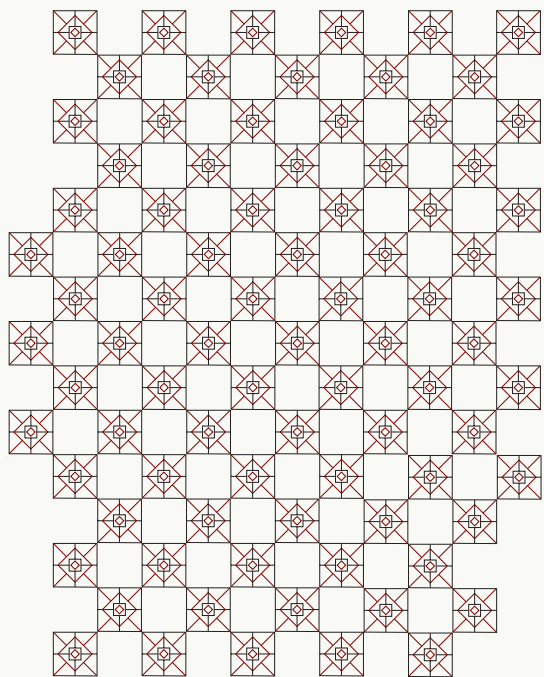

Retro **SPEKTIVE**

*Znanstvena revija za
zgodovinske in
sorodna področja*

V/2-3

Retro **SPEKTIVE**

*Znanstvena revija za
zgodovinske in
sorodna področja*

Glasilo Združenja za promocijo kulturne dediščine,
raziskav in novih tehnologij – Retrospektive

Mednarodni uredniški odbor: dr. Peter Mikša (SI) (odgovorni urednik),
dr. Kornelija Ajlec (SI) (glavna urednica),
dr. Maja Vehar (SI) (tehnična urednica),
Žiga Smolič (SI) (tehnični urednik),
dr. Bojan Balkovec (SI),
dr. Matija Zorn (SI),
dr. Petra Testen (SI),
dr. Božo Repe (SI),
dr. Yoshitome Kota (JP),
dr. Sanja Petrović Todosijević (SRB),
dr. Slobodan Marković (SRB),
dr. Ivan Laković (MNE).

Strokovna sodelavka: mag. Ana Marija Lamut

Za znanstveno vsebino tekstov in točnost podatkov odgovarjajo avtorji. Prav tako morajo poskrbeti za avtorske pravice za objavljeno slikovno in drugo gradivo, v kolikor je to potrebno. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira. Redakcija tega zvezka je bila zaključena 15. novembra 2022.

Prevodi: Furocat
Lektura: dr. Maja Vehar
Naslovnica: Tjaša Krivec
Oblikovanje in oprema: Jure Stušek
Prelom in tisk: PODOBA d.o.o., Celjska cesta 7, SI-3250 Rogaška Slatina
Naklada: 100 izvodov

Cena izvoda: 15 €
Letna naročnina: 25 €

Izdaja: Združenje za promocijo kulturne dediščine, raziskav in novih tehnologij – Retrospektive
Slovenska cesta 9b, SI-1000 Ljubljana, Slovenija

info@retrospektive-journal.org
www.retrospektive-journal.org

ISSN: 2630-3426 (tiskana izdaja)
2670-4013 (spletna izdaja)

Kazalo vsebine

Razprave 7

Jugoslovanski pogled na Združeno arabsko republiko v letu 1961 9

Žiga Smolič

Vojaški spomeniki prve svetovne vojne na območju soške fronte kot odraz nacionalizma 81

Sara Kobal

Slovenske alpinistke nad 7000 m 101

Julija Šuligoj

Okupacijska meja med Nemčijo in Italijo na območju Litije 169

Lea Meserko

Rapalska meja in njen vpliv na zgodovinski prostorski razvoj okolice: primer Žirovske kotline 199

Peter Mikša, Alenka Fikfak, Janez P. Grom

Nove tehnologije 227

Uporaba filma za interpretacijo zgodovinskih vsebin v sklopu muzejske
ponudbe 229

Nejc Kavka

Ocene in poročila 249

In memoriam: 251

Latinka Perović (1933-2022) 251

Božo Repe

Kontakti avtorjev 266

UDK: 725.945:94(497.4-15)"1915/1917"

Vojaški spomeniki prve svetovne vojne na območju soške fronte kot odraz nacionalizma

World War I Military Monuments On The Isonzo Front As A Reflection Of Nationalism

Sara Kobal

81

IZVLEČEK

V prispevku predstavljam vojaške spomenike prve svetovne vojne na območju soške fronte, ki so preko posvetilnih napisov in dekorativnih elementov odražali nacionalizem, čeprav so prvotno nastali kot spomeniki v spomin na padle vojake ter v čast vojaškim generalom in enotam. Kot primere navedem le nekaj najočitnejših in najzgovornejših primerov spomenikov, za katere bi lahko trdili, da odražajo nacionalizem. V nadaljevanju prispevka pa predstavim, kaj se je s takimi spomeniki dogajalo po prvi svetovni vojni, ko je oblast nad ozemljem najprej prevzela italijanska država, nato Jugoslavija, nazadnje pa samostojna Republika Slovenija.

Ključne besede

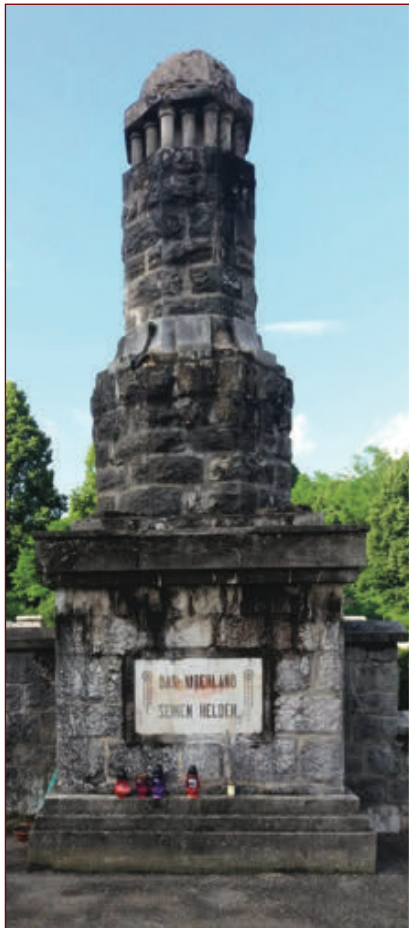
soška fronta, vojaški spomeniki, nacionalizem, odnos do vojaških spomenikov

ABSTRACT

In this article I present the war monuments created in the area of the Isonzo front during the First World War, which reflected nationalism through dedicatory inscriptions and decorative elements, although their original function was to commemorate fallen soldiers and to honour generals and military units that fought in the area. As examples, I will give just a few of the most obvious examples of monuments that reflect nationalism. In the rest of this article, I present what happened to such monuments after the First World War, first during the Italian rule, then during Yugoslavia, and finally during the era of Slovenian independence.

Keywords

Isonzo Front, war memorials, nationalism, relation to war memorials

Prva svetovna vojna, ki je potekala od 28. julija 1914 do 11. novembra 1918, za seboj ni pustila zgolj razdejanja in uničenja, ampak tudi neprecenljivo kulturno dediščino, kot so vojaški spomeniki. Slednje najdemo tudi na območju, na katerem je med 23. majem 1915 in 28. oktobrom 1917 potekala soška fronta.

Prvotna namena postavljanja vojaških spomenikov sta bila sicer počastitev spomina na padle in slavljenje vojaških generalov in vojaških enot, a ti spomeniki so preko posvetilnih napisov in dekorativnih elementov odražali tudi nacionalizem in služili kot označevalci prostora, zaradi katerega se je fronta na tem območju sploh odprla.¹

Slika 1: Posvetilni napis na avstro-ogrskem vojaškem spomeniku v Grgarju.

Tako se v posvetilnih napisih, ki krasijo spomenike, kot izrazi nacionalnega pogosto pojavljajo besede domovina, čast, dolžnost, svoboda in junaštvo.² Napis, kot so »*DULCE ET DECORUM EST PRO PATRIA MORI*«³ na

1 Kopal, Sara. »Vojaški spomeniki na območju soške fronte.« Magistrska naloga, Filozofska fakulteta UL, 2022, 11.

2 Anderson, Benedict. *Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma*. Prevedla Alja Brglez Uranjek in Andrej Kurillo. Ljubljana: Studia humanitatis, 2007, 27–28.

3 Prevod napisa »*DULCE ET DECORUM EST PRO PATRIA MORI*« je: »Sladko in častno je umreti za domovino.« (Kopal, Sara. »Spomeniki padlim nastali med prvo svetovno vojno na območju soške fronte na Slovenskem.« Zaključna seminarska naloga, Filozofska fakulteta UL, 2019, 29.)

vojaški kapeli na avstro–ogrskem pokopališču v Gorjanskem, napis »*FILII OPTIMIS–PATRIA GRATA*«⁴ na spomeniku na avstro–ogrskem vojaškem pokopališču v Štanjelu ali napis »*DAS VATERLAND SEINEN HELDEN*«⁵ na avstro–ogrskem spomeniku v Grgarju in še bi lahko naštevali, poveljujejo padle vojake in domovino.

Posvetilni napisi na vojaških spomenikih prve svetovne vojne, ki slavijo voditelje, generale in padle vojake, ki so zaradi žrtvovanja lastnega življenja za domovino predstavljeni kot heroji, postavljajo nacionalizem kot nadomestno politično religijo. Narod namreč lahko razumemo kot sveto zavezo državljanov, katere skupni in poglobljeni interes je zaščita in ohranjanje domovine.⁶

Nacionalizem tako daje velik pomen čaščenju spomina na padle vojake in slavljenju spomina na velike voditelje.⁷ Na območju soške fronte je bilo tako postavljenih tudi kar nekaj spomenikov, ki častijo vojne generale. Največ jih je bilo posvečenih generalu Svetozarju Borojeviću,⁸ izpostavila pa bi zlasti dva spomenika. Prvi se nahaja na križišču cest za Čepovan, Grudnico

4 Prevod napisa »*FILII OPTIMIS–PATRIA GRATA*« je: »Najboljšim sinovom hvaležna domovina.« (Prinčič, Vili. *Neme priče vojnih grozot 1915–1918*. Trst: Mladika, 2018, 192–193.)

5 Prevod napisa »*DAS VATERLAND SEINEN HELDEN*« je: »Domovina svojim junakom.« (Prinčič, *Neme priče vojnih grozot*, 41).

6 Smith, Anthony David. *Nacionalizem: Teorija, ideologija, zgodovina*. Ljubljana: Krtina, 2005, 51.

7 Smith. *Nacionalizem*, 51.

8 Generalu Borojeviću je bil posvečen tudi napis na cerkvi Svetega Duha na Javorci, ki je sicer nastala v spomin na padle vojake. Glasi se: »*UNTER DER GLORREICHEN REGIERUNG DES ALLERHÖCHSTEIN KRIEGSHERRN SR. MAJESTÄT KAISER UND KÖNIG FRANZ JOSEF I. – DEM HOHEN ARMEEOBERKOMMANDO SR. KAISERL. U. KÖNIGL. HOHEITFELDMARSCHALL ERZHERZOG FRIEDRICH – DEM ARMEEEKOMMANDO SR. EXZELLENZ GENERAL – OBERST SVETOZAR BOROJEVIĆ V. BOJNA*«, kar v prevodu pomeni: »Pod slavnim poveljstvom najvišjega komandanta njegovega veličastva carja in kralja Franca Jožefa I. – Pod visokim poveljstvom najvišjega armadnega poveljnika njegove cesarsko–kraljevske visokosti bojnega maršala nadvojvoda Friedricha – Pod poveljstvom armadnega poveljnika njegove ekscelence generalpolkovnika Svetozarja Borojevića von Bojna.« (Černilogar, Fortunat Damjana. »Spominska cerkev Sv. Duha v Javorci: sto let 'bazilike miru'.« *Die Gedächtniskirche des Hl. Geistes in Javorca: hundert jahre »der friedens basilika.« V: Spominska cerkev Sv. Duha v Javorci: sto let »bazilike miru.« Die Gedächtniskirche des Heiligen Geistes in Javorca: Hundert Jahre »der Friedensbasilika.«* ur. Damjana Fortunat Černilogar, 14–49, Tolmin: Tolminski muzej, 2016, 38).

Prav tako je bil generalu Borojeviću posvečen t. i. Borojevičev prestol. Tu gre za skalo, v katero je bil izdolben sedež. (Prinčič, *Neme priče vojnih grozot*, 171).

in Most na Soči, kjer je potekala Borojevičeva cesta oziroma Borojevič Strasse,⁹ drugi spomenik pa se nahaja v Koprivi na Krasu.¹⁰ Obema spomenikoma je bila po vojni spremenjena funkcija. Spomenik v Čepovanu so domačini spremenili v versko znamenje, tako da so napise prekrili z ometom, granato, ki je krasila vrh spomenika, pa zamenjali z železnim križem.¹¹ V spomenik v Koprivi na Krasu pa so posegle italijanske oblasti po okupaciji Primorske. Prvotne napise so namreč odstranili in naknadno vklesali imena padlih domačinov. Tako je spomenik, ki je bil postavljen v čast avstro-ogrskega generala, postal spomenik padlim vojakom.¹²

Poleg spomenikov generalu Borojeviču lahko na območju soške fronte zasledimo še spomenike, ki so bili postavljeni v čast avstro-ogrskemu generalu Guidu Novaku von Arientaju,¹³ komandantu VII. korpusa – nadvojvodi Jožefu¹⁴ ter nazadnje tudi samemu cesarju Francu Jožefu. Slednjemu je bila posvečena napisna plošča na spominski cerkvi na Javorci ter obzidani vodni izvir v Kromberku, ki nosi zapis »FRANZ JOSEF QUELLE« oziroma »Izvir Franca Jožefa.« Napis je bil v letih po vojni namenoma poškodovan, a je še berljiv.¹⁵

Italijanski poveljniki so svoje spomenike na ozemlju soške fronte v večini dobili šele po prvi svetovni vojni, ko je ta prostor prišel pod italijansko oblast.

Leta 1938 so italijanske oblasti na Vodících postavile mavzolej generalu Mauriziu Ferrentaju Gonzagi, o čemer pričata napis »LA PATRIA AL

9 Drole, Ernesta. »Čepovan – spominsko znamenje iz prve svetovne vojne.« V: *Varstvo spomenikov. Poročila* 53, ur. Biserka Ribnikar Vasle, 35–36. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2018, 35.

10 »A0032 – Kopriva – »Borojevičev« spomenik.« Proheriditate. <http://register.proheriditate.com/sl/object/A32/> (dostop: julij 2022).

11 Prinčič, *Neme priče vojnih grozot*, 51.

12 A0032 – Kopriva – »Borojevičev« spomenik.

13 Spomenik posvečen Guidu Novaku von Arientaju, ki se nahaja med Kukom in Vodících, nosi posvetilni napis: »GENERAL MAJOR VON NOVAK PLATZ 1915 – 1916.« (Prinčič, *Neme priče vojnih grozot*, 33–36).

14 Spomenik komandantu VII. korpusa nadvojvodu Jožefu se nahaja v Kostanjevici. Spomenik, ki hkrati služi kot smerokaz, nosi napis: »ERZHERZOG JOSEPH STRASSE« oziroma: »Cesta nadvojvode Jožefa.«; »Kostanjevica – Avstro-ogrski spomenik-kažipot pri Lokvici.« Proheriditate. <http://register.proheriditate.com/sl/object/A3/>. (dostop: julij 2022).

15 »A0035 – Kromberk – Vodni zbiralnik »Franz Josef Quelle.« Proheriditate. <http://register.proheriditate.com/sl/object/A35/> (dostop: julij 2022).

GENERALE PRINCIPE MAURIZIO GONZAGA DEL VODICE«, kar v prevodu pomeni »Država generalu princu Mauriziu Gonzagi iz Vodice«, ter grb družine Gonzaga v notranjosti mavzoleja.¹⁶ Italijanskemu generalu Archillu Papi je bil spomenik na območju Banjške planote postavljen leta 1920,¹⁷ istega leta pa so na Oslavju otvorili obelisk posvečen štirim generalom.¹⁸

Povojno postavljanje spomenikov, ki častijo italijanske generale, bi lahko razumeli kot markiranje prostora in odraz nacionalizma, a še bolj nacionalistični so nekateri posvetilni napisi, ki krasijo italijanske spomenike, postavljene tako med vojno kot po njej.¹⁹

Italijanska kapela v Lokvici, kjer je bilo včasih vojaško pokopališče, vsebuje ploščo z napisom »PX / ALLA MEMORIA DEGLI EROI CADUTI IMMOLANDO LA GIOVANE VITA PER LA GRANDEZZA DELLA PATRIA / 2. NOVEMBRE 1916« oziroma »PX / V spomin padlim herojem, ki so dali svoja mlada življenja za veličino domovine / 2. novembra 1916.«²⁰

Podoben napis ima tudi kapela na nekdanjem italijanskem vojaškem pokopališču v Mikolih, ki se glasi: »*Za heroje, ki so padli za veličino in svobodo domovine.*«²¹ O svobodi italijanske države govorita tudi napisa na obelisku štirim generalom na Oslavju in na obelisku na Kalvariji. Napis na prvem spomeniku se glasi: »*QUI MORTE FERITE E GLORIE COLSE IN CENTO BATTAGLIE IL FIORE DEI SOLDATI D'ITALIA. QUI FU FIACCATO IL NERBO DEGLI ESERCITI D'ASBURGO. QUI SI MOSTRO AL MONDO COME DURI E VINCA LE SUE CUERRE IL POPOLO AMANTE DI TUTTE LE ARTI DELLA PACE MA PIU DELL'INDIPENDENZA E DELL'ONORE.*« V prevodu zapis pomeni: »*Tu so smrt, rane in slava v stotih bitkah pobrale cvet italijanskih vojakov. Tu je bila hrbtenica habsburške vojske oslabljena. Tu pokažemo*

16 »A0202 - Vodice - Mavzolej Generala Gonzage na Vodicach.« Prohereditate. <https://register.prohereditate.com/sl/object/A0202/> (dostop: julij 2022).

17 Prinčič, Neme priče vojnih grozot, 57–58.

18 Obelisk štirim generalom na Oslavju je bil posvečen Archillu Papi, Ferruccio Trombi, Nicolu Tancredu Cartelli in Alceu Cattalochinu (Prinčič, Neme priče vojnih grozot, 81–84).

19 Kobal, »Vojaški spomeniki na območju soške fronte«, 43.

20 Prinčič, Neme priče vojnih grozot, 169–170.

21 Prav tam, 150.

svetu, kako ljudje, ki ljubijo vse umetnosti miru, predvsem pa neodvisnost in čast, vzdržijo in zmagajo v svoji vojni.«²² Napisa na drugem spomeniku pa je: »NEL SANTO NOME D'ITALIA. GLORIA ALLE INNUMERE VOLI SCHIERE DI EROI CHE IN UNA PASSIONE DI XV MESI RICONSACRONO A OVESTO MONTE IL TREMENDO NOME DI CALVARIO PREPARANDO LA GRANDE VITTORIA DELL'AMORE DELLA CIVSTIZIA DELLA LIBERTA.« Prevod napisa je sledeč: »V svetem imenu Italije. Slava neštetim junakom, ki so v petnajstmesečni strasti na tem hribu prepoznali veličastno ime Kalvarija in pripravili veliko zmago ljubezni do državljanstva svobode.«²³

Slika 2: Posvetilni napis na italijanskem vojaškem spomeniku na Kalvariji.

fronta za Italijane ni predstavljala nobene grožnje. Šlo je namreč za osvaja-

22 Kopal, »Vojaški spomeniki na območju soške fronte«, 44.

23 Scozzai, Sonja. »Kalvarija nad vasjo Podgora pri Gorici.« <http://www.pohodnikitriglav.si/raportaze2020/Kalvarija.pdf> (dostop: julij 2022).

jalno vojno, ki z ogroženostjo svobode italijanske države ni imela nobene povezave. So pa italijanske oblasti z napisoma pokazale, da ta ozemlja smatrajo kot svojo last.²⁴

Še bolj zgovorno o tem pričajta še dva zapisa. Prvi zapis se nahaja na spominskem kamnu italijanskega alpskega bataljona Val Tanaro na Batognici in se glasi: »HOSTIBUS PROFLIGATIS INIQUIS IAMDUDUM FINIBUS FRACTIS FORTITER PATRIAE OB NOVOS PUGNANTES MILITES VALLIS THANARI COHORTIS ITALICAE PRIMAE ALPINAЕ LEGIONIS INGENITAE MEMORES PIETATIS HOC SACELLUM HEIC IN SUMMO PRAERUPTO MONTE SANGUINE SOLO ET NOMINE RUBRO INDISCRETIS IN ACIE OPPETITUM RELIQUIS COLENDIS CASTRIS ET VALLO FAVENTE ENUMINE IMBRIBUS AUSTRISQUE FURENTIBUS DEFENDENDIS PRIDIE KAL. IUN. ANNI MCMXVI DICARUNT.« Napis v slovenščini pomeni: »Sovražnika nagnali v beg, končno strli krivične meje in pogumno bojujoč se za nove meje domovine vojakom bataljona Val Tanaro prvega polka Alpinov v spomin na poveljani rod tukaj na prepadnem vrhu gore, rdečem od krvi, kamenja in imena, posvečajmo tale spomenik v želji, da z božjo naklonjenostjo zaščiti združena trupla padlih v boju na poljih in v jarkih v besnenju dežja in Avstrijcev. 31. maj. 1916.«²⁵ Drugi zapis, ki je govoril o italijanskem interesu po avstro-ogrskih ozemljih, se je nahajal na kapeli sv. Barbare v Brestovcu. Italijani so napis »AI MARTIRI DELL'ITALIA NUOVA« oziroma »Mučencem nove Italije« dodali po zavzetju Gorice in Doberdobskega Krasa avgusta 1916.²⁶

Posvetilne napise, ki neposredno odražajo nacionalizem in markirajo prostor, pa seveda najdemo tudi na avstro-ogrskih spomenikih. Zgovorna primera sta osrednji spomenik na avstro-ogrskem vojaškem pokopališču v Ravnici z napisom v latinščini, ki v prevodu pomeni »Nedeljivi in neločljivi-

24 Prinčič, *Neme priče vojnih grozot*, 150–151.

25 »A0088 - Krn - Spominski kamen italijanskega alpskega bataljona Val Tanaro na Batognici.« Prohereditate. <https://register.prohereditate.com/sl/object/A88> (dostop: julij 2022).

26 Prinčič, *Neme priče vojnih grozot*, 140.

vi.«²⁷ Podoben napis ima tudi cerkev na Javorci, in sicer »*INDIVISIBILITER AC INSEPARABILITER*« oziroma »*Nedeljiva in neločljiva*«. ²⁸

Nacionalizem pa se na vojaških spomenikih ne odraža le preko posve-tilnih napisov, ampak tudi preko dekorativnih elementov. Nacionalizem namreč ni le politična ideologija, ampak tudi oblika kulture, katere del so simboli.²⁹ Na spomenikih prve svetovne vojne na območju soške fronte so upodobljeni tako nacionalni simboli, kot so državni grbi ali dvoglavi orel kot simbol Avstro-Ogrske,³⁰ motivi orla na italijanskih spomenikih kot simbol korpusa alpinov,³¹ narodni oziroma ljudski motivi, kot je na primer tulipan, ki je vzet iz madžarske folklore.³²

Državne grbe najdemo na štirih avstro-ogrskih spomenikih. Grb najdemo na osrednjem spomeniku na avstro-ogrskem vojaškem pokopališču v Ravnici, na templju na avstro-ogrskem vojaškem pokopališču v Štanjelu, na cerkvi Svetega Duha na Javorci in na spomeniku v Klanecu pri Komnu.³³ Slednji ima vklesan madžarski grb,³⁴ medtem ko imajo ostali trije spomeniki skupen grb Avstro-Ogrske monarhije.³⁵

Poleg državnega grba Avstro-Ogrske najdemo tudi deželne grbe, saj ima cerkev Svetega Duha na Javorci še dvajset stiliziranih grbov posame-

27 Prav tam, 67.

28 Černilogar, »Spominska cerkev Sv. Duha v Javorci«, 37.

29 Smith, Nacionalizem, 49–50.

30 Kobal, »Vojaški spomeniki na območju soške fronte«, 23.

31 »The Alpini Corps.« Italy Heritage. <https://www.italyheritage.com/magazine/history/alpini.htm> (dostop: avgust 2022)

32 Kobal, »Vojaški spomeniki na območju soške fronte«, 23.

33 Prav tam, 23.

34 »Klanec pri Komnu - Spomenik iz prve svetovne vojne.« <http://giskd2s.situla.org/rkd/Opis.asp?Esd=28235> (dostop: avgust 2022).

35 Kobal, »Vojaški spomeniki na območju soške fronte«, 23.

znih dežel monarhije, ki so upodobljeni na dvajsetih ploščah, vzdanih na zunanjo fasado okoli cerkve.³⁶

Dvoglavega orla kot simbol Avstro-Ogrske monarhije lahko najdemo na osrednjem spomeniku na avstro-ogrskem pokopališču v Ločah pri Tolminu, čeprav naj bi dvoglavi orel krasil še osrednja spomenika na avstro-ogrskih pokopališčih v Štanjelu in Solkanu.³⁷

Motiv orla kot simbol korpusa alpinov pa najdemo na treh italijanskih vojaških spomenikih, in sicer na kapeli Bes na Planici pod Krnom, na spomeniku na Vodicach³⁸ ter na spominskemu obeležju, posvečenem prvemu padlemu italijanskemu vojaku na soški fronti pri Solarjih na Kolovratu.³⁹ Orle je prvotno vseboval tudi spomenik generala Gonzage na Vodicach, vendar se ti niso ohranili.⁴⁰ Betonska kipa alpinskega orla najdemo še pod vrhom Krna, kjer se je od prvotno štirih ohranil le en orel,⁴¹ ter na Grivi na Krnu.⁴²

Poleg tradicionalnih nacionalnih simbolov pa na spomenikih prve svetovne vojne najdemo tudi nekoliko nenavadne in manj klasične dekorativne elemente. Kot primer naj navedem *fascio*, simbol oblasti, ki je vklesan na

36 Pirkovič, Jelka. »Javorca – Spominska cerkev Sv. Duha in njene evropske vrednote. Javorca – Die Heiliggeist-Gedächtniskirche und ihre europäischen Werte.« V: *Spominska cerkev Sv. Duha v Javorci: sto let »bazilike miru.« Die Gedächtniskirche des Heiligen Geistes in Javorca: Hundert Jahre »der Friedensbasilika.«* ur. Damjana Fortunat Černilogar, 72–93, Tolmin: Tolminski muzej, 2016, 92–93.

37 Kopal, »Spomeniki padlim...«, 24, 46, 48.

O obstoju orla na vojaškem spomeniku v Solkanu pričajo slike avstrijskega slikarja Ferdinanda Pambergerja, vendar ni jasno, ali je šlo za plod njegove domišljije ali so orla odstranili Avstrijci ob italijanski okupaciji Solkana. (Prinčič, *Neme priče vojnih grozot*, 63).

O gradnji vojaškega spomenika v Štanjelu, katerega vrh je krasil orel. (Zlobec, Andrej. »Za blagor očetnjave.« V: *Oblaki so rdeči. Kratka proza – dnevniki – pisma*, ur. Iztok Ilich, 111–132, Ljubljana: DZS, 2004, 131–132).

38 Kopal, »Vojaški spomeniki na območju soške fronte,« 27.

39 »A0216 – Solarie di Drenchia (Solarje v Dreki) – Spominsko obeležje Riccarda Di Giusta na sedlu Solarji.« Prohereditate. <https://register.prohereditate.com/sl/object/A216/> (dostop: september 2022).

40 »A0202 – Vodice – Mavzolej Generala Gonzage na Vodicach.«

41 »A0070 – Krn – Kip alpinskega orla z nekdanjega zavetišča Alberta Picca na Krnu.« Prohereditate. <https://register.prohereditate.com/sl/object/A70/> (dostop: avgust 2022).

42 »A0166 – Krn – Kip orla italijanskih alpinov na Grivi.« Prohereditate. <https://register.prohereditate.com/sl/object/A166/> Hereditate – A0166 – Krn – Kip orla italijanskih alpinov na Grivi (dostop: avgust 2022).

spomenik« na italijanskem vojaškem pokopališču na Kamnem,⁴³ tulipan, ki je vklesan na osrednjem spomeniku na avstro-ogrskem vojaškem pokopališču v Volčji Dragi,⁴⁴ ali družinski grb družine Gonzaga na spomeniku generalu Mauriziu Gonzagi na Vodicach.⁴⁵

Slika 3: Spomenik alpinskim bataljonom na Vodicach.

Slika 4:
Folklorni motiv na avstro-ogrskem
spomeniku v Volčji Dragi.

43 »Comitato Memorie di pietra della Grande Guerra.« <https://memoriedipietragrandeguerra.wordpress.com/> (dostop: avgust 2022).

44 Tulipan je motiv, ki je vzet iz madžarske folklorne in je med drugim tudi značilen dekorativni element nagrobnikov na Madžarskem. (Zentai, Tünde. »The Sign-Language of Hungarian Graveyards.« V: *Folklore*, 90/2 (1979), 131–140, 136–137).

45 A0202 - Vodice - Mavzolej Generala Gonzage na Vodicach.

Torej sta obe bojujoči se strani med vojno, Italija pa tudi po njej, postavljali spomenike, ki so odražali nacionalizem. Nekateri od teh spomenikov so bili po prvi svetovni vojni, ko je ozemlje soške fronte najprej prešlo pod Italijo, nato pod Jugoslavijo, nazadnje pa pod samostojno Republiko Slovenijo, tarča delnega ali popolnega uničenja.

Omenila sem že Borojevičeva spomenika v Čepovanu in Koprivi na Krasu, katerima se je popolnoma spremenila funkcija, kot tretji primer pa naj navedem avstro-ogrski spomenik v Grgarskih Ravnah, ki so ga uničili italijanski vojaki. Prvoten posvetilni napis so namreč prekrili s cementom in vanj vpisali novega, ki se v prevodu glasi: »Kolona poročnika Valleja in 5. kolona majorja Casatija v zmagovalnem pohodu 24. avgusta 1917.«⁴⁶

Slika 5: Spremenjeni posvetilni napis na avstro-ogrskem vojaškem spomeniku v Grgarskih Ravnah.

Poleg prekrivanja in uničevanja posvetilnih napisov je prihajalo tudi do dodajanja le-teh. Tak primer je spomenik XV. korpusa avstro-ogrške vojske na Mostu na Soči, ki so mu Italijani dodali napis »*VENNE IL DI NOSTRO – OTTOBRE 1918*«, kar pomeni »*Prišel je naš dan – oktober 1918.*«⁴⁷

Poleg posvetilnih napisov so bili tarča uničevanja tudi dekorativni elementi, ki so odražali nacionalizem. Med njimi je bil najbolj na udaru motiv

46 Prinčič, *Neme priče vojnih grozot*, 40.

47 Svovljšak, Petra. *Soška fronta*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1994, 53.

orla, ki naj bi, kot sem že omenjala, krasil kar nekaj spomenikov, a je bil po vojni z njih odstranjen.⁴⁸

Nespametnega in neprimernega ravnanja so bile deležne tudi vojaške kapele, tako avstro-ogrške kot italijanske. Domačini so jih namreč po vojni spreminjali v gospodarska poslopja. Taka usoda je doletela italijanski vojaški kapeli v Ladri in Gabrjah⁴⁹ ter avstro-ogrsko vojaško kapelo v Vižentinih.⁵⁰

Prav italijanska vojaška kapela v Gabrjah je bila v devetdesetih letih 20. stoletja stvar javne polemike. Takrat so namreč na kapeli potekala sanacijska dela, ki so se zaključila z obnovo napisa »TORNERANNO« oziroma »Vrnili se bodo«, ki se nahaja nad vhodom kapele. Obnovljen napis je razburil prebivalce, ki ne morejo pozabiti italijanske okupacije slovenskega ozemlja.⁵¹

Sovraštvo do italijanskega okupatorja je bilo izraženo tudi na spomeniku generala Gonzage, ki so ga grafitarji popisali z napisom: »FAŠISTIČNI SPOMENIK POSTAVLJEN ITALIJANSKEMU OKUPATORJU NA SLOVENSKI ZEMLJI.«⁵²

Medtem ko so bili nekateri vojaški spomeniki deležni delnega uničevanja in spreminjanja funkcije, so bili drugi popolnoma uničeni. Tako so konec dvajsetih let 20. stoletja italijanske oblasti porušile avstro-ogrski vojaški spomenik, ki se je nahajal v dolini Pevmice. Spomenik je bil v italijanski literaturi iz leta 1916 označen tudi kot »*La beffa austriaca*« oziroma »*avstrijska*

48 Kobal, »Spomeniki padlim...«, 24, 46.

Iz starih fotografij je razvidno, da so orli krasili tudi italijanski vojaški spomenik Mauriziu Gonzagi. (A0202 - Vodice - Mavzolej Generala Gonzage na Vodicač).

49 Svoljšak, *Soška fronta*, 47–48.

50 Prinčič, *Neme priče vojnih grozot*, 145.

51 Posvetilni napis nad kapelo je potrebno pravilno razumeti. Napisan je namreč v tretji osebi množine in posledično ne pomeni, da se bodo vrnili okupatorji Primorske, ampak gre za izpoved vere, da se bodo mrtvi v prenesenem pomenu vrnili med žive. (Roš, Katja. »Napis »Vrnili se bodo« je treba prav razumeti.« Delo, 28. maj 1997. (Zavod za varstvo kulturne dediščine, območna enota Nova Gorica, dokumentacija objekta Gabrje – Spominska kapela, EŠD 27902)).

52 A0202 - Vodice - Mavzolej Generala Gonzage na Vodicač.

klofuta«, saj naj bi avstro-ogrsko vojska v posmeh Italijanom za okras na spomeniku uporabila tulce italijanskih šrapnelov.⁵³

Niso pa spomenikov uničevali samo vojaki oziroma nove oblasti, ampak tudi domačini. Tako sta žrtev zbiralcev železa, ki so se po vojni preživljali z nabiranjem kovin, postala avstro-ogrski spomenik težke havbične baterije na Vodica⁵⁴ in spomenik 20. strelskega polka v gozdu Panovec. Spomenikoma so plenilci pobrali neeksplodirane italijanske granate, ki so služile kot dekorativni element.⁵⁵

Poleg železa pa so domačini posegali tudi po drugih materialih, iz katerih so bili zgrajeni vojaški spomeniki. Tako so les in kamen uporabljali za obnovo hiš in to je bil razlog,⁵⁶ da se džamija, ki se je nahajala v Logu pod Mangartom, ni ohranila. Je pa potrebno poudariti, da so domačini objekt porušili šele, ko je začel propadati. Džamije namreč po vojni niso več uporabljali, posledično pa tudi ne obnavljali, saj je predstavljala tujek v okolju.⁵⁷

Če so bili nekateri vojaški spomeniki prve svetovne vojne po njenem koncu popolnoma ali deloma uničeni ali pa se je spremenila njihova namembnost, je bilo vsem spomenikom skupno to, da so bili zanemarjeni. Nove oblasti za večino niso poskrbele, temveč so jih prepustile zobu časa. Jugoslavija je za spomeniški fond skrbela še slabše kot Italija in posledično

53 Prinčič, *Neme priče vojnih grozot*, 227–229.

54 Pipan, David Erik. »Spomenik težke havbične baterije na Vodica.« *Na fronti. Revija za vojaško zgodovino*, 11 (november 2016), 76–77, 76.

55 Pipan, David Erik. »Spomenik 20. strelskega polka v Panovcu.« *Na fronti. Revija za vojaško zgodovino*, 14 (april 2020), 127–130, 128.

56 Avsenak, Vinko. »Džamija v Logu pod Mangartom« *Na fronti. Revija za vojaško zgodovino*, 14 (april 2020), 62–67, 67.

57 Bucik, Kašca Ingrid. »Ko je bil Log pod Mangartom multikulturna vas z džamijo v središču. Svojevrstna zanimivost iz časa prve svetovne vojne.« *MMC RTV SLO*, Radio Koper, 30. avgust 2015.

<https://www.rtvsl.si/prva-svetovna-vojna/zgodbe-in-pricevanja/ko-je-bil-log-pod-mangartom-multi-kulturna-vas-z-dzamijo-v-srediscu/372602> (dostop: avgust 2022).

je bilo veliko spomenikov prve svetovne vojne na robu propada.⁵⁸ Stanje se je začelo izboljševati šele v osemdesetih letih 20. stoletja, ko je bila ta neprecenljiva zapuščina prepoznana kot dediščina prve svetovne vojne.⁵⁹

Večina obnov vojaških spomenikov prve svetovne vojne je nato potekala od devetdesetih let 20. stoletja naprej. Pomembno vlogo pri obnavljanju so imele posamezne občine in prostovoljna društva, ki so sanacije izvajale s pomočjo starih fotografij spomenikov.⁶⁰

Tako so različna kulturna in zgodovinska društva, domača in tuja, prepoznala neprecenljivo vrednost kulturne dediščine prve svetovne vojne in preprečila njeno popolno uničenje.⁶¹ Čeprav so ti vojaški spomeniki prvotno sicer nastali kot spomin na padle vojake in v čast generalom ter vojaškim enotam ter so preko posvetilnih napisov in drugih dekorativnih elementov odražali tudi nacionalizem in tako služili tudi kot označevalci prostora, so čez čas postali izraz skupnega trpljenja in krute usode vseh v vojno udeleženih narodov.⁶² Prav zato je potrebno za njih skrbeti in jih vzdrževati.

58 Drole, Ernesta. »Konservatorsko restavratorski posegi na spominski cerkvi SV. Duha v Javorci. Konservierungs- und Restaurierungsmaßnahmen für die Heiliggeist-Gedächtniskirche in der Javorca.« V: *Spominska cerkev Sv. Duha v Javorci: sto let »bazilike miru.« Die Gedächtniskirche des Heiligen Geistes in Javorca: Hundert Jahre »der Friedensbasilika.«* ur. Damjana Fortunat Černilogar, 50–63, Tolmin: Tolminski muzej, 2016, 51–52.

59 Močnik, Blaž. »Brazgotina z več kot sto spomeniki.« Delo.

<https://old.delo.si/kultura/dediscina/brazgotina-z-vec-kot-sto-spomeniki.html> (dostop: avgust 2022)).

60 Močnik, Blaž. »Brazgotina z več kot sto spomeniki.«

61 Prav tam.

62 Rauchensteiner, Manfred. »Zgodovina spomina: preobrazba prve svetovne vojne.« V: *Soška fronta 1915–1917. Kultura spominjanja*, ur. Vincenc Rajšp, 51–64. Dunaj – Ljubljana: Slovenski znanstveni inštitut, 2010, 60–62.

VIRI IN LITERATURA

Viri

Roš, Katja. »Napis "Vrnili se bodo" je treba prav razumeti.« *Delo*, 28. maj 1997.

Elektronski viri

»A0032 - Kopriva - »Borojevičev« spomenik.« Prohereditate. <http://register.prohereditate.com/sl/object/A32/> (dostop: julij 2022).

»A0035 - Kromberk - Vodni zbiralnik »Franz Josef Quelle«.« Prohereditate. <http://register.prohereditate.com/sl/object/A35/> (dostop: julij 2022).

»A0070 - Krn - Kip alpskega orla z nekdanjega zavetišča Alberta Picca na Krnu.« Prohereditate. <https://register.prohereditate.com/sl/object/A70/> (dostop: avgust 2022).

»A0088 - Krn - Spominski kamen italijanskega alpskega bataljona Val Tanaro na Batognici.« Prohereditate. https://register.prohereditate.com/sl/object/A88 (dostop: julij 2022).

»A0166 - Krn - Kip orla italijanskih alpinov na Grivi.« Prohereditate. <https://register.prohereditate.com/sl/object/A166/> Hereditate - A0166 - Krn - Kip orla italijanskih alpinov na Grivi (dostop: avgust 2022).

»A0202 - Vodice - Mavzolej Generala Gonzage na Vodichah.« Prohereditate. <https://register.prohereditate.com/sl/object/A202/> (dostop: julij 2022).

»A0216 - Solarie di Drenchia (Solarje v Dreki) - Spominsko obeležje Riccarda Di Giusta na sedlu Solarji.« Prohereditate. <https://register.prohereditate.com/sl/object/A216/> (dostop: september 2022).

Bucik, Kašca Ingrid. »Ko je bil Log pod Mangartom multikulturalna vas z džamijo v središču. Svojevrstna zanimivost iz časa prve svetovne vojne.« *MMC RTV SLO*. <https://www.rtvsl.si/prva-svetovna-vojna/zgodbe-in-pricevanja/ko-je-bil-log-pod-mangartom-multikulturalna-vas-z-dzamijo-v-srediscu/372602> (dostop: avgust 2022).

»Comitato Memorie di pietra della Grande Guerra.« <https://memoriedi Pietragrandeguerre.wordpress.com/> (dostop: avgust 2022).

Močnik, Blaž. »Brazgotina z več kot sto spomeniki.« *Delo*. <https://old.delo.si/kultura/dedicina/brazgotina-z-vec-kot-sto-spomeniki.html> (dostop: avgust 2022).

»Klanec pri Komnu - Spomenik iz prve svetovne vojne.« <http://giskd2s.situla.org/rkd/Opis.asp?Esd=28235> (dostop: avgust 2022).

»Kostanjevica - Avstro-ogrski spomenik-kažipot pri Lokvici.« Prohereditate. <http://register.prohereditate.com/sl/object/A3/>. (dostop: julij 2022).

Scozzai, Sonja. »Kalvarija nad vasjo Podgora pri Gorici.« <http://www.pohodnikitriglav.si/reportaze2020/Kalvarija.pdf> (dostop: julij 2022).

»The Alpini Corps.« Italy Heritage. <https://www.italyheritage.com/magazine/history/alpini.htm> (dostop: avgust 2022).

Literatura

Anderson, Benedict. Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma. Prevedla Alja Brglez Uranjek in Andrej Kurillo. Ljubljana: Studia humanitatis, 2007.

Avsenak, Vinko. »Džamija v Logu pod Mangartom« *Na fronti. Revija za vojaško zgodovino*, 14 (april 2020), 62–67.

Černilogar, Fortunat Damjana. »Spominska cerkev Sv. Duha v Javorci: sto let »bazilike miru.« Die Gedächtniskirche des Hl. Geistes in Javorca: hundert jahre »der friedens basilika.« V: *Spominska cerkev Sv. Duha v Javorci: sto let »bazilike miru.« Die Gedächtniskirche des Heiligen Geistes in Javorca: Hundert Jahre »der Friedensbasilika.«* ur. Damjana Fortunat Černilogar, 14–49, Tolmin: Tolminski muzej, 2016.

Drole, Ernesta. »Čepovan – spominsko znamenje iz prve svetovne vojne.« V: *Varstvo spomenikov. Poročila* 53, ur. Biserka Ribnikar Vasle, 35–36. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2018.

Drole, Ernesta. »Konservatorsko restavratorski posegi na spominski cerkvi SV. Duha v Javorci. Konservierungs- und Restaurierungsmaßnahmen für die Heiliggeist-Gedächtniskirche in der Javorca.« V: *Spominska cerkev Sv. Duha v Javorci: sto let »bazilike miru.« Die Gedächtniskirche des Heiligen Geistes in Javorca: Hundert Jahre »der Friedensbasilika.«* ur. Damjana Fortunat Černilogar, 50–63, Tolmin: Tolminski muzej, 2016, 51–52.

Kobal, Sara. »Spomeniki padlim nastali med prvo svetovno vojno na območju soške fronte na Slovenskem.« Zaključna seminarska naloga, Filozofska fakulteta UL, 2019.

Kobal, Sara. »Vojaški spomeniki na območju soške fronte.« Magistrska naloga, Filozofska fakulteta UL, 2022.

Pipan, David Erik. »Spomenik 20. strelskega polka v Panovcu.« *Na fronti. Revija za vojaško zgodovino*, 14 (april 2020), 127–130.

Pipan, David Erik. »Spomenik težke havbične baterije na Vodica.« *Na fronti. Revija za vojaško zgodovino*, 11 (november 2016), 76–77.

Pirkovič, Jelka. »Javorca – Spominska cerkev Sv. Duha in njene evropske vrednote. Javorca – Die Heiliggeist-Gedächtniskirche und ihre europäischen Werte.« V: *Spominska cerkev Sv. Duha v Javorci: sto let »bazilike miru.« Die Gedächtniskirche des Heiligen Geistes in Javorca: Hundert Jahre »der Friedensbasilika.«* ur. Damjana Fortunat Černilogar, 72–93, Tolmin: Tolminski muzej, 2016.

Prinčič, Vili. *Neme priče vojnih grozot 1915–1918*. Trst: Mladika, 2018.

Rauchensteiner, Manfred. »Zgodovina spomina: preobrazba prve svetovne vojne.« V: *Soška fronta 1915–1917. Kultura spominjanja*, ur. Vincenc Rajšp, 51–64. Dunaj – Ljubljana: Slovenski znanstveni inštitut, 2010.

Smith, Anthony David. *Nacionalizem: Teorija, ideologija, zgodovina*. Prevedel Borut Cajnko. Ljubljana: Krtina, 2005.

Svoljšak, Petra. *Soška fronta*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1994, 53.

Zentai, Tünde. »The Sign–Language of Hungarian Graveyards.« V: *Folklore*, 90/2 (1979), 131–140.

Slikovno gradivo:

Slika 1: Posvetilni napis na avstro–ogrskem vojaškem spomeniku v Grgarju, osebni arhiv.

Slika 2: Posvetilni napis na italijanskem vojaškem spomeniku na Kalvariji, osebni arhiv.

Slika 3: Spomenik alpskim bataljonom na Vodica, osebni arhiv.

Slika 4: Folklorni motiv na avstro–ogrskem spomeniku v Volčji Dragi, osebni arhiv.

Slika 5: Spremenjeni posvetilni napis na avstro–ogrskem vojaškem spomeniku v Grgarskih Ravnah, osebni arhiv.

POVZETEK

Vojaški spomeniki, ki so nastali v času prve svetovne vojne na območju soške fronte, so bili navadno postavljeni v spomin na padle vojake ali v čast vojaškim generalom in vojaškim enotam, ki so se borile v ofenzivah soške fronte. Vendar so ti spomeniki imeli še drug namen, saj so preko posvetilnih napisov in dekorativnih elementov odražali nacionalizem. Namreč ti tako imenovani junaki so padli za svobodo in veličino domovine, tako Avstro-Ogrske monarhije kot italijanske države. Avstro-Ogrska monarhija pa je po prvi svetovni vojni razpadla in nad ozemljem, kjer je potekala soška fronta, so najprej zavladatale italijanske ter nato jugoslovanske oblasti, nazadnje pa je ozemlje prešlo pod samostojno Republiko Slovenijo. Posledično so vojaški spomeniki prve svetovne vojne, ki so nastali kot odraz takratne politične situacije, postali tujek v prostoru novih oblasti. Namreč tako kot italijanskim oblastem ni bil interes ohranjati spomenikov, ki jih je med vojno postavljala njihova nasprotnica, Avstro-Ogrska monarhija, ni bil interes jugoslovanskih oblasti vzdrževati spomenikov, ki jih je med prvo svetovno vojno in v času med obema vojnoma postavljala »nekdanji okupator«. Posledično so bili ti spomeniki tarča uničevanja in zanemarjanja, kulturna dediščina prve svetovne vojne pa na robu propada. Stanje se je izboljšalo šele proti koncu dvajsetega stoletja, zasluga pa gre v največji meri prostovoljnim zgodovinskim in kulturnim društvom, ki so se zavedala, kako neprecenljiva je ta kulturna zapuščina, ki jo je za seboj pustila srdita vojna.

UDK: 796.52-055.2(235.243)"19"

Slovenske alpinistke nad 7000 m

Slovenian female alpinists above 7000 m

Julija Šuligoj

101

IZVLEČEK

V pričujočem delu na podlagi bogatih časopisnih in elektorskih virov, literature in osebnih intervjujev z akterkami opisujem odprave, ki so se jih udeležile in so imele cilj na gorskem vrhu, višjem od 7000 m. Poseben poudarek je namenjen dvema slovenskima ženskima alpinističnima odpravama, ki sta se zgodili na koncu sedemdesetih in začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja, pri katerih so sodelovale nekatere Slovenke, ki so v svoji nadaljnji alpinistični karieri nadaljevale osvajanje sedem- in osemtisočakov.

Ključne besede

alpinizem, alpinistka, gorništvo, Himalaja, Karakorum, osemtisočak, sedemtisočak.

ABSTRACT

In the present work, based on rich newspaper and electoral sources, literature and personal interviews with the actors, I enlighten the expeditions in which they participated, aimed at a mountain peak higher than 7000 m. Special emphasis is placed on two Slovenian women's mountaineering expeditions, which took place in the late 1970s and early 1980s and were attended by some Slovenian women who continued to conquer 7,000 and 8,000 meters in their further mountaineering careers.

Keywords

mountaineering, alpinist, Himalayas, Karakorum, eight thousander, seven thousander.

UVOD¹

V preteklosti so ljudje v gore zahajali kot nabiralci zelišč, lovci in pastirji, nato pa že iz zanimanja za okolico ter tamkajšnje rastlinstvo in živalstvo. Ti raziskovalci so bili v veliki večini moškega spola, vendar ženske, »četudi spregledane ali v najboljšem primeru sprejete za zabavo, so se moškim v te njihove nadvse moške zadeve vpletale že od samega začetka.«² Zanimanje za gore je med pripadnicami nežnejšega spola porastlo v začetku 20. stoletja in nato v medvojnem obdobju, pravi razcvet pa je kot mnoge druge dejavnosti doživelo po koncu druge svetovne vojne, ko so se ženski uspehi na tem področju kar vrstili.

Slovenska literarna scena ima sicer, kot se za alpski narod spodobi, bogato zbirko alpinistične literature v obliki potopisov in znanstvenih monografij. Slovenske alpinistke so velikokrat omenjene in tudi posebej obravnavane; največkrat Pavla Jesih in Mira Marko Debeljak kot predstavnici prve povojne generacije ter pogosto tudi kot prva in edina asociacija na slovenski ženski alpinizem. V bližnji preteklosti je glavna pozornost namenjena predvsem Mariji Štremfelj, prvi Slovenki na osemtisočaku in edini na najvišjem vrhu sveta, Everestu. Slovenska alpinistična literatura pa žal (še) ne premore posebne znanstvene monografije o slovenskih alpinistkah. Osnoven namen tega članka je popis alpinističnega delovanja dela slovenskih alpinistk, in sicer tistih, ki so se pokusile in nekatere tudi uspele povzpeti na najvišje vrhove planeta, torej nad višino 7000 m.

1 Za pomoč se zahvaljujem doc. dr. Petru Mikši, Simoni Pogač, Franciju Savenc, Saši Mesec, Tini Horvat in posameznikom pri AK Črna, AO Kamnik, AO Celje – Matica, AO Koper, AO TAM Maribor, AO Kozjak Maribor, PD Ljubljana–Matica, AAO in RHM. Za intervjuje se zahvaljujem Lidiji Honzak, Marjani Šah, Špeli Hleb, Alenki Jamnik, Petri Vladimirov, Vlasti Kunaver, Marjeti Leva ter Nini Kopčavar.

2 Štěrbová, Dina. *Prve ženske na osemtisočakah: hrepenenja in usoda*. Prevedla Ksenija Mravljja. Radovljica: Didakta, 2019, 18.

SLOVENSKE ALPINISTKE NAD 7000 M

Barbka Lipovšek Ščetinin

Barbka Lipovšek Ščetinin (1941–1975) je bila v družbi moža Petra »druga ženska, ki je prečila ta visoki orjaški vrh«. ³ Gre za desetkilometrski greben Leninovega vrha, ki ga je prečila leta 1967 in s tem postala prva Slovenka na sedemtisočaku. Tega podviga pa se zakonca Ščetinin nista lotila sama. V Pamir sta odšla v sklopu mnogo večjega projekta, ki ga težko imenujemo odprava. Leta 1967 je Sovjetska zveza namreč slavila petdesetletnico svojega obstoja. V duhu pomembnosti dogodka so organizirali spektakularno praznovanje. Federacija za alpinizem Sovjetske zveze je organizirala pravi »festival gorništv«, udeleženci so mu pravili tudi Alpinijada. ⁴ Upravičeno, saj je dogajanje potekalo prav v olimpijskem duhu, in sicer s povsod razobešenimi zastavami in grbi ter ujemajočimi se trenirkami članov posamezne države. V slovenskem primeru so bile to pumparice, »kot bi prišli naravnost iz hribov«. ⁵ Udeležilo se jo je tristo petindvajset alpinistov, vrh je dosegel tristo en alpinist. Med temi je bilo tudi šest Slovencev in ena Slovenka, ena med dvaindvajsetimi ženskami, ki so dosegle vrh. ⁶

18. avgusta 1967 je na uredništvo Dela prišel brzovjav: »Uspeh odprave na Pik Lenina. 14. avgusta so se povzpeli na vrh Ekar, Mahkota, Lipovškova, Ščetinin, 16. avgusta pa Blažina in Dimitrov. Mahkota in Ekar sta opravila prečenje v smeri C, Ščetinina pa v smeri B.« ⁷ Leninov vrh je postal najvišji samostojni vrh, na katerega so stopili Jugoslovani. Barbka je postala četrta tujka, ki se je povzpela na Leninov vrh. To je bil tudi slovenski ženski višinski rekord, ki ga je obdržala celo desetletje. Čeprav je odpravo organizirala in financirala Sovjetska zveza in je bilo udobje v baznem taboru brez primere, so si alpinisti nabirali pomembne izkušnje pri organizaciji in delova-

3 Petkovšek, Darinka. »Barbka Lipovšek-Ščetinin.« *Planinski vestnik* 75/8 (1975): 454.

4 Pribošič, Miha. »Brez kažipota nas boste težko našli.« *Delo*. <https://old.delo.si/sobotna/brez-kazipota-nas-boste-tezko-nasli.html> (dostop: januar 2022, zadnjič dopolnjeno avgust 2017).

5 Mahkota, Ante. »Pamirski dnevnik (II.) Stotnjica na 7000 m.« *Delo*, 19. avgust 1967, 5.

6 »Mednarodna alpiniada na Pik Lenin.« *Planinski vestnik* 68/6 (1968), 291.

7 »Brez kažipota nas boste težko našli.«

nju na gori, saj so opravili vzpon v alpskem slogu. Franci ga je preprosto opisal: »'Ruzak' na rame in – gremo!«⁸

Po vrnitvi z odprave je Barbka ostala dejavna v alpinizmu; dve leti (1968–1970) je bila predsednica Akademskega planinskega društva, sodelovala je pri delovanju PZS in Komisiji za alpinizem. Dve leti je bila tajnica GRS in prva slovenska gorska reševalka ter članica RHM. Njeno udejstvovanje je pomembno delo nista ostala neopažena; Planinska zveza ji je leta 1963 za izjemno delo in uspehe podelila srebrni, leta 1971 pa zlati znak PZS. Prejela je tudi državno priznanje republike Slovenije in Bloudkovo plaketo za alpinistične dosežke.⁹ Umrla je v kristusovih letih za posledicami raka.¹⁰

Slava Mrežar Suhač

Slava Mrežar, poročena Suhač, (1923–) se je v zgodovino slovenskega alpinizma zapisala leta 1977, ko se je v okviru odprave Planinskega društva Ljubljana-Matica povzpela na 7250 m visoki zahodni vrh Nošaka v afganistanskem Hindukušu. S tem je podrla jugoslovanski ženski višinski rekord Barbke Lipovšek Ščetinin izpred desetih let.¹¹

Na razpisu je bila izbrana na podlagi zadostnega števila zbranih točk.¹² Odpravo *Hindukush Expedition (Embassy of the SFR Yugoslavia) KABUL P. B. 53 – Afganistan* je sestavljalo štirinajst članov pod vodstvom Petra Janežiča – Petrača. Njihov cilj je bil vzpon na Nošak, visok 7492 m. Odprava je bila

8 Peternel, Urša. »Brzajavka je sporočala: Uspeh odprave na Pik Lenina.« *Gorenjski glas*. <https://www.gorenjskiglas.si/article/20170818/C/170819784/1002/brzajavka-je-sporocala--uspeh-odprave-na-pik-lenina> (dostop: Januar 2022, zadnjič dopolnjeno avgust 2017).

9 Bloudkova plaketa je republiško priznanje za telesno kulturne dosežke, ki jo podeljujejo od leta 1965 dalje. Nagrade ne prejmejo le vrhunski alpinisti, pač pa tudi tisti, ki prispevajo k razvoju športa in za življenjsko delo.

10 Petkovšek, »Barbka Lipovšek-Ščetinin,« 455.

11 Pate, Mateja. »Slovenke na vrhovih, višjih od 7000 metrov.« *Planinski vestnik* 103/12 (2003): 8.

12 V sedemdesetih letih sta je začela kategorizacija alpinistov in njihovo ocenjevanje. Bojan Pollak je oblikoval zapleten sistem točkovanja posameznih tur, ki jih alpinist opravi v letu dni. Upošteval je težavnost in dolžino ter nadmorsko višino stene, razmere, v katerih je bil vzpon opravljen, in dejstvo, ali je bil prvenstven ipd. Število zbranih točk je odločalo o tem, v kateri razred bo uvrščen posamezni alpinist (republiški, zvezni ali mednarodni), in o možnosti udeležbe na različnih odpravah.

»Kvalitete in kvantitete.« *Delo*, 27. januar 1977, 14.

del priprav na odpravo na Everest, načrtovano leta 1979, saj so v sklopu te preizkusili nove materiale za opremo in tudi moštvo.¹³ Na gori so postavili tri višinske taborne. Slava je v družbi še dveh članov dosegla zahodni vrh Nošaka (7250 m) 17. avgusta in s tem dosegla nov jugoslovanski ženski višinski rekord. Občutke ob tem uspehu opisuje takole: *»Kje je sedaj sreča, zmagoslavje na vrhu? Tako je, kot bi za nekaj časa zamrla vsa čustva in občutki. Stisnemo si roke, slikamo sebe in hribe okoli in v meni je samo želja, da grem čimprej dol, kjer je zrak gostejši in dihanje lažje. Sestopamo proti taboru 3. Občutki se prebujajo, v očeh začutim solze, ki mi meglijo pogled. Prijetno mi je pri srcu, z besedami se ne da opisati.«*¹⁴

Naslednjega dne so ji soplezalci pripravili lep sprejem v baznem taboru, kjer se je zbralo vseh štirinajst članov odprave. *»Ko sem prišla z vrha, so mi pripravili prav veličasten sprejem, naredili so mi torto in počutila sem se kot najboljša alpinistka na svetu.«*¹⁵ 8. septembra se je odprava vrnila v Ljubljano, s čimer je bila tri mesece trajajoča odprava zaključena.¹⁶

O odpravi slovensko časopisje, kljub temu da je bila to prva slovenska odprava v gorovje Hindukuš, ni veliko poročalo. Verjetno gre temu pripisati dejstvo, da cilj ni bil eden izmed takrat tako željenih osemtisočakov. Javna tribuna kot edini časnik posebej omeni Slavino udeležbo na odpravi: *»Prvič je v naši odpravi tudi ženska – Slavi Mrežar, ki je trenutno najboljša alpinistka v Jugoslaviji.«*¹⁷ Dejstvo, da je na bila Slava prva ženska na slovenski odpravi, sicer ne drži povsem, saj se je odprave na Leninov vrh leta 1967 udeležila Barbka Lipovšek Ščetinin, čeprav je šlo za drugačen tip odprave. Drugi časniki odprave ne omenjajo, tudi prepoznanje Slavinega uspeha je prišlo pozneje.

¹³ Izmed naštetih članov se je sicer odprave udeležil le Viki Grošelj. Komel, Evgen. »Tokrat na Hindukush.« *Javna tribuna*, marec 1977, 9.

¹⁴ Mrežar, Slava. »7000 m in še malo več.« *Planinski vestnik* 78/3 (1978), 146.

¹⁵ Horvat, Tina. »Poglarar nomadov jo je hotel kupiti.« *Slovenske novice*, 12. april 2021, 6.

¹⁶ Bešlin, Zoran. »Potek ekspedicije.« *Planinski vestnik* 78/3 (1978), 157.

¹⁷ Komel, »Tokrat na Hindukush,« 9.

Prva slovenska ženska alpinistična odprava

Leta 1979 so se slovenske alpinistke udeležile srečanja društva Rendez vous Hautes montagne (RHM), kjer je po besedah Slave Mrežar Suhač »na eni izmed teh ženskih plezalnih tur (...) padla ideja za samostojno žensko odpravo, ki se je potem zgodila leta 1982«. ¹⁸

»Odprava bo delovala (15. julij – 15. avgust 1982) v okviru mednarodnega alpinističnega tabora, ki ga organizira komite za šport Sovjetske zveze,« je poročalo *Delo* ob objavi rezultatov razpisa KOTG. ¹⁹ Po dveh krogih izbora so bile končne izbranke naslednje: Marija Sabolek Frantar – Mariča (26 let, AO Rašica) kot vodja, Lidija Honzak (26 let, AO Matica), Irena Komprej (21 let, AS Prevalje), Tamara Likar (23 let, AO Nova Gorica), Irena Markuš (24 let, AO Kamnik), Lidija Painkiher (27 let, AAO), Marjana Šah (24 let, AO Celje) in Marija Štrefelj (25 let, AO Kranj). ²⁰ V Pamir sta skupaj s slovenskimi alpinistkami potovali tudi novinarka Dragica Mordej in 29-letna splitska alpinistka Ana Mažar. ²¹ Za vodjo odprave je bila izbrana Marija Frantar, ji je imela največ izkušenj. Članice odprave je sicer niso dojemale kot vodjo, bila je ena izmed njih in so odločitve sprejemale skupaj, Mariča je le rekla zadnjo besedo. ²² Med naštetimi se odprave ni udeležila Tamara Likar, saj se je deset dni pred odhodom smrtno ponesrečila v steni Malega Koritniškega Mangarta. ²³

Priprave so trajale več kot leto dni, ko so se med sabo spoznale in si priskrbele svoja oblačila in opremo, kar je bilo težko dostopno, zato so se morale alpinistke znajti; veliko so si sešile in spletle same (predvsem gamaše, kape, rokavice). ²⁴ Tudi pri opremi so morale malo improvizirati:

¹⁸ Mrežar-Suhač, Slava. »Obisk v znamenju tur – Navezale nove stike.« *Delo*, 30. julij 1979, 14.

¹⁹ Savenc, Franci. »V selekcijo izbranih 9 alpinistk.« *Delo*, 14. december 1981, 14.

²⁰ »Prva jugoslovanska ženska alpinistična odprava.« Friko. <https://www.friko.si/zgodovina-ostalo/prva-jugoslovanska-zenska-alpinisticna-odprava> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno julij 2017).

²¹ »Alpinistke v Pamir.« *Delo*, 17. maj 1982, 14.

²² Intervju z Lidijo Honzak. Intervju je 4. 10. 2021 opravila Julija Šuligoj, ki hrani tudi posnetek pogovora.

²³ »Obstala sta pod robom stene.« Friko. <https://www.friko.si/alpinizem/obstala-sta-pod-robom-stene> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno maj 2016).

²⁴ Intervju z Marjano Šah. Intervju je 7.9.2021 opravila Julija Šuligoj, ki hrani tudi posnetek pogovora.

»Mariča (Marija Frantar, op.a.) je narezala take feltne od zaves, da so nastali taki klini, ki se zabijejo v steno, da bi nas malo držali in varovali.«²⁵

Slika 1: udeleženke odprave. V zadnji vrsti z leve Marija Frantar, Irena Komprej, Irena Markuš, Lidija Honzak, spredaj z leve Lidija Painkiher, Marija Štremfelj, Ana Mažar.

Vir: osebni arhiv Irene Komprej.

Za cilj so si izbrale Pamir, bolj natančno vzpon na Vrh komunizma po Borodkinovem stebru, »po možnosti v alpskem stilu«.²⁶ Pamirske razmere, torej višina gorovja, klima in preprosta organizacija, so se zdele »naši ženski družini (...) kar sprejemljive,« je cilj komentirala vodja Mariča.²⁷ Po

²⁵ Intervju z Lidijo Honzak.

²⁶ Frantar, Mariča. »Ženska odprava Pamir 82.« *Alpinistični razgledi* 15 (1982): 32.

²⁷ Prav tam, 32.

prihodu v bazni tabor Moskvín–Valter na višini 4200 m so za aklimatizacijo opravile dve turi, in sicer na pettisočak in na šesttisočak; slednjega zaradi slabega vremena niso dosegle.²⁸ Vse so se na teh aklimatizacijskih turah zaradi velike višine počutile malo slabo, vendar pa je bilo počutje Marjane Šah slabše, kot je to običajno, in je celo padla v nezavest. Zdravnik je ugotovil, da ne gre samo za običajno slabost zaradi višine, zato so jo s helikopterjem prepeljali v bolnišnico Oš. Mesec dni, ki so ga preostale udeleženske preživele na gori, je bila Marjana v bolnišnici, saj je bilo ugotovljeno, da ima trebušni tifus.²⁹

27. julija so se preostale članice odpravile proti svojemu cilju, Vrhu komunizma. Ker so se odločile za alpski slog, so »vsakokrat znova kopale platoje, postavljale šotore in jih zjutraj, v peklenskem mrazu, zopet podirale«. ³⁰ To je pomenilo tudi, da so morale s sabo nositi vso potrebno opremo: »Na hrbtu smo imele skoraj dvajsetkilske nahrbtnike, v katerih so bili šotori s težkimi palicami iz fiberglasa, spalke, armiči, plezalna oprema, gorilniki, bombice, pa volnene fotrove dolge gate in iz sficanih puloverjev sešite rokavice (...) Za hrano in pijačo je seveda zmanjkalo prostora v nahrbtniku, pa tudi moči za nošnjo.« ³¹ 1. avgusta je sedem od osmih udeleženk odprave doseglo Vrh komunizma. Sestopile so po isti poti in v dveh dneh dosegle bazni tabor. Bolezen je preprečila vzpon Marjani. »Če bi bila zdrava, bi gotovo tudi ona prišla na vrh in bi bil naš uspeh stoodstoten,« je komentirala vodja odprave Marija Frantar.³²

Delo je 10. avgusta objavilo novico, da je »Planinska zveza Slovenije (...) dobila brzozjavno sporočilo, da je sedem članic slovenske ženske odprave (od osmih) priplezalo na 7.495 m visok Pik komunizma v Pamirju. Slovenske alpinistke so plezale po Borodkinovi smeri. Vse članice odprave so zdrave.« ³³

²⁸ Prav tam, 33–34.

²⁹ Intervju z Marjano Šah.

³⁰ Honzak, Lidija. »Sedem planink na sedemtisočaku.« *Planinski vestnik* 112/10 (2012), 55.

³¹ Honzak, »Sedem planink na sedemtisočaku,« 55.

³² Frantar, »Ženska odprava Pamir 82,« 34.

³³ »Slovenska ženska odprava na Piku Komunizma.« *Delo*, 10. avgust 1982, 12.

Za vodjo odprave je bil uspeh *»le formalnost«*.³⁴ Zanj je bil pravi uspeh dejstvo, da se je vzpostavila jugoslovanska ženska alpinistična ekipa, ki je zmožna pomembnih vzponov, kar je v svetu sploh redkost. *»Sedaj je treba paziti, da ta ekipa ne razpade, čeprav se bodo posameznice menjale. Tako bo naš slovenski in jugoslovanski ženski alpinizem sčasoma temu uspehu lahko pridružil še nove, višje vrhove in težavnejše smeri.«*³⁵ Kljub Marijini skromnosti je šlo za pomemben uspeh jugoslovanskega in ženskega alpinizma: z dosegom vrha so podrle jugoslovanski ženski višinski rekord Slave Mrežar Suhač. Poleg tega so bile prva ženska ekipa na Vrhju komunizma in prva nesovjetska ekipa na vrhu sovjetskega sedemtisočaka.

Že pred odhodom na odpravo je ženska alpinistična odprava burila duhove domačih in javnosti. Dvomi so izhajali predvsem iz dejstva, da gre za popolnoma žensko ekipo, ki ni imela moškega vodje. Zlobni jeziki pa so predpostavljali tudi, da je ženskam v naravi, da se sprejo in zato slabše sodelujejo: *»Če jim bo po naključju le uspelo rešiti organizacijske probleme, se bodo med seboj tako skregale, da bo ta odprava pravi polom.«*³⁶ Tako so z še večjim veseljem pokazale *»vsem skeptičnim dedcem«*, kaj zmorejo in česa so sposobne.³⁷ Uspeh jim je vlil poguma in samozavesti za nadaljnje udejstvovanje v alpinizmu, ali kot je bolj poetično komentirala Lidija: *»Uspeh na Piku Komunizma nam je dal krila, s katerimi so nekatere poletele na osemtisočake, druge pa smo se lotile najzahtevnejših smeri doma in v tujini.«*³⁸

Marija Frantar

Marija Sabolek, poročena Frantar, znana tudi kot Mariča (1956–1991), je v zgodovini slovenskega alpinizma prepoznana kot ena najboljših alpinistk svojega časa. Plezalno je hitro napredovala in že konec sedemdesetih let plezala težke smeri, marsikatero kot prve ženske in prve zimske (ženske)

34 Frantar, »Ženska odprava Pamir 82,« 34.

35 Frantar, »Ženska odprava Pamir 82,« 34.

36 Frantar, »Ženska odprava Pamir 82,« 34.

37 Honzak, »Sedem planink na sedemtisočaku,« 55.

38 Honzak, »Sedem planink na sedemtisočaku,« 55.

ponovitve. V svoji petnajstletni alpinistični karieri je splezala več kot petsto smeri.³⁹ Poleg tega je bila gonilna sila razvoja slovenskega ženskega alpinizma v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Plezala je v ženskih in mešanih navezah, pogosto kot prva v navezi.

Že zgodaj v svoji alpinistični karieri je dosegla zavidljive uspehe in si hitro nabrala izkušnje za nadaljnje udejstvovanje v visokih gorah. Leta 1979 se je udeležila svoje prve odprave v tuje gorstvo, in sicer v Pamir, kjer se je vzpela na več šesttisočakov.⁴⁰ Šest let pozneje je bila že vodja prve jugoslovanske odprave v Tjanšan.⁴¹ Nato je bila vodja dveh (edinih slovenskih) ženskih odprav. Leta 1982, ko je bila stara šestindvajset let, je vodila prvo slovensko žensko odpravo v tuja gorstva – v Pamir na Vrh komunizma. Ta uspeh je Mariči dal veter v krila in takoj po vrnitvi je začela organizirati prvo slovensko žensko himalajsko odpravo. Ta je odšla na pot leta 1986, vendar zaradi napačno izbranega cilja in slabih vremenskih pogojev žal ni uspela.

Nanga Parbat

»Ko sem bila leta 1979 v Pamirju, sem videla, da mi takšno plezanje še kar ustreza, da nisem imela težav z višino in da sem tam naredila toliko kot marsikateri fant ali pa še več. Takrat sem se odločila za plezanje po najvišjih hribih – in sem začela iskati priložnosti, na primer na odpravah na Čo Oju ali Šišo Pangmo, vendar iz tega ni bilo nič. Tako sem se zdaj odločila za Nanga Parbat,«⁴² pojasnjuje svojo odločitev za udeležbo na četrti jugoslovanski odpravi na Nanga Parbat. Odprava si je za cilj izbrala Schellovo smer, ki poteka po južni ali Rupalski steni, ki je s 4600 metri najvišja stena

39 30 let od vzpona Marije Frantar na Nanga Parbat, radijska oddaja Doživetja narave. Ljubljana: Radio Ognjišče, 31. julij 2020. https://audio.ognjisce.si/oddaja/don_2020_07_31 (dostop: februar 2022), 13 min in Erman, Urša. »Ženski nasmeh v objemu gora. Petindvajset let od nesreče Marije Frantar.« *Planinski vestnik* 116/12 (2016), 50.

40 »Deset vzponov naše odprave v Pamirju.« *Delo*, 20. avgust 1979, 14.

41 Kozorog, Edo, ur. »Tien Šan '85«: slovenska odprava v »Nebeške gore«. Ljubljana: 1985.

42 Rztresen, Marjan. »Nanga Parbat (8125 m) je sprejel našo alpinistko. Druga Slovenka na osemtisočaku.« *Planinski vestnik* 90/10 (1990), 423.

na svetu.⁴³ Po tej smeri že šest let na vrh gore ni uspela priti nobena odprava.⁴⁴

Na gori je odprava postavila štiri višinske tabore. Kot prva skupina se je proti vrhu odpravila trojica: Marija, Jože Rozman in Robert Držan. Zaradi slabega počutja je slednji dosegel četrti višinski tabor ter se nato vrnil. Vrh sta Mariča in Jože dosegla kot edina člana odprave 31. julija ob peti uri popoldne. Rupalsko steno sta po Schellovi smeri preplezala na alpski način. To je bila četrta ponovitev te smeri sploh.⁴⁵ Marija je postala druga Jugoslovanka na osemtisočaku, prva ženska, ki je preplezala najvišjo steno sveta in osma ženska na vrhu Gole gore. Marija je za kratek čas – malo več kot dva meseca – postala jugoslovanska ženska višinska rekorderka; 7. oktobra jo je »prehitela« Marija Štremfelj, ki se je povzpela na Everest. Poleg tega je bila prva ženska na svetu, ki se je na vrh povzpela po Schellovi smeri.⁴⁶

Slika 2: Marija na vrhu Nanga Parbata. Fotografija krasi naslovnico slovenske izdaje knjige Dine Štěrbove, Hrepenenje in usoda: Prve ženske na osemtisočakih.

43 Schellova smer se je prvica imenovala Kinshoferjeva, po vodji odprave, ki je leta 1963 vodil raziskovanje Rupalske stene. Ker se je po Kinshoferju že imenoval del poti, ki vodi na goro preko Diamirske stene, Kinshofer Icediels, se je smer preko Rupalske stene preimenovala v Schellovo. Tako na vrh Nanga Parbat vodi Shellova smer preko Rupalske stene in Kinshoferjeva smer preko Diamirske stene.

44 Do tedaj je uspelo le štirim odpravam, in sicer dvakrat Avstrijski (1976 in 1983), Nizozemski (1981) in Španski (1984). Ascents - Nanga Parbat. <https://www.8000ers.com/cms/download.html?func=start-down&id=163> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2010).

45 Frantar, Marija. »Del mene na gori, cela gora v meni.« *Planinski vestnik* 90/11 (1990), 469–474 in Česen, Tomo. »Marija Frantar druga naša alpinistka nad 8000 metri.« *Delo*, 27. avgust 1990, 13.

46 »Deset kilogramov za Nanga Parbat.« *Gorenjski glas* 43/71 (1990), 10.

Kangčendzenga

Marija je imela v načrtu osvojitve še kakšnega osemtisočaka in priložnost za to se ji je pojavila že naslednje leto. KOTG je namreč načrtovala odpravo na Kangčendzengo, sprva sicer brez ženske udeležbe, ker pa se je odpravi želela priključiti poljska alpinistka Wanda Rutkiewicz, so kandidature dovolili tudi Mariji.⁴⁷ Med enajstimi Slovenskimi člani odprave je bila izbrana tudi Marija, odpravi pa sta se priključili poljski alpinistki Wanda Rutkiewicz in njena soplezalka Ewa Panejko – Pankiewicz.⁴⁸

Odprava je imela tri glavne cilje, Marija je bila izbrana za poskus vzpona na glavni vrh Kangčendzenge v navezi z Jožetom Rozman. Po začetnem uspehu odprave se je vreme izrazito poslabšalo. Marija in Jože sta sprva hitro napredovala, vendar ju je oviral orkanski veter. V tabor sta preko radijske zveze sporočila, da sta sto petdeset metrov pod vrhom in da sta izčrpana in ozebla, kljub temu pa sta želela nadaljevati vzpon. Slišati je, da sta bila oba izčrpana, težave sta imela tudi pri upravljanju oddajnika. Deset minut pozneje sta sporočila, da se vračata. Ob sedmi uri zvečer sta sporočila, da ne vesta, kje sta in ne najdeta poti dol. V bazni tabor se nista vrnila nikoli. Njuni trupli sta bili najdeni naslednjega dne na višini 7400–7500 metrov, zato se predvideva, da sta pri sestopu v mraku zaradi izčrpanosti zdrsnila.⁴⁹

Že pred odhodom so mediji poročali, da je Marijin »cilj (...) vreden truda, saj je Kangčendzenga ob Lotseju še edini osemtisočak brez ženskega obi-

47 Wanda Rutkiewicz je bila najboljša poljska alpinistka. Na Kangčendzengo se je pred tem skušala povzpeti že večkrat, vendar neuspešno. Imela je velik svetovni sloves in dobre povezave z mediji, zato se je takratni načelnik KOTG Tone Škarja bal, da bo povzročila škandal, če je ne bodo sprejeli v odpravo, in ji mesta na odpravi niso upali odkloniti. *Tone, javi se!*, dokumentarni film. Režiser: Boštjan Slatenšek. Ljubljana: RTV SLO, 24. 4. 2021. <https://365.rtvsl.si/arhiv/dokumentarni-portret/174410676> (dostop: februar 2022), 57 min.

48 Cilj legendarne alpinistke Wande Rutkiewicz je bil v enem letu preplezati preostalih osem osemtisočakov, ki so ji ostali, da bi postala prva ženska na svetu, ki bi osvojila vseh štirinajst. Načrt, katerega namen je bil predvsem motivirati sponzorje, se je imenoval "Karavana sanj". Štěrbová, *Prve ženske na osemtisočakih*, 356.

49 Grošelj, Viki. »Pet zakladnic velikega snega. Kangčendzenga, tretja najvišja gora sveta.« *Delo*, 30. april 2010, 35 in Škarja, Tone in Marko Prezelj. »Slovene Kangchenjunga Expedition.« *The American Alpine Journal* 34/66 (1992), 9.

ska». ⁵⁰ To je zagotovo postavilo Marijo pod velik pritisk. Vprašanje, ki se postavlja, je tudi, ali bi se Marija vseeno tako gnala, da bi dosegla vrh, če na odpravi ne bi bilo še Wande. Šlo je namreč za očitno tekmo, katera izmed njiju bo prva stala na vrhu in s tem postala prva ženska na Kangčendzengi. Tone je povedal, da je bila Marija »hkrati obsedena z Wando, obenem pa jo je spoštovala. Po drugi strani se je bala njene moči.« ⁵¹ Marija bi bila ob uspešnem vzponu prva ženska, ki bi se povzpela na glavni vrh Kangčendzenge, postala pa je prva ženska žrtev te gore. ⁵²

Marjana Šah

Marjana Šah se je udeležila prve slovenske ženske alpinistične odprave v Pamir, kjer je zbolela in se zato na Vrh komunizma ni povzpela. Leta 1983 se je udeležila prve slovenske društvene himalajske odprave, in sicer odprave AO Celje na Gaurišankar (7134 m). Člani odprave so se odločili za poskus vzpona na goro po prvenstveni smeri v do tedaj še nepreplezani južni steni gore. Tudi poskusa vzpona po tej steni še ni bilo, o njej ni bilo še nič znanega, zato so se odločili za himalajski ekspedicijski slog. ⁵³

Na gori so postavili tri višinske tabore. Preplezali so južno steno do jugozahodnega, t. i. angleškega grebena, kjer so se na višini 6500 metrov pridružili drugi, že preplezani smeri. ⁵⁴ Gaurišankar ima dva vrhova: južni vrh Gauri in glavni vrh Shankar. Petim izmed članov slovenske odprave se je uspelo povzpeti na Gauri. Uspelo jim je preplezati zelo zahtevno steno in s tem rešiti še eno himalajsko težavo. Zaradi slabega počutja in tehnično zahtevnega vzpona z žimarjenjem med njimi ni bilo Marjane, prišla pa je do točke malo pod 7000 m. Slovensko časopisje je o odpravi večkrat poročalo. Poročila o odpravi in dnevnik Marjane ne omenjajo kot ženske

50 Savenc, Franci. »Slovenska odprava Kanč 91 ima več zahtevnih ciljev.« *Delo*, 11. marec 1991, 14.

51 Tone, *javi sel*, 1h 05 min.

52 Svoj prerani grob je na pobočjih te gore našla tudi Wanda, pridružena članica slovenske odprave, ko je naslednje leto poskusila vrh osvojiti s severozahodne strani. Štěrbová, *Prve ženske na osemtisočakah*, 364–365.

53 »Mogočne stene svete gore – izziv celjskim alpinistom.« *Novi tednik*, 19. maj 1983, 12–13.

54 Po tej se je leta 1979 na vrh povzpел Peter Boardman. »Asia, Nepal, Gaurishankar, South summit.« The American Alpine Club. <http://publications.americanalpineclub.org/articles/12198424501/Asia-Nepal-Gaurishankar-South-Summit> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 1984).

članice, včasih pa so njeno članstvo tudi povsem spregledali, na primer z naslovom »*Nevarnostim navkljub fantje niso odnehali.*«⁵⁵

Marjana se je po zaključku odprave poslovila od resnega alpinizma predvsem zaradi materinstva. Marija Frantar jo je sicer povabila na odpravo na Južno Anapurno, vendar je Marjana v tistem času zanosila.⁵⁶

Prva jugoslovanska ženska himalajska odprava

Uspeh v Pamirju je spodbudil alpinistke, da se poskusijo v Himalaji. Na razpisu so bile izbrane naslednje alpinistke: vodja odprave Marija Frantar (30 let, AO Rašica), Nives Boršič (23 let, AO Velebit Zagreb), Maja Dolenc (24 let, AO Ljubljana-Matica), Irena Komprej (25 let, AS Prevalje), Vlasta Kunaver (22 let, AO Ljubljana-Matica), Danica Mlinar (30 let, AO Logatec), Ana Mažar (32 let, AO Mosor), Mira Uršič (28 let, AO Impol) in Sanja Vranac (23 let, Obalni AO Koper).⁵⁷

Himalajskih izkušenj ni imela nobena izmed članic odprave, odločale pa so se med osemtisočakom in nižjim, a tehnično zahtevnejšim sedemtisočakom. Nazadnje je bil izbran slednji, in sicer sedemtisočak Južna Anapurna in pristop na vrh po jugozahodnem grebenu.

Delo je optimistično poročalo, da je »Marija Frantar (...) sporočila, da so dekleta bazni tabor na višini 4000 m dosegla 16. aprila, osem dni kasneje pa so že postavile tabor I na višini 5700 m.«⁵⁸ To je bil razmeroma hiter tempo, sploh ob upoštevanju dejstva, da so imele nekaj težav z višinskimi nosači. Žal pa so se že začenjale težave z vremenom. Napredovale so počasi, kakšen dan tudi sploh ne, saj so jih ovirali megla in posledično slaba vidljivost ter tudi snežni viharji. Z izjemo nekaj lepih dni ali vsaj lepih juter je ves čas snežilo, ko se je otoplilo, je deževalo, na grebenu je pihal močan veter, težave pa so jim kmalu začele povzročati tudi nevihte in statična električna.⁵⁹

55 Šrot, Srečko. »Himalajski dnevnik.« *Novi tehnik*, 8. december 1983, 13.

56 Intervju z Marjano Šah.

57 Frantar, Marija. »Boj na JZ grebenu J. Anapurne.« *Planinski vestnik* 86/8 (1986), 344.

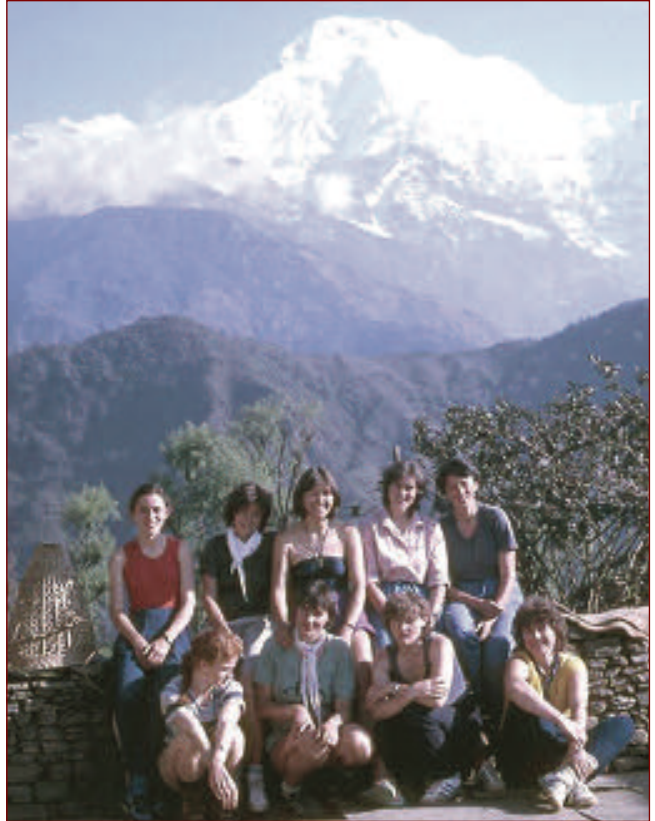
58 Česen, Tomo. »Na Daulagiriju in Južni Anapurni že postavili tabor I.« *Delo*, 12. maj 1986, 14.

59 Frantar, »Boj na JZ grebenu J. Anapurne,« 344–351.

Po enem mesecu naporenega dela sta se jih počasi začenjala lotevati obup in spoznanje, da je časa premalo, greben pa predolg in prezahteven, sploh v tako slabem vremenu. Vse so bile fizično, predvsem pa psihično izmučene. 22. maja je Marija v dnevnik zapisala, da so se skupno odločile za umik z gore; najvišjo višino, približno 6100 metrov, so dosegle Marija, Vlasta in Danica.⁶⁰

Slika 3: Udeleženske odprave. V zadnji vrsti od leve proti desni sedijo Maja Dolenc, Sanja Vranac, Ana Mažar, Vlasta Kunaver, Dana Mlinar, v prvi vrsti od leve proti desni čepijo Nives Boršič, Mariča Frantar, Mira Uršič, Irena Komprej. V ozadju Južna Anapurna z vidnim jugozahodnim grebenom. Na sliki je vidna vršna piramida, kjer se greben postavi strmo pokonci proti vrhu in so alpinistke odnehale.

Vir: Južna Anapurna. <https://www.gore-ljudje.si/Kategorije/Novosti/juzna-anapurna> (Dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2007).

Alpinistke so se iz Nepala vrnile z grenkim priokusom, ker niso dosegle cilja. Vendar ena izmed udeleženk, Vlasta, poudarja, da je *»odločitev, da odpravo končamo, prinesla veliko olajšanje. Ko sva z Majo Dolenc zadnjič šli s hriba, sva si padli v objem in jokali od olajšanja. Po dveh mesecih nošnje obupno težkih nahrbtnikov po grebenu smo bile izmozgane; mislim,*

60 Prav tam.,« 347.

da smo se proti koncu počutile že kot v vojski – samo čakale smo, da bo konec...!«⁶¹

V primerjavi z Vrhom komunizma, ki so ga slovenske alpinistke osvojile štiri leta prej, je bil ta cilj precej večji zalogaj. Tomo Česen je komentiral, da je bilo »tudi moštvo iz leta 1982 (...) po kvaliteti zelo izenačeno«, in s tem opozoril na dejstvo, da so imele udeleženske te odprave manj izkušenj, sploh na veliki višini.⁶² Poleg tega so si izbrale precej zahtevno smer.⁶³ Postavlja se torej vprašanje, ali je bila odprava dovolj pripravljena za tako velik podvig in bi, če je ne bi oviralo vreme, sploh lahko stoodstotno uspela. Tudi vodja odprave je priznala, da je bila »ekipa (...) popolnoma brez himalajskih izkušenj. (...) Resnično je bila za tako neizkušeno ekipo taka smer v takem vremenu pretežka.«⁶⁴ Dodala je sicer, da je »greben (...) tehnično precej zahteven, vendar težave same po sebi niso bile tako hude, da jim ob lepem vremenu ne bi bile kos. Če bi bilo tu vreme tako stanovitno, kot je npr. v Pamiru, bi nedvomno uspela.«⁶⁵

Že pred odhodom na odpravo je imela ekipa težave, saj je malo vedela o situaciji na gori. Ogladne odprave zaradi finančne situacije ni bilo, poročila pa so bila nezanesljiva. Višinskih nosačev od baznega tabora dalje niso imele, kar se je zelo poznalo pri delu na gori, saj so morale vso opremo nanjo znositi same, kar je pripomoglo k veliki izčrpanosti ter zapravljanju časa in lepega vremena za prenašanje namesto za napredovanje.⁶⁶

Slovenska alpinistična javnost je odpravo kljub neosvojenemu vrhu označila za uspešno. Tone Škarja je zapisal, da »pomeni ženska odprava

61 Pate, »Slovenke na vrhovih, višjih od 7000 metrov,« 14.

62 Česen, Tomo. »V Himalajo prvič odhaja naša ženska alpinistična odprava.« *Delo*, 24. marec 1986, 14.

63 Do tedaj je smer uspešno preplezala le ena odprava, in sicer japonska odprava leta 1982. Tržaški alpinisti so poskusili tri leta pozneje, žal neuspešno. Če bi Slovenskim alpinistkam uspelo, bi bila to torej prva ponovitev smeri. »SPDT – zgodovina.« <http://old.slosport.org/drustva/spdtf/zgodovina.html> (dostop: december 2021).

64 Frantar, »Boj na JZ grebenu J. Anapurne,« 350.

65 Prav tam.

66 Intervju z Vlasto Kunaver. Intervju je 26.10.2021 opravila Julija Šuligoj, ki hrani tudi posnetek pogovora.

dostojen prvi korak v najvišje gorstvo sveta«,⁶⁷ četudi niso dosegle zadane cilja in dodal, da je odhod »ženske alpinistične odprave na Himalajo (...) največ, kar so doslej naše alpinistke dosegle.«⁶⁸

Odločitev za popolnoma žensko odpravo pa se je udeleženkam zdela prava kljub zlobnim jezikom, ki so (kot za odpravo v Pamir) napovedovali, da se bodo hitro sprle in ne bodo zdržale. Kar se tiče medsebojnih odnosov, imajo udeleženske na odpravo zelo lepe spomine, med sabo so se razumele, občutka ljubosumja ali tekmovalnosti med sabo niso zaznale.⁶⁹ Udeleženka Maja Dolenc je komentirala, da je »seveda (...) med nami prišlo tudi do kakšnih nesoglasij in nezadovoljstva, predvsem, ko se je bilo treba odločiti o umiku s hriba. A to je bilo na koncu pozabljeno. Mislim celo, da je bilo manj problemov in jamranja kot kdaj kasneje na mešanih odpravah, ki so trajale bistveno manj časa. V Katmanduju smo si pred povratkom domov, čisto po žensko, nabavile vsaka svojo krzveno jakno, na veliko raziskovale ponudbo v trgovinicah, čvekale in se smejale. Moški pa v prostem času raje zahajajo v pivnice.«⁷⁰

Marija Štremfelj

Marija Perčič, poročena Štremfelj (1957–) se je z alpinizmom srečala že v gimnazijskih letih.⁷¹ Leta 1979 se je odpravila na svojo prvo alpinistično odpravo v tujino, in sicer v Ande in po severnem grebenu osvojila Alpamayo (5947 m) in Kitaraju (6010 m). Slednji šteje kot prvi ženski pristop.⁷² Leta 1982 je bila članica prve slovenske ženske odprave v Pamir, kjer je osvojila svoj prvi sedemtisočak, Vrh komunizma.

67 Škarja, Tone. »Naredile največ kar je bilo mogoče.« *Planinski vestnik* 86/7 (1986), 292.

68 Knez, Franček. »Nov korak v ženskem alpinizmu.« *Planinski vestnik* 86/8 (1986), 339.

69 Intervju z Vlasto Kunaver.

70 »Nanizala je že 1800 vzponov.« Gore-ljudje. <https://www.gore-ljudje.si/Oglasi/nanizala-je-ze-1800-vzponov> (dostop: februar 2022.)

71 »Korajža je ženskega spola.« <https://pm-korajza.nanostudio.eu/> (dostop: februar 2022).

72 »Andrej in Marija.« Gorsko vodništvo Štremfelj. <https://www.stremfelj.si/andrej-in-marija/> (dostop: februar 2022.).

Broad Peak

Prve odprave s ciljem osvojitve osemtisočaka se je Marija udeležila leta 1986. Odprava *Karakorum '86* je bila prva slovenska, katere cilj je bila osvojitve dveh osemtisočakov: Broad Peaka in Gašerbruma II.⁷³

Po hitrem začetku delovanja na gori jih je presenetila velika količina novozapadlega snega in posledična slaba vidljivost, ki sta jim otežila vzpon. V skupinah so se vzpenjali na goro, vendar so morali vsi odnehati. *»Po enotedenskem dežju nam je bilo dovolj postopanja po bazi. Čeprav je bilo vreme še vedno nestalno, smo vzeli s seboj vso opremo za vrh. Ves prvi dan vzpona v tabor II je snežilo. Naslednji dan je bil sončni zahod kot pravi biser, kar je pomenilo, da je pot na vrh odprta,«* je opisala Marija.⁷⁴ 28. julija sta kot prva Slovenca vrh Broad Peaka osvojila Viki Grošelj in Bogdan Biščak, naslednjega dne pa še Marija v navezi z možem Andrejem in s Tomažem Jamnikom in Radom Fabjanom. *»Zadnji dan ob 4. uri zjutraj smo odšli v res prekrasnem vremenu. Plezali smo počasi, saj smo bili brez dodatnega kisika. Ob 10.30 smo dosegli 8047 metrov visoki vrh.«*⁷⁵ Ob vrnitvi v bazo *»naš kuhar – Isa pripravi za Mico na pol šarkelj, na pol torto. Pristrčno kosilo, ob katerem se spomnimo, da je Micin vzpon zgodovinsko pomemben dogodek, ki se ga ta hip še ne zavedamo dovolj, da pa bo čas postavil stvari na pravo mesto.«*⁷⁶

Odprava je bila zelo uspešna, saj je del te osvojil tudi vrh Gašerbruma II, Tomo Česen pa je preplezal prvenstveno smer v osemtisočaku K2.⁷⁷ Marija je postala prva Jugoslovanka, ki je presegla višino 8000 metrov, in prva Slovenka, ki je stala na osemtisočaku. V naslove člankov slovenskih časni-

73 Slana, Niko. »Karakorum 86: izredno uspešna in bržkone najcenejša odprava.« *Delo*, 28. avgust 1986, 11.

74 Humer, D. »Marija Štremfelj: »Plezali smo počasi, brez dodatnega kisika.«« *Gorenjski glas* 34/100 (1986), 17.

75 Prav tam, 17.

76 Grošelj, Viki. *V prostranstvih črnega granita: Karakorum '86 - Broad Peak 8047 m, Gasherbrum II 8035 m*. Ljubljana: samozaložba, 1987, 97.

77 Jugoslovanska smer, do Rame na višini 8000 m. Grošelj, Viki. »Cilj smo v celoti dosegli.« *Planinski vestnik* 86/10 (1986): 438-439 in Česen, Tomo. »Slovenska odprava v Karakorum se je vrnila domov z novim popolnim uspehom.« *Delo*, 1. september 1986, 13.

kov je bil večkrat vključen Marijin dosežek, npr. »Marija Štremfelj, "najvišja" Jugoslovanka«. ⁷⁸

Everest

Slovensko planinsko društvo Trst (SPDT) je leta 1990 ob desetletnici Delovne skupnosti Alpe Jadran organiziralo odpravo *Alpe Adria Sagarmatha 1990*. To je bilo prvo tesnejše sodelovanje med slovenskimi in italijanskimi alpinisti iz Trsta. Med udeleženci sta bila tudi Marija in Andrej Štremfelj. ⁷⁹ Odprava je bila klasičnega tipa, torej z velikim številom članov, opreme in nosačev. ⁸⁰

Prvotni načrt odprave je bil vzpon dela odprave po Ameriški smeri preko Zahodnega grebena in sestop na Južno sedlo. Drugi del odprave naj bi se povzpел na Južno sedlo po Normalni smeri. Od tod bi se nekateri alpinisti povzpeli na vrh Lotseja in s tem opravili zahtevno prečenje Everest–Lotse. ⁸¹ Zaradi poslabšanja vremena se je vodja odprave Andrej odločil spremeniti smer vzpenjanja odprave. ⁸² Odločili so se za poskus vzpona po t. i. Normalni smeri preko Južnega sedla, za kar so dobili tudi dovoljenje zveznega oficirja. ⁸³

Po večdnevnih vremenskih težavah in težkih odločitvah sta se 5. oktobra, ko sta izvedela, da so se razmere stabilizirale, Andrej in Marija odločila za odhod iz baze in poskus vzpona na vrh. ⁸⁴ Andrej je vzpon na vrh

78 »Marija Štremfelj »najvišja« Jugoslovanka.« *Gorenjski glas* 39/62 (1986), 1.

79 Andrej je bil vodja odprave od Katmanduja naprej zaradi bolezni prvotnega vodje, Tomaža Jamnika. Štremfelj, Andrej, Marija Štremfelj. *Objem na vrhu sveta*. Kranj: M. Štremfelj, 2020, 299.

80 Stružnik, Lado. »Odprava Alpe Jadran na Everest pripravlja odhod v Himalajo.« *Delo*, 9. julij 1990, 13.

81 Tega cilja se niso niti lotili, saj bi bilo mogoče le ob najboljših vremenskih pogojih, vreme pa se je dejansko slabšalo. Če bi Marija stopila tudi na vrh Lotseja, bi postala prva ženska na svetu na tem osemti-sočaku. Stružnik, »Odprava Alpe Jadran na Everest pripravlja odhod v Himalajo,« 13.

82 Že v Katmanduju je vodja odprave Tomaž Jamnik hudo zbolel, zato je vodenje odprave na terenu prevzel Andrej Štremfelj. Štremfelj, Andrej, Marija Štremfelj, *Objem na vrhu sveta*, 75.

83 Raztresen, Marjan. »Prva Slovenka na Mount Everestu.« *Planinski vestnik* 90/12 (1990), 513.

84 Raztresen, »Prva Slovenka na Mount Everestu,« 515 in Štremfelj, Andrej, Marija Štremfelj, *Objem na vrhu sveta*, 217.

večkrat skoraj opustil, vendar je nazadnje »šel (...) zaradi Marije«. ⁸⁵ Marija je tako opisala zadnje metre vzpona na najvišji vrh sveta:

Tiste zadnje metre pod glavnim vrhom me je Andrej počakal, prijela sva se za roke in šla skupaj do vrha. Takrat naju je zajelo neko posebno čustvo-

nje, morda sreča, zadovoljstvo, kakršnega redkokdaj občutiš. Objela sva se in vsaj sama sem isti trenutek pomislila na oba otroka, na desetletno Katarino in sedemletnega Anžeta, in na to, kako lepo bi bilo, če bi tisti trenutek tudi onadva in še kdo od naših doma vedel, da sva na vrhu, da jih ne bi več skrbelo. ⁸⁶

Slika 4: Marija Štremfelj na vrhu Everesta. Fotografiral Andrej Štremfelj.

Vir: Prvi objem zakoncev na strehi sveta. <https://www.delo.si/magazin/svet-so-ljudje/prvi-objem-zakoncev-na-strehi-sveta/> (Dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2020).

V primerjavi z drugimi vzponi na osemtisočake je Marija doživela Everest v vsej njegovi lepoti:

Na Broad Peaku naju je skrbelo, kako se bomo vrnili, ker sta bila z nami dva, ki sta bila v precej slabem stanju, na Čo Oju je bilo slabo vreme in je bilo pomembno, da se čim prej spravimo dol, Daulagiri pa je bil tehnično tako zahteven, da nas

⁸⁵ Andrej je želel priti na vrh brez dodatnega kisika, vendar to zaradi močnega vetra ni bilo možno. Zato ni imel več prave motivacije za nadaljevanja vzpona, saj je vrh Everesta že osvojil leta 1979 kot prvi Slovenec, skupaj z Nejcem Zaplotnikom. Raztresen, »Prva Slovenka na Mount Everestu,« 517.

⁸⁶ Raztresen, »Prva Slovenka na Mount Everestu,« 517.

je skrbelo, kako bomo sploh prišli nazaj, saj smo velik del poti preplezali brez varovanja.⁸⁷

Marija je postala prva Slovenka, trinajsta ženska na svetu, z Andrejem pa prvi zakonski par na svetu, ki je stal na vrhu.⁸⁸ Marija je bila v domovini deležna posebne medijske pozornosti; njen uspeh so posebej izpostavljali prav v vsakem članku, tudi v naslovih, na primer »V navezi z možem na najvišjo goro«.⁸⁹

Čo Oju

»Mislim, da bo še veliko časa preteklo, če se bom odločila še za kakšno odpravo,« je izjavila Marija v intervjuju po povratku z Everesta.⁹⁰ Ker se zarečenega kruha največ poje, je nanoslo, da se je pet let pozneje (leta 1995) podala na svojo naslednjo odpravo na osemtisočak. Šlo je za prvo hrvaško himalajsko odpravo, odkar je bila Hrvaška samostojna država. Odprava Čo Oju '95 je bila organizirana kot proslava ob stodvajseti obletnici organiziranega planinstva na Hrvaškem.⁹¹

Marija in Andrej sta se do prvega višinskega tabora povzpela skupaj s Hrvati, nato pa sta delovala sama, saj sta imela drugačen, zahtevnejši cilj: vzpon prek severozahodnega grebena, ki še ni bil preplezan.⁹² Za aklimatizacijo sta se povzpela na vrh Palung Peak (7012 m). 26. septembra sta se podala proti vrhu Čo Oja, »ko pa sta ju odnesla dva plazova, sta

87 »Četrto stoletja, odkar sta se Marija in Andrej Štremfelj zapisala v Guinnessovo knjigo rekordov.« Siol. <https://siol.net/sportal/sportal-plus/cetrto-stoletja-odkar-sta-se-marija-in-andrej-stremfelj-zapisala-v-guinnessovo-knjigo-rekordov-389137> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2015).

88 Slednjega se ob vzponu nista niti zavedala, obvestila ju je Miss Elisabeth Hawley ob povratku v Katmandu, ko ju je izprašala o poteku odprave. Le uro in pol za njima je vrh sveta osvojil že drugi zakonski par, Američanka Catherine Gibson in Rus Aleksej Krasnokutsky. S tem dosežkom sta si, povsem nenadejano, prisluzila tudi vpis v Guinnessovo knjigo rekordov. Hawley, Elizabeth, *Seasonal Stories for the Nepalese Himalaya 1985-2014*. The Himalayan Database, 2014, 81.

89 Stružnik, Lado. »V navezi z možem na najvišjo goro.« *Delo*, 13. avgust, 13.

90 »Gora ne dovoljuje misli na dom.« *Gorenjski glas*, 43/87 (1990), 10.

91 Savenc, Franci. »Deset jih je bilo na Čo Oju.« *Delo*, 2. oktober 1995, 19.

92 Zabeležen je le en poskus, in sicer nemški, leta 1992, ko je odprava odnehala na višini 7300 metrov. The Himalayan Database. <https://www.himalayandatabase.com/online.html> (dostop: december 2021)

sklenila odnehati igro na tej nevarni ruleti«. ⁹³ Ker so nekateri drugi člani odprave že dosegli zastavljeni cilj, je bila odprava uspešno zaključena in so začeli pospravljati opremo z gore. Marija in Andrej sta se odločila za zadnji poskus vzpona, in sicer po normalni smeri, kar bi bil »vsaj polovičen uspeh«. ⁹⁴ Tako sta 27. septembra priplezala do drugega tabora, prespala in se naslednjega dne povzpela na vrh. Ker je bilo zelo mrzlo, sta se takoj vrnila do drugega tabora in naslednjega dne v bazo. ⁹⁵ Marija je povedala, da je bila to »najina najlepša odprava. Imela sva lep cilj, SV steno, ki pa se je izkazala za preveč nevarno zaradi plazov. (...) Najlepša pa je bila aklimatizacija. Sama sva se namreč dvakrat z vso 'robo' odpravila za tri dni v popolnoma osamljeno območje in splezala na prekrasen sedemtisočak.« ⁹⁶

Z uspehom sta se Andrej in Marija pridružila štirinajstim Slovencem, ki so stali na vrhu Čo Oja. ⁹⁷ Za Marijo je bil to tretji osvojeni osemtisočak, s čimer je povedla med rojakinjami in še vedno drži ta rekord.

Daulagiri

Odprava *Daulagiri I '04* si je za cilj izbrala dosego vrha po severovzhodnem grebenu, ki je tehnično sicer nezahteven, vendar pa bolj izpostavljen vetru kot katerakoli druga smer na Daulagiri. Na gori so postavili tri višinske tabore, med katerimi so se počasi vzpenjali in spuščali. Delovanje jim je oteževal močan veter. 14. maja se je le pojavila priložnost za vzpon proti vrhu in tako so Andrej, Marija in Marjan Manfreda dosegli vrh Daulagirija. ⁹⁸ Odprava je bila zelo uspešna, saj je vrh doseglo pet od šestih članov odprave. Marija je dosegla svoj četrti in (zaenkrat) zadnji osemtisočak. Žal pa so na poti nazaj izgubili enega izmed članov odprave, Jožeta

93 Štremfelj, Andrej. »Nevarne grožnje snežene gore.« *Planinski vestnik* 95/12 (1995): 526.

94 Prav tam, 527.

95 Prav tam, 526.

96 Pate, »Slovenke na vrhovih, višjih od 7000 metrov,« 17.

97 18. aprila istega leta je v okviru odprave Impol po klasični smeri iz Tibeta vrh dosegel Aco Pepevnik. Savenc, Franci. »Aco Pepevnik na Čo Oju. Odprava Impol se vrača.« *Delo*, 3. maj 1995, 18.

98 »Daulaghiri 2004.« Komisija za alpinizem. <https://ka.pzs.si/odprava.php?pid=5> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2004).

in Jakofčič, Tomaž. »Uspeh na Daulagiriju zasenčila nesreča Jožeta Šepiča.« *Planinski vestnik* 109/7-8 (2004): 84.

Šepiča, kar je zasenčilo uspeh odprave, saj je večina slovenskih časnikov v ospredje postavljala reševalno akcijo in odpravo celo naslavljala le s tem dogodkom, uspehi pa so bili tako potisnjeni v ozadje.⁹⁹

Marija Štremfelj je ena redkih Slovenk, ki je svoje življenje zares popolnoma posvetila alpinizmu. Ker se je začela z alpinizmom ukvarjati v času, ko se z njim še ni ukvarjalo veliko žensk, in ker je bila dobra, danes lahko govorimo o večjem številu njenih »prvih«. Sodelovala je pri osmih alpinističnih odpravah v tuja gorstva in v sklopu teh osvojila štiri osemtisočake, posledično je absolutna slovenska ženska rekorderka po številu osvojenih osemtisočakov. Ko sta se možem Andrejem povzpela na vrh Everesta, sta postala prvi zakonski par z osvojeno najvišjo goro na svetu. Poleg tega pa je bila in do danes ostaja edina Slovenka na Everestu. Bila je tudi prva Slovenka, ki je presegla višino 8000 metrov.

Vlasta Kunaver

Vlasti (1963–) je bil alpinizem položen v zibko, saj je bil njen dedek, Pavel Kunaver, kot drenovec eden od začetnikov slovenskega alpinizma, smučanja in jamarstva,¹⁰⁰ njen oče Aleš Kunaver pa velja za legendo slovenskega alpinizma.¹⁰¹ Z jadrlnim padalstvom se je začela spogledovati leta 1986, ko sta s partnerjem Sandijem Marinčičem, kupila prvo jadrlno padalo.¹⁰²

Trisul I

Vlasta se je udeležila svoje prve odprave na Trisul leta 1987. S partnerjem Sandijem Marinčičem sta načrtovala polet z jadrlnim padalom z vrha

99 Člani odprave so sprožili več dni trajajočo iskalno akcijo, vendar Jožeta niso našli. Odpravili so se domov in čez mesec dni od domačinov izvedeli, da so našli Jožetovo truplo pod potjo, s katere je očitno omahnil. »Uspeh na Daulagiriju zasenčila nesreča Jožeta Šepiča,« 18.

100 Drenovci, študentska skupina planincev pred 1. svetovno vojno, ki je delovala zunaj okvirov SPD in si je prizadevala osvojiti slovenske gore pred tujimi pristopniki. Bistveno so pripomogli k razvoju slovenske zimske alpinistike, alpskega turnega smučanja in jamarstva. Mikša, Peter, Urban Golob. *Zgodovina slovenskega alpinizma*. Ljubljana: Friko, Mikša in partnerji, 2013, 49–54.

101 Aleš Kunaver je bil vodja šestih jugoslovanskih himalajskih odprav in eden najpomembnejših ljudi, zaslužnih za vzpon slovenskega alpinizma v sam svetovni vrh.

102 Volkar Trobevshek, Mojca. »Nikoli nisem nehala plezati.« *Planinski vestnik* 113/11 (2013), 48.

Trisula I. Vlasta je bila sicer v jadralnem padalstvu precejšnja začetnica, saj se je z njim začela ukvarjati šele leto prej.¹⁰³

Po aklimatizaciji so 27. maja začeli z vzponom proti cilju. Prvo noč so bivakirali pod vršno kupolo Trisula na višini 6400 metrov. Drugega dne jim je snežni metež oteževal vzpon, zato jim je uspelo preplezati »le« petsto metrov in si drugi bivak postaviti v ledeniški razpoki. Tretji dan, 30. maja, ob enajsti uri dopoldne so dosegli vrh Trisula. Na vrh so priplezali po prvenstveni smeri in jo po Vlastinem očetu poimenovali *Spominska smer Aleša Kunaverja*.¹⁰⁴ Z vrha gore proti baznemu taboru je najprej z jadralnim padalom poletel Sandi, tik za njim pa še Vlasta. Eden izmed članov je komentiral, da je bil »izziv (...) vreden srhljivke. Nihče pravzaprav ne ve, kako se lahko tak poskus konča.«¹⁰⁵

Slika 5: Fotografija Vlaste pred poletom z vrha Trisula, ki je krasila naslovnico septembrske številke Planinskega vestnika leta 1986.

Vir: Naslovnica *Planinski vestnik* 87/9 (1987).

Slovenski časniki so največ pozornosti posvečali Vlasti in njenemu rekordu, vendar pa sama poudarja, da je šlo za splet okoliščin in da je pri taki dejavnosti težko govoriti o rekordu, saj je pri jadralnem padalstvu veliko odvisno od sreče in danih razmer, predvsem vremena: »Imela sva več sreče kot pameti, slučajno je bilo lepo vreme, vetra skoraj premalo, saj sva komaj vzletela.«¹⁰⁶ Tudi njej se je večji dosežek zdel vzpon kot polet: »Sam polet je bil pravzaprav olajšanje, hitra pot v dolino. Kolegi so

potrebovali še dva dni, da so prišli v bazo. Bolj vesela sem uspeha v steni

103 Intervju z Vlasto Kunaver.

104 Česen, Tomo. »Polet s padalom s Trisula nov tovrstni ženski rekord.« *Delo*, 22. junij 1987, 14.

105 *Film o alpinistični odpravi Trisul 1987*. Avtor Vanja Matijevec. <https://www.youtube.com/watch?v=lp7qVOeGFUs> (dostop: februar 2022), 8 min.

106 Intervju z Vlasto Kunaver.

kot padalskega dela. (...) Olajšanje in želja, da bi bila čim prej v dolini. Nič posebnega, nič epskega.»¹⁰⁷

Nanga Parbat

Leta 1989 se je Vlasta udeležila še ene himalajske odprave. V okviru t. i. žepne odprave je skupaj z Lukom in Davom Karničarjem ter Sandijem Marinčičem v Himalaji imela za cilj vzpon na vrh Nanga Parbata po Messnerjevi smeri v severozahodni Diamirski steni. V primeru uspeha sta imeli dvojici še dodatne osebne cilje v skladu s svojo drugo priljubljeno dejavnostjo: brata Karničar naj bi opravila smuk v dolino, Sandi in Vlasta pa poletela z jadralnim padalom.¹⁰⁸

Načrt je bil, da gre na odpravo več alpinistov, na koncu pa so ostali le štirje. Vlasta pove: *»da bi bilo še huje, so mene določili za vodjo in to v muslimanski državi!«¹⁰⁹* Zanj so se odločili, ker je najbolje znala angleščino. Sicer so sodelovali med sabo in ni bila vodja v pravem pomenu besede, temveč le formalno. Vendar so kmalu ugotovili, da to ni bila najboljša odločitev, saj so se Pakistancem zdeli, *»kot da so z Marsa padli: trije moški pa jaz kot vodja, neka pupa stara petindvajset let.«¹¹⁰*

Žal je bila odprava neuspešna. Vzpon po načrtovani smeri so morali opustiti zaradi podirajočih se serakov. Odločili so se za Kinshoferjevo smer, vendar so morali tudi to opustiti zaradi pomanjkanja primerne opreme. Dokončno odločitev prekinitve odprave je prineslo spremljanje nesreče člana korejske odprave s smrtnim izidom. Ob nesreči so pri reševanju aktivno pomagali tudi slovenski člani, pri čemer so bili zaradi podirajočih se serakov ves čas v nevarnosti. Niti ena od petih odprav, ki se je v tej sezoni poskušala povzpeti na vrh Nanga Parbata, ni dosegla svojega cilja.¹¹¹

107 Volkar Trobevšek, »Nikoli nisem nehala plezati,« 48.

108 Česen, Tomo. »Četverica na Nanga Parbat.« *Delo*, 19. junij 1989, 14.

109 Intervju z Vlasto Kunaver.

110 Prav tam.

111 Česen, Tomo. »Na Nanga Parbatu nevarnost serakov.« *Delo*, 10. julij 1989, 13 in Karničar, Luka. »Izkušnje Nanga Parbata '89.« *Planinski vestnik* 89/9 (1989): 373–375.

V primeru uspeha odprave bi bila Vlasta šele druga Slovenka na osem-tisočaku in prva oseba slovenskega rodu na vrhu Nanga Parbata. Če bi ji uspel še polet z jadrlnim padalom z vrha Nanga Parbata, pa bi bila prva ženska na svetu, ki bi z jadrlnim padalom poletela z osemtisočaka. Danes so uspehi na tem področju že veliki (opravljen je tudi že polet z Everesta in drugih osemtisočakov), konec osemdesetih let pa je bila to redkost.¹¹²

Konec osemdesetih let je Vlasta svoje poslanstvo osvajanja visokih gora zamenjala za poslanstvo matere in zdravnice. Alpinizem je prešel na stranski tir, vendar plezati ni nehala nikoli.¹¹³

Mira Zorič in Marjeta Leva

Mira Zorič (1957–), rojena Uršič, je v svoji dolgoletni alpinistični karieri nanizala kar nekaj odličnih vzponov in se udeleževala odprav v tuja gorstva. Hitro po plezalnih začetkih je že dosegala sploh prve in prve ženske ponovitve težkih smeri pri nas in v sosednjih državah; do danes je opravila že več kot tisoč osemsto vzponov.¹¹⁴ Mira je bila članica prve slovenske ženske himalajske odprave na Južno Anapurno leta 1986.

Mirina soplezalka je bila Marjeta Leva. Udeležila se je več alpinističnih odprav v tujih visokih gorstvih: leta 1990 na Vrh Korženevske, 1997 na Šiša Pangmo (neuspešna – slabo vreme), 2013 na Belo Kordiljero (vzpon na tri pettisočake), 2017 na Leninov vrh (neuspešna – slabo vreme), 2019 v Peruju na Wallunaraj (5686 m) in Pisko (5765 m). Ker je bila na treh izmed teh odprav skupaj z Miro, bom njene dosežke v izogib ponavljanju opisala v tem poglavju.¹¹⁵

Vrh Korženevske

Leta 1990 je bila organizirana izmenjava s sovjetskimi alpinisti iz Minska, na kateri sta bili udeleženi tudi Mira in Marjeta. Marjeta pravi, da se je za

¹¹² Polet pa je uspel naslednjega leta Slovincu Matjažu Ferariču. Ferarič, Matjaž. »Visoke želje in globoki spomini.« *Planinski vestnik* 90/11 (1990): 474–476.

¹¹³ Pate, »Slovenke na vrhovih, višjih od 7000 metrov,« 14.

¹¹⁴ »Na razstavi »Korajža je ženskega spola« tudi Mira Zorič.« *Informator* 8/5 (2018), 14.

¹¹⁵ Intervju z Marjeto Leva. Intervju je 3. 9. 2021 opravila Julija Šuligoj, ki hrani tudi posnetek pogovora.

udeležbo na odpravi odločila predvsem zaradi nove izkušnje in potovanja v tujino, kamor je bilo v tistih letih težje potovati kot danes, sploh tako daleč. »Mislim, da je bil hrib takrat v drugem planu.«¹¹⁶ Obe sta uspešno osvojili Vrh Korženevske, četrti najvišji vrh Sovjetske zveze.¹¹⁷

Anapurna IV

Leta 1994 je Mira skušala osvojiti Anapurno IV (7525 m) v okviru odprave obalnega alpinističnega odseka pri PD Koper. Odločili so se za himalajski alpinistični vzpon po normalni smeri. Vreme in tudi krokarji, ki so jim v višinskih taborih trgali šotore in kradli hrano, so jim povzročali težave, pozneje pa tudi onemogočili vzpon na vrh. Čakali so na izboljšanje, vendar so se razmere le še slabšale, zato so se odločili odpravo končati in se vrniti domov.¹¹⁸

Šiša Pangma

Leta 1997 sta se Mira in Marjeta pod okriljem AO TAM Maribor udeležili odprave, katere cilj je bil vzpon na Šišo Pangmo.¹¹⁹ Poizkusili so se vzpeti na vrh po dveh različnih smereh v jugozahodni steni: po Britanski smeri v himalajskem slogu in Angleški smeri v alpskem slogu.¹²⁰ »Slabo vreme, pogosto sneženje, nam je preprečilo osvojitve vrha.«¹²¹ Odpravo so morali končati na 7100 metrih. Do te višine se je povzpela tudi Mira.¹²² Marjeta je zbolela že na aklimatizacijski turi do baznega tabora.¹²³ Mira resnično obžaluje, da ji ta vzpon ni uspel, saj so bile na višini, ki so jo dosegli, največje tehnične težave že za njimi. Do roba stene jim je manjkalo le še sto petdeset višinskih metrov in nato je sledilo ne preveč zahtevno pobočje do

116 Prav tam.

117 Česen, Tomo. »Marija Frantar druga naša alpinistka nad 8000 metri.« *Delo*, 27. avgust 1990, 13.

118 »Dobre novice iz Himalaje.« *Delo*, 28. november 1994, 18 in The Himalayan Database.

119 »Marjeta Leva, slovenska alpinistka.« Termania. <https://www.termania.net/slovarji/slovensci-v-himalaji/8278464/marjeta-leva?query=marjeta+leva&SearchIn=All> (dostop: februar 2022).

120 »Alpinisti že na poti.« *Delo*, 23. avgust 1997, 10.

121 Intervju z Marjeto Leva.

122 Marjeta Leva, slovenska alpinistka.

123 Intervju z Marjeto Leva.

vrha gore. »Če bi ji takrat uspelo, bi bil to tisto leto verjetno najboljši ženski vzpon v Himalaji.«¹²⁴

Mira je leta 2007 spet poskušala osvojiti osemtisočak, tokrat Broad Peak. Dosegla je višino 7700 metrov.¹²⁵ Ker sta na odpravi sodelovali tudi Irena Mrak in Mojca Švajger, je več o poteku odprave in razlogih za neuspeh zapisano v poglavju o slednjih.

Alenka Jamnik

Alenka Jamnik (1964–) je veliko plezala z Marijo Frantar, s katero sta preplezali tudi nekaj prvih ženskih ponovitev.¹²⁶ Leta 1990 se je s šesto odpravo ZAHE odpravila v Himalajo, kjer so želeli osvojiti Anapurno I. Alenkin cilj je bil predvsem preizkus svojih zmožnosti v visokih gorah in priti »kolikor visoko bo šlo«.¹²⁷ Odprava *Annapurna I Winter Expedition 1990* se je na vrh želela povzpeti po Nizozemski smeri v alpskem slogu. Načrte jim je preprečil podor seraka nad prvim taborom. Tudi sosednja Francoska smer je bila neprimerna zaradi stalno sprožajočih se plazov. Odprava se je bila primorana odpovedati svojemu cilju in Anapurna je tako leta 1991 ostala predzadnji neosvojeni slovenski osemtisočak.¹²⁸ Alenka se je v času odprave povzpela na višino približno 6200 metrov.¹²⁹

Čeprav se ni povzpela na vrh, višji od 7000 m, jo vključujem v članek zaradi njenega poskusa vzpona na osemtisočak Anapurno I, česar se je lotila kot edina Slovenka.

124 Nanizala je že 1800 vzponov.

125 »Alpinistični klub Impol Slovenska Bistrica.« <https://alphut.net/30/zgodovina> (dostop: februar 2022).

126 Erman, Urša. »Ženski nasmeh v objemu gora. Petindvajset let od nesreče Marije Frantar.« *Planinski vestnik* 116/12 (2016), 50.

127 Intervju z Alenko Jamnik. Intervju je 24. 8. 2021 opravila Julija Šuligoj, ki hrani tudi posnetek pogovora.

128 Jamnik, Alenka. »Divja Anapurna I. se ni dala.« *Planinski vestnik* 92/2 (1992): 61–64 in Grošelj, Viki. »Anapurna - Boginja žetve.« *Delo*, 28. december 2013, 24–25.

129 Intervju z Alenko Jamnik.

Breda Činč Juhant

Breda (1963–) je »svoj« sedemtisočak osvojila leta 1990, ko se je v okviru odprave pod vodstvom Muhameda Gafića (GPS Sarajevo) udeležila odprave v Pamir. Prvenstvena želja, predvsem bosanskih alpinistov in vodje odprave, je bila doseči Vrh komunizma, vendar se nanj niso mogli povzpeti zaradi ruske prepovedi vzpona in snega na Borodkinovem stebru. Slovenski udeleženci odprave so se že na začetku odločili za poskus vzpona na Vrh Korženevske: »Slovenci niso mogli čakati, ker jim je bil prvotni cilj Pik Korženevske. Ta vrh hoče osvojiti Breda, ker ima tako priložnost, da ga osvoji kot prva Slovenka.«¹³⁰ To ji je 25. julija tudi uspelo, s čimer je le za nekaj dni prehitela sonarodnjakinje Miro Zorič, Katarino Trontelj in Marjeto Levo, ki so se na vrh povzpele 7. avgusta. To je bil »prvi jugoslovanski ženski vzpon na Pik Korženevske.«¹³¹

Špela Hleb

Slovenian Annapurna III Expedition 94 se je imenovala prva mariborska himalajska odprava, ki si je za cilj izbrala 7555 metrov visoko Anapurno III. Želeli so izvesti prvenstveni vzpon po jugozahodnem razu. V tej je bila udeležena tudi Špela Hleb (1968–), danes dr. Špelca Morojna. Alpinisti so se podali dobesečno v neznano, saj jim je močno primanjkovalo podatkov o južni steni Anapurne III; imeli niso nobene fotografije, nobena slovenska odprava se je še ni lotila, podatki v tujih revijah so bili skopi, ni mogla pomagati niti Miss Hawely v Katmanduju.¹³² Iz baznega tabora so v skupinah odhajali na goro in postavili dva višinska tabora. Do višine 5300 metrov, ki so jo imenovali *Orlov kljun*, so se namučili z raztežaji stopenj VI in VII, kjer so pritrjevali vrvi in nato žimarili. Do tabora na tej višini je prišla tudi Špela in v njem prespala. Eden od članov se je slabo počutil in je zbolel za višinsko boleznijo, zato se je Špela z njim odpravila nazaj v bazni tabor. Priznava, da se tudi sama ni čutila dovolj pripravljeno in suvereno, da bi šla

¹³⁰ »Slovenci nisu mogli čekati jer im je cilj, prvi cilj Pik Korženevske. Taj vrh hoće Breda, jer će tako imati priliku da ga osvoji kao prva Slovenka. Njen mama Dare treba sedamtisućnjak za predstojeću slovenačku himalajsku ekspediciju na Kangdženzengu.« Gafić, Muhamed. *Odiseja 7000*. Sarajevo: Vertikale, 1999.

¹³¹ »Vrnitev iz Pamiroja.« *Delo*, 20. avgust 1990, 13.

¹³² Strmšek, Boris. »Annapurna III 94.« *Alpinistični razgledi* 50 (1995): 120.

še višje.¹³³ *Delo* je poročalo, da so nameravali postaviti še tretji višinski tabor in se od tam v enem zamahu povzpeti na vrh gore.¹³⁴ Dva izmed članov sta se ob lepem vremenu odločila za naskok na vrh. Odprava se je žal tragično končala, saj je eden od teh, Beno Dolinšek, izgubil življenje. Odprava je bila prekinjena in ekipa se je vrnila domov.¹³⁵

Špela zaradi smrti sočlana odprave ni dosegla višine 7000 metrov, vendar je za udeležbo na odpravi kljub temu prejela naziv alpinistka leta 1994.¹³⁶ Tako kot Alenko Jamnik jo vključujem v članek zaradi poskusa vzpona na vrh Anapurne III, kar je poskusila kot edina Slovenka.

Barbara Drnovšek

Barbara Drnovšek (1964–) sicer nima naziva alpinistka, vendar se je leta 2002 povzpela na tehnično zahteven šesttisočak Ama Dablam (6812 m). Članica te odprave je bila tudi poljska alpinistka Anna Czerwinska, ki je v sedemdesetih in osemdesetih letih dosegala zavidljive uspehe v ženskem alpinizmu.¹³⁷ Slednja je Barbaro naslednjega leta povabila na odpravo na Manaslu (8126 m).

Mednarodna odprava je imela v načrtu doseči vrh osemtisočaka po Japonski smeri.¹³⁸ Na gori so postavili tri višinske tabore, nato pa so jim vzpon začele oteževati nestanovitne vremenske razmere. Ob izboljšanju razmer so se odločili za postavitev četrtega tabora na višini 7500 metrov in nato vzpon na vrh. 17. maja 2003 je dvema člana odprave uspelo doseči vrh. Sledila jima je druga ekipa vključno z Anno in Barbaro, ki pa je morala obrniti zaradi močnega vetra in na splošno slabih vremenskih pogojev. Po

133 Intervju s Špelo Hleb. Intervju je 28. 8. 2021 opravila Julija Šuligoj, ki hrani tudi posnetek pogovora.

134 »Mariborčani napredujejo.« *Delo*, 17. oktober 1994, 16.

135 Strmšek, Boris. »Annapurna III 94.« *Alpinistični razgledi* 50 (1995), 122.

136 Peternel, Miha. »Najuspešnejši alpinisti.« *Delo*, 27. december 1994, 18.

137 Kot prva Poljakinja je na primer osvojila vseh sedem najvišjih celinskih vrhov.

138 Severovzhodna stena, prvič preplezana leta 1956. The Himalayan Database.

povratku vseh članov v bazni tabor je bila odprava zaradi nezmožnosti nadaljevanja zaključena.¹³⁹

Barbara je 17. maja dosegla svojo najvišjo nadmorsko višino 7700 metrov. Dejstvo je, da ji je vzpon na vrh preprečilo slabo vreme; od meseca in pol preživetega na gori ni minil dan, da ne bi snežilo.¹⁴⁰

Irena Mrak in Mojca Švajger

Irena Mrak (1973–) je na prvo odpravo odšla leta 1997 in se jih do leta 2021 udeležila že sedemindvajset.¹⁴¹ Ker je po poklicu geografinja, se je odprav udeleževala tudi iz poklicnega vzgiba. Že leto po vpisu v alpinistično šolo se je leta 1996 povzpela na svoje prve šesttisočake v Južni Ameriki.¹⁴²

Mojca Švajger (1975–) je Ireno spoznala na alpinističnem odseku in leta 2004 sta postali soplezalki. Ker sta se večine odprav v tuja gorstva udeležili skupaj, jima namenjam skupno poglavje. Irena je imela že nekaj alpinističnih izkušenj tudi v tujini, za Mojco pa se je obdobje osvajanje visokih gora v tuji takrat začelo. Irena je bila tista, ki jo je povabila, da se pridruži alpinistični odpravi na Gašerbrum II.

Nošak

Leta 2003 se je Irena udeležila mednarodne odprave v organizaciji *Mountain Wilderness International* kot slovenska predstavnica tega združenja.¹⁴³ Odprava je imela namen pokazati svetovni javnosti, da se je znova mogoče vzpenjati na vrhove zgornjega Hindukuša.¹⁴⁴ Na vrh Nošaka je 2.

139 »Manaslu 2003: Piotr Pustelnik International Team.« <https://www.k2news.com/2003/m03ppteam.htm> (dostop: februar 2022).

140 »Manaslu 2003: Piotr Pustelnik International Team.«

141 *Dr. Irena Mrak: "Nič me ne odvrne od hribov!"* Kompas: USODA TV, 7.7.2021. https://www.youtube.com/watch?v=nYQS0_V8wXE (dostop: februar 2022), 3 min.

142 »Ta trmasta.« Ljudje-gore. <https://www.gore-ljudje.si/Kategorije/Novosti/ta-trmasta> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2004).

143 Organizacija, katere namen je ohranjanje neokrnjene narave, je bila ustanovljena leta 1986 na pobudo Carla Alberta Pinellija, v Sloveniji pa je njeno vodstvo prevzel Viki Grošelj.

144 Območje v Afganistanu, nad katerim se Nošak vzpenja, je bilo od sovjetskega vdora v Afganistan leta 1979 namreč politično nestabilno in prepovedano za alpiniste. Pred tem je bil Hindukuš zaradi preproste logistike priljubljen alpinistični cilj.

avgusta Irena splezala po avstrijski smeri skupaj s Francozom Françoisom Carrelom in Italijanom Marcom Schenonejem.¹⁴⁵ Irenine zadnje korake sta zaznamovala hud veter in mraz:

Zadnji koraki so minevali v hudem vetru in mrazu. Nisem imela občutka, da smo že tako visoko, soplezalca, ki sta bila nekoliko hitrejša, sta naenkrat začela mahati in kričati: »Na vrhu smol!« Pogledam na uro in pravim: »To ni mogoče, ne moremo še biti na vrhu!« Potem sem se ozrla okrog sebe in videla, da res ni ničesar več nad nami, da smo res na vrhu. Zares zanimiv občutek, ko pravzaprav ne moreš verjeti, da si resnično gor in te počasi preplavlja sreča. Odpiral se je čudovit pogled naokrog, sploh na pakistansko stran, na ledenike, gore, morje hribov.¹⁴⁶

S tem je postala prva Slovenka na vrhu Nošaka.¹⁴⁷ Vzpon članov odprave je bil prvi vzpon na Nošak po petindvajsetih letih.

Gašerbrum II

Irena se je leta 2004 udeležila druge himalajske alpinistične in smučarske odprave Univerze v Ljubljani, *Gašerbrum 2004*.¹⁴⁸ Do baznega tabora se jim je pridružila Mojca Švajger, ki vzpona na vrh ni načrtovala. Poleg glavnih ciljev odprave (osvojitve obeh Gašerbrumov, smuke nekaterih članov z Gašerbruma II in raziskovalnih ciljev) je Irena načrtovala tudi prečanje z Gašerbruma II na Gašerbrum I, kar je bil zelo velikopotezen cilj, zaradi katerega je prejela tudi nekaj kritik alpinistične javnosti.¹⁴⁹

Vreme jim ni bilo naklonjeno, saj je pihal močan veter, hojo pa jim je oteževal novozapadli sneg, zaradi katerega so jim grozili tudi snežni plazovi.

145 Samec, Uroš, ur. *Slovenski alpinizem 2001–2003*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 2006, 230.

146 Božič, R. »Vabljava lepota gora: alpinistka Irena Mrak.« *Ognjišče* 1 (2004), 60.

147 Slava Mrežar Suhač je leta 1977 na zadnji Slovenski odpravi pred zaprtjem območja dosegla le zahodni vrh Nošaka.

148 Prva himalajska odprava Univerze v Ljubljani je bila odprava na Šiša Pangmo leta 1999.

149 Podvig je uspel le vrhunsko izkušenima alpinistoma Reinholdu Messnerju in Hansu Kammerlanderju leta 1984. »Traversing the Gasherbrums.« <https://sweclimber.wordpress.com/climbing/stories/reinhold-messner/rm-gasherbrum-traverse/> (dostop: februar 2022.) Za kritike glej »Štirje na Gašerbrumu II.« *Delo*, 8. avgust 2004, 15 in Ta trmasta.

Odločili so se postaviti še četrti višinski tabor (7400 m), od koder je Irena skupaj s še petimi člani 26. julija zjutraj krenila proti vrhu.

Nekako po dveh urah je prvi obupal Sepp (Joseph Stiller, op.a.) in se vrnil v tabor, nato še nekaj drugih, potem pa še jaz, nekje na višini 7600 m. Ni šlo! Mraz se mi je zažrl dobesedno v kosti in nisem mogla več naprej. Telo je bilo popolnoma otrplo. Po vrnitvi v šotor sem rabila kar nekaj ur za segrevanje v spalni vreči s pomočjo vročega čaja. Takoj sem bila odločena, da poskusim še enkrat, vedela sem, da je vremenska napoved za naslednji dan še dobra. No, in naslednji dan sva šla s Seppom na vrh, vsi ostali pa nazaj proti bazi. Bila sva sama, gazi od prejšnjega dne ni bilo več, veter pa je bil še vedno zelo močan. Ampak je šlo. Na koncu res le še na trmo.¹⁵⁰

Po nekaj dneh v baznem taboru, ko je ves čas snežilo, so ugotovili, da uresničitev preostalih ciljev odprave ne bo mogoča, zato so odpravo zaključili in se vrnil v domovino.¹⁵¹

Irena je postala tretja Slovenka, ki je osvojila osemtisočak. Izpolnjen je bil cilj osvojitve Gašerbruma II, žal pa ne tudi prečenja obeh Gašerbrumov. *»Osebnostno se mi zdi, da smo v danih razmerah naredili vse kar je bilo možno. Izkoristili smo edine tri lepe dneve v letošnji sezoni, ko je bilo možno priti do vrha.«*¹⁵²

Diran

Irena in Mojca sta bili zdaj že vplezana stalna naveza in skorajda ni minilo leto, da se ne bi odpravili na kakšno odpravo v tujino. Leta 2006 sta se odločili za 7266 metrov visoki Diran. Alpinistom precej nepoznana oziroma očitno neprivačna gora, saj so vzponi redki. Pred Ireno in Mojco je bil zadnji pristop opravljen leta 1996. Tehnično gora ni zahtevna, je pa nevarna zaradi podirajočih se serakov in plazov. Ireni in Mojci se je pridru-

150 Ta trmasta.

151 Mrak, Irena, Iztok Tomazin. »Magičnih 8000 m.« *Planinski vestnik* 109/10 (2004), 60.

152 Ta trmasta.

žil še pakistanski plezalec Javed Ali. Zaradi močnega sneženja in vetra jim vrha ni uspelo osvojiti. Dosegli so višino 6600 metrov.¹⁵³

Broad Peak in K2

Leta 2007 se je Irena odločila uresničiti svoje sanje stati na vrhu drugega najvišjega osemtisočaka, K2. Poleg tega je sprejela pomembno novo nalogo – vodenje odprave. Odprava *K2 in Broad Peak 2007* je štela štirinajst članov, med njimi sta bili tudi Mojca Švajger in Mira Zorič, njeni cilji pa so bili: normalni pristop na Broad Peak na himalajski način za aklimatizacijo, prvenstvena smer v jugovzhodni steni in vzpon na K2 v alpskem slogu po Česnovi smeri iz leta 1986 v kombinaciji z normalnim pristopom.¹⁵⁴

Irena je redno poročala o poteku odprave na svoji spletni strani <http://www.irena-mrak.com/> in na spletni strani Alpikor (<http://alpikor.org/>), ki žal nista več dostopni. Na goro so se vzpenjali v klasičnem himalajskem slogu. Slabo vreme jim je ves čas oteževalo in preprečevalo vzpenjanje. Poleg tega so doživeli tudi krajo opreme.¹⁵⁵ Uspelo jim je priti do višine 7700 metrov, to je približno sto metrov pod sedlom, od koder je še dvesto metrov vršnega grebena. Razmere so bile preslabe, in ker bi jih v primeru nadaljevanja ujela noč, so se odločili vrniti v bazo. Odpravo so nekateri udeleženci v upanju na izboljšanje vremena podaljšali za en teden, drugi pa so se vrnili domov. Irena je 2. avgusta poročala: *»Včeraj smo sestopili v bazo in s hriba odnesli večino opreme. Iki, Mojca in Irena bomo poskušali še enkrat. Sedaj celimo rane v bazi - opekline, ozeblina, izčrpanost.»*¹⁵⁶ V prihodnjem tednu je Ireni in Mojci uspelo postaviti četrti višinski tabor (7500 m). 12. avgusta sta dosegli vršni greben na višini 7800 metrov in nato predvrh na višini 8035 metrov. *»Do glavnega vrha nama je takrat s soplezalko Mojco Švajger zmanjkala 1 ura hoje po grebenu ali 14 višinskih metrov. Zaradi pozne ure sva se odločili za sestop in večjo verjetnost vrnitev v bazni tabor.*

¹⁵³ Odprava Diran 2006. <https://www.gore-ljudje.si/odprava-diran-2006> (Dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2006).

¹⁵⁴ Broad Peak in K2 2007. <https://www.gore-ljudje.si/Kategorije/Novosti/broad-peak-in-k2-2007> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2007).

¹⁵⁵ Broad Peak in K2 2007.

¹⁵⁶ Prav tam.

Glede na poslabšanje vremena, ki je takrat sledilo, je bila odločitev prava, vrh pa še vedno čaka:–)»¹⁵⁷

Kljub neuspehu odprave, da bi dosegla glavni vrh Broad Peaka, sta Irena in Mojca dosegli njegov predvrh. To je bila do danes prva slovenska ženska naveza, ki je preseгла 8000 metrov in ena redkih, ki se je povzpela na predvrh Broad Peaka. Mojca je dosegla svoj prvi vrh nad 8000 metrov. Mira Zorič je prišla do višine 7700 metrov.¹⁵⁸

Irena in Mojca sta se nato predstavili pod K2, da bi poskusili še tam.¹⁵⁹ Tudi tam ju je zadrževalo slabo vreme. Po tednu dni čakanja sta 20. avgusta le vstopili v Česnovo smer, vendar sta obrnili na višini 5800 metrov, saj je v Ireno priletela skala in jo poškodovala. Četudi do poškodbe ne bi prišlo, so jima vzpon onemogočale slabe vremenske razmere. Poleg tega sta bili tudi časovno omejeni z dovolilnico. 23. avgusta sta zapustili bazni tabor in začeli pot proti domu.¹⁶⁰

Tako kot v primeru prečenja Gašerbrumov se je morala tudi pri tej odpravi Irena v medijih soočiti z vprašanjem, ali ni bil cilj vzpona na dva osemtisočaka v dveh mesecih preveč ambiciozen. Irena je takšne predpostavke zavrnila z besedami: *»Takrat, po pristopu na Gašerbrum, so mi rekli, da šele zdaj vidim, kaj sploh to pomeni, čeprav je bila stvar dejansko čisto lepo izvedljiva. In tudi letos. (...) Problem Karakoruma je res vreme, čeprav je to mogoče pri odpravah najpogostejši izgovor.«¹⁶¹*

157 Irena Mrak – alpinistka, ki ve, kaj pomeni biti med življenjem in smrtjo. <https://www.potnik.si/irena-mrak-alpinistka-ki-ve-kaj-pomeni-biti-med-zivljenjem-in-smrtjo/> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2015).

158 »Karakorum 2007 - 17.08«. <https://www.gore-ljudje.si/Kategorije/Novosti/karakorum-2007-1708> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2007).

159 »Kratek povzetek dogajanja na odpravi Broad Peak (8,047 m) 2007.« [https://alphut.net/528/kratek-povzetek-dogajanja-na-odpravi-broad-peak-\(8047-m\)--2007](https://alphut.net/528/kratek-povzetek-dogajanja-na-odpravi-broad-peak-(8047-m)--2007) (Dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2007).

160 Karakorum 2007 - 17. 08.

161 Pate, Mateja. »Če nekaj moraš početi, neha biti fajn.« *Planinski vestnik* 112/10 (2007), 53.

Nanga Parbat

Po vrnitvi v domovino iz Pakistana je Irena oznanila, da je »načrt za naslednje leto (...) lažja smer na osemtisočak, najbrž v Pakistanu, kjer ostajata še dva, Gašerbrum I ali Nanga Parbat, K2 sva pa malo predstavili.«¹⁶² In res sta se z Mojco lotili Nanga Parbata. Na odpravi, ki je trajala od 1. avgusta do 12. septembra, sta se skupaj s tremi Američani želeli povzpeti na vrh po Messnerjevi smeri v Rupalski steni. Slabo vreme jim je preprečilo nadaljevanje vzpona višje od T2.¹⁶³ »Ob neuspehu sva takrat razočarani zapustili bazni tabor, vendar trdno odločeni, da v prihodnosti poskusiva vzpon še z diamirske strani.«¹⁶⁴

Muztagata in Rakapoši

Leta 2009 je Irena vodila tričlansko odpravo v Karakorum, katere glavni cilj je bil osvojitve gore Rakapoši (7788 m) v alpskem slogu. Ireni in Mojci, ki je bila zdaj že njena stalna partnerica v navezi, se je za vzpon na Muztagato (4450 m), ki sta ga izbrali kot aklimatizacijski vzpon, pridružil zdravnik Tomaž Goslar.¹⁶⁵ Višinskih nosačev niso imeli, dodatni član njihove odprave je bil le pakistanski kuhar. »S celotnim vzponom smo sledili prepričanju, da le vzpon z lastnimi močmi sledi pravilom gorniške etike.«¹⁶⁶ Muztagato so osvojili v drugem poskusu.¹⁶⁷

Nato sta se Irena in Mojca predstavili pod goro Rakapoši. Vreme se je po začetnem slabem obetu sicer izboljšalo, vendar so ju ovirali podirajoči se seraki in na novo nastale razpoke, zaradi česar je stena postala neprehodna. Vzpon sta morali prekiniti in se vrniti v bazni tabor. Irena priznava, da sta se vzpona lotili prepozno v sezoni, ko so temperature že višje in je posledično snega manj, možnost podora serakov pa večja.¹⁶⁸

162 Pate, »Če nekaj moraš početi, neha biti fajn,« 54.

163 V Himalaji in Karakorumu se višinski tabori označujejo s črko T in pripadajočo številko. T1 je torej prvi višinski tabor. Peternelj, Anja, ur. *Slovenski alpinizem 2008*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 2010, 118.

164 Kako nepopisno lep je svet od zgoraj. <https://old.slovenskenovice.si/lifestyle/zdravje/kako-nepopisno-lep-je-svet-od-zgoraj> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2012).

165 Mrak, Irena. »Na obisku pri očetu ledenih gora.« *Nedeljski*, 2. februar 2010, 21.

166 Mrak, »Na obisku pri očetu ledenih gora,« 21.

167 Prav tam.

168 Prav tam.

»V dolini sva si kaj hitro opomogli in okrepili in se odločili, da poskusiva preplezati še nedotaknjen vrh v eni od mnogih še neznanih dolin vzhodnega Karakoruma in si tako vsaj malo zaceliti rane, ki jih je pustil neuspešen poskus na Rakapošiju.«¹⁶⁹ Odpeljali sta se na območje vzhodnega Karakoruma, natančneje v dolino Hushe. Po pogovoru in priporočilu domačinov in nosačev sta se odločili za poskus vzpona na enega izmed številnih neznanih in nepreplezanih vrhov. Preplezano smer sta poimenovali po lovcu in nosaču, ki jima je pomagal prinesiti opremo do baznega tabora, Rustamu: Rustam Brakk v jeziku Balti oziroma Rustamov vrh.¹⁷⁰

Šišapangma

Irena Mrak, Mojca Švajger, Tomaž Goslar in Bogdan Ambrožič so se septembra 2010 podali v tibetanski del Himalaje s ciljem osvojitve najnižjega osemtisočaka, Šišapangme, in sicer z njene severne strani.¹⁷¹ Ireni in Mojci tudi tokrat ni bilo dano stopiti na vrh osemtisočaka. Težave so se začele že v Katmanduju, kjer so po prihodu ugotovili, da se je izgubila njihova prtljaga. Da so jo našli in dobili nazaj, je trajalo teden dni, kar je pomenilo tudi teden dni manj za poskus vzpona na goro. Zaradi prehitrega vzpona in nezadostne aklimatizacije je začel Bojan čutiti prve znake višinske bolezni in se zato vrnil domov.¹⁷² V naslednjih dneh so preostali trije člani postavili dva višinska tabora, postavitve tretjega jim je preprečil veter. Vreme se je slabšalo, začelo je snežiti, veter se je okrepil. »Napoved je do 25.9. obetala hitrosti do 120 km/h, zato smo se odločili za sestop; tretji poskus se zaradi najkasnejšega datuma vrnitve v Katmandu 25.10 časovno ni več izšel.«¹⁷³ Dejstvo je, da je tistega leta monsunsko obdobje, ki ga spremlja močan

169 Prav tam.

170 Mrak, Irena. »Večno iskanje miru.« *Nedeljski*, 23. februar 2010, 21; Mrak, Irena. »Bondid valley, Rustam Brakk (5,450M), Ali route.« The American Alpine Club. <http://publications.americanalpineclub.org/articles/13201212920/Bondid-Valley-Rustam-Brakk-5450m-Ali-Route> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2010).

171 »Odprava Šiša Pangma 8027 m – poročilo.« Planinska zveza Slovenije. <https://www.pzs.si/novice.php?pid=5238> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2010).

172 Tratnik, Alenka. »Himalaji se še ni odrekel.« Primorske novice. <https://www.primorske.si/2010/11/28/himalaji-se-se-ni-odrekel> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2017).

173 Odprava Šiša Pangma 8027 m – poročilo.

veter, trajalo dalj kot po navadi, tudi še v septembru. Posledično vrha med junijem in oktobrom ni osvojila nobena odprava.¹⁷⁴

Nanga Parbat

S tretjo himalajsko odpravo Univerze v Ljubljani, uradno ime je bilo *Nanga Parbat 8125 m*, v sklopu katere sta Irena in Mojca preplezali Slovensko smer, sta sprožili hkrati občudovanje in žolčno debato v slovenski javnosti.

Irena je bila vodja odprave, katere cilj je bil vzpon na Nanga Parbat po Kinshoferjevi smeri v himalajskem slogu. Ker je bila to univerzitetna odprava, so imeli člani poleg alpinističnih ciljev tudi raziskovalne. Po nekaj aklimatizacijskih in raziskovalnih vzponih so kmalu spoznali, da vzpon po Kinshoferjevi smeri ne bo mogoč zaradi slabih snežnih razmer v smeri in nevarnosti padajočega kamenja. Zato so štirje člani odpravo zapustili in se vrnili domov, v baznem taboru so ostali le Irena, Mojca in Viki Grošelj. Zaradi padajočega kamenja vzpon na himalajski način ni bil mogoč. Za novi cilj so si postavili alpski vzpon, vendar ne po Kinshoferjevi smeri, temveč po Messnerjevi smeri iz leta 1978.¹⁷⁵

17. avgusta sta »punci (...) šli v steno sami. V gori takrat ni bilo nikogar, kar je dodatna psihična obremenitev. Vedeli sta, da jima nad višino 4800 metrov nihče ne more priti na pomoč. Resnejša poškodba, zlom roke ali noge, bi pomenil smrt.«¹⁷⁶ Prespali sta na višini 4750 metrov in naslednjega dne dosegli višino 5800 metrov. Nato se je vreme poslabšalo, zato sta morali naslednji dve noči in dan preživeti v bivaku ter čakati na izboljšanje razmer. 20. avgusta sta nadaljevali vzpon po Messnerjevi sestopni smeri. Na višini 6400 metrov sta iz ozebnika zavili desno na Messnerjev serak. Bivakirali

174 Kasneje, 14. oktobra, je uspelo le dvema južno korejskima alpinistoma. »Ascents – Shisha Pangma.« <https://www.8000ers.com/cms/download.html?func=startdownload&id=164> (dostop: februar 2022, zadnjič dopoljeno 2019).

175 Rupalsko steno sta prva preplezala brata Messner leta 1970, pri čemer je mlajši, Günter, izgubil življenje. Reinhold se je zaradi žalostne usode brata večkrat vrnil pod Nanga Parbat in leta 1978 v Diamirski steni preplezal prvenstveno smer v alpskem slogu. Grošelj, Viki. *Gola gora: Nanga Parbat, 8125 m*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 2012, 38–53.

176 »Goro ubijalko ukrotili z izjemno energijo.« MMC. <https://www.rtvsl.si/sport/preostali-sporti/goro-ubijalko-ukrotili-z-izjemno-energijo/266906> (dostop: februar 2022, zadnjič dopoljeno 2011).

sta na 6700 metrih in naslednjega dne prečili Shellovo smer. Dosegli sta višino 7200 metrov in bivakirali. Od tam sta iskali prehod na vrh, vendar neuspešno, saj jima je pot zastirala skalna bariera. Ker je grozilo tudi poslabšanje vremena, sta se odločili, da se naslednjega dne povzpeta do roba stene in nato sestopita. Tako sta 23. avgusta dosegli rob Diamirske stene, visok 7590 metrov. Smer »je kombinacija Messnerjeve smeri iz leta 1978, njegove sestopne smeri in prvenstvenega vzpona. (...) Poimenovali sva jo Slovenska smer.«¹⁷⁷ Za sestop sta potrebovali nadaljnja dva bivaka in dva dneva zahtevnega plezanja. Osmega dne sta pri najnevarnejšem delu, pri Messnerjevem seraku, obe zdrsnili, saj se je Mojci odlomila ledena plošča, Irena pa se je tako hitro obrnila, ko je zaslišala dogajanje za seboj, da je tudi sama izgubila ravnotežje in padla. Odnegli sta jo brez večjih posledic. Najhujša je bila Irenina rana na stegnu, ki jo je povzročil cepin, na katerega se je nabodla. Rano sta oskrbeli, postavili bivak in naslednjega jutra dosegli bazo.¹⁷⁸ Od ledenika Diama do roba stene je Slovenska smer visoka 3120 metrov in ima oceno IV ter povprečni naklon 45–60°.¹⁷⁹

Viki Grošelj je njun dosežek ocenil za »*absolutno največji slovenski ženski dosežek vseh časov v Himalaji in eden največjih v svetu sploh, verjetno celo največji*«. ¹⁸⁰ Reinhold Messner jima je čestital z besedami: »*Vrh ni najpomembnejši. Doživetje šteje. Osem bivakov v tako nevarni steni je več kot nekaj vrhov osemtisočakov, na katere lahko prideš po normalni smeri.*« ¹⁸¹

177 Slovenska smer na deveti najvišji gori sveta. <https://www.gore-ljudje.si/Kategorije/Novosti/islovenska-smeri-na-deveti-najvisji-gori-sveta> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2011).

178 Tržičanki orjeta alpinistično ledino. <https://old.delo.si/druzba/panorama/trzicanki-orjeta-alpinisticno-ledino.html> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2011).

179 Grošelj: To je eden največjih ženskih plezalnih podvigov nasploh. <https://www.rtvsl.si/sport/preostali-sporti/groselj-to-je-eden-najvecjih-zenskih-plezalnih-podvigov-nasploh/265000> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2011).

180 Slovenska smer na deveti najvišji gori sveta.

181 »The summit isn't that important. The adventure counts. 8 bivacs in such a dangerous face is more than a few summits on all the prepared normal ways on the 8000 m peaks.« Mrak, Irena. »Gola gora ponovno.« *Planinski vestnik* 116/11 (2011), 54.

Slika 6: Mojca in Irena po vrnitvi z Nanga Parbata. Potegnili sta Slovensko smer na Nanga Parbatu. <https://old.slovenskenovice.si/novice/slovenija/potegnili-sta-slovensko-smer-na-nanga-parbatu> (Dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2011).

Vendar pa se z oceno, da je bil to izjemen dosežek, niso strinjali vsi. Irena in Mojca sta zaradi neosvojitve vrha dobili precej negativnih kritik tako splošne slovenske javnosti kot tudi alpinistične.¹⁸² Objektivno lahko zaključimo, da smer sicer večinoma poteka po Messnerjevi sestopni smeri in je po strogi opredelitvi torej težko govoriti o prvenstveni smeri, predvsem ker vrh gore ni bil dosežen, kar v Himalaji pogosto največ šteje. Vendar pa dosežku v prid govori dejstvo, da sta Irena in Mojca tvorili žensko navezo in da sta se na goro vzpenjali sami, v alpskem slogu. Samostojne ženske naveze so v Himalaji redke, še posebej take, ki se odločijo za alpski slog. V svetovni alpinistični zgodovini je seveda moč najti samostojne ženske naveze, ki so osvojile osemtisočak, vendar pa je šlo za himalajski in ne alpski slog, za sabo pa so imele zaledje večje

182 Glej Goro ubijalko ukrotili z izjemno energijo, »Med plezanjem preživeli padec 150 metrov v globino.« 24 ur. <https://www.24ur.com/novice/slovenija/odlicen-uspeh-slovenki-skoraj-na-vrhu-nanga-parbata.html> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2011), Slovenska smer na deveti najvišji gori sveta, »Resnica o »Slovenski smeri«. Gore-ljudje. <https://www.gore-ljudje.si/Kategorije/Novosti/resnica-o-slovenski-smeri> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2011) in Ogrinec, Dejan. »Sporne junakinje Himalaje.« Jana, 37/9 (2011), 24–25.

podporne ekipe in nosačev.¹⁸³ Irena je na vprašanje, kaj si misli o zlobnih komentarjih, odgovorila, da se ji to zdi

del Slovenskega vsakdanja, nekako ljudje rajši pokritizirajo kot da bi pohvalili. (...) Navadila sem se že na to, da vedno to sledi in enostavno to odmislim. (...) Teh stvari ne berem niti se nanje ne oglašam, ker se mi zdi, da so ostale stvari toliko bolj pomembne. Meni osebno sam vzpon ogromno pomeni in mi je bil super in se mi zdi da sva ga tudi izjemno suvereno izvedli. Zdej kaj si pa drugi o njem mislijo, bom pa rekla, da je njihov problem.¹⁸⁴

Spantik in Gašerbrum I

Leta 2012 sta se Irena in Mojca odpravili v Karakorum s ciljem vzpona na Gašerbrum I (8068 m), seveda v alpskem slogu, za aklimatizacijski vzpon pa so si izbrali sedemtisočak Spantik (7027 m).¹⁸⁵ Za vzpon na tehnično nezahteven Spantik se jima je pridružil Tomaž Goslar. Vzpon je potekal po pričakovanjih brez težav in 22. junija so vsi trije uspešno dosegli vrh. Irena in Mojca sta se nato prestavili pod Gašerbrum I. Odločili sta se za normalno smer po Japonskem ozebniku na severni strani gore. Povzpeli sta se do drugega tabora (6400 m), vendar sta morali zaradi poslabšanja vremena sestopiti. Še enkrat jima je uspelo priti do T2 in enkrat do T1. Ker je še vedno snežilo in jima je zmanjkalo časa, sta se morali vrniti domov.¹⁸⁶ Vreme je bilo sicer za poletni čas nenavadno slabo in posledično nobena od odprav ni uspela stopiti na vrh Gašerbruma I.¹⁸⁷

183 Primerov je veliko, omenimo lahko na primer japonsko žensko odpravo na Manaslu leta 1974, članice katere so leta 1974 kot prve ženske na svetu stale na osemtisočaku. Odprava je bila organizirana »vojaško« in je imela veliko nosačev, smer je bila opremljena s stotinami metrov pritrjenih vrvi in z utrjenimi višinskimi tabori, uporabljale so dodatni kisik. Štěrbová, *Prve ženske na osemtisočakah*, 33–35.

184 Irena Mrak, Mojca Švajger in Viki Grošelj, intervju. Ljubljana: RTV SLO, 21.9.2011. <https://365.rtvsllo.si/arhiv/intervju-radio/116541672> (dostop: februar 2022). 41 min.

185 Alpinistična odprava Karakorum 2012 – sporočila. <https://www.pzs.si/novice.php?pid=7110> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2012).

186 »Alpinistična odprava Karakorum: Gašerbrum I in Spantik 2012, poročilo.« Planinska zveza Slovenije. <https://www.pzs.si/novice.php?pid=7293> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2012) in Alpinistična odprava Karakorum 2012 – sporočila.

187 The Himalayan Database.

Makalu

V zdaj že stalni zasedbi so se Irena, Mojca in Tomaž Goslar v septembru 2014 odpravili pod osemtisočak Makalu. Za cilj so si postavili priplezati na vrh gore čez jugovzhodni greben.¹⁸⁸ Po opravljeni aklimatizaciji so začeli opremljati goro ter na njej postavili dva višinska tabora. Ko so v začetku oktobra želeli postaviti tretji višinski tabor, jim je namen preprečilo slabo vreme, zaradi česar so morali teden dni počakati v bazi. Ker se je moral Tomaž vrniti domov, sta se Irena in Mojca odločili za vnovičen poskus pristopa v sodelovanju s člani dveh odprav, ki sta sočasno bivali v baznem taboru. Vendar so kmalu tudi slednji obupali nad mrazom in slabimi snežnimi razmerami. Irena in Mojca sta se povzpeli še do drugega tabora in skušali prodreti naprej proti mestu za tretji tabor, vendar sta zaradi slabih razmer in mraza tudi sami obupali. Vrnili sta se v bazo in se pripravljali na odhod.¹⁸⁹

Dan pred povratkom, 23. oktobra 2014, je *»Irena zbolela s simptomi težkega dihanja in postopno izgubo vida. Zdravstveno stanje se hitro slabšalo do motnje zavesti, ki je nastopila že v nekaj urah.«*¹⁹⁰ Sreča v nesreči je bila, da je bilo tisti dan lepo vreme, kar je omogočilo prilet helikopterja. Irena je bila prepeljana najprej v bolnišnico v Lukli in nato v Karmandu. Irena se je en mesec zadrževala na višini nad 5800 metri, kar je za telo velik napor, poleg tega se je slabo prehranjevala. Nepalski zdravniki *»so zaključili, da naj bi šlo za višinski možganski edem, kar pa je ob dobri aklimatizaciji in spustu za 1400 m dan pred dogodkom malo verjetno. Druga možnost je, da so bile težave posledica presnovne motnje.«*¹⁹¹ Njeno preživetje se je označevalo za medicinski čudež in o njem je pisal tudi nepalski časopis *The Himalayan*.¹⁹² Zdravstveno stanje se ji je v naslednjih sedmih dneh never-

188 Makalu 2014. <https://www.ao-trzic.si/reportaze/makalu-2014/> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2014).

189 Prav tam.

190 Prav tam.

191 Prav tam.

192 *»Čudežno preživetje.«* <https://www.gore-ljudje.si/kategorije/novosti/cudezno-prezivetje-1> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2014).

jetno popravilo in je lahko zapustila bolnišnico.¹⁹³ Na vprašanje, ali jo je po izkušnji bližnje smrti zdaj strah gora in se tja ne bo več odpravljala, je odgovorila nikalno: »Gore so moje življenje, brez njih pač ni isto, zato se želim čim prej vrniti. Seveda bodo cilji v novem življenju najprej bolj nizki:–), tudi zato, ker sem še vedno le na okoli 50 % vida.«¹⁹⁴ Čez deset mesecev je že stala na šesttisočaku in to brez večjih težav.¹⁹⁵

Leta 2018 sta Irena in Mojca s Tomažem Goslarjem plezali v Pakistanskem Hindukušu na višini do 6500 metrov.¹⁹⁶ Zaradi posledic, ki so Ireni ostale od nesreče in preobremenjenosti z delom in prostovoljnim delom, se v zadnjih letih goram v alpinističnem smislu posveča manj.¹⁹⁷

Petra Vladimirov

Petra Vladimirov (1974–), danes vzgojiteljica v Vzgojnem zavodu Kranj, se zadnja leta bolj posveča teku kot goram. V alpinistično šolo se je vpisala z namenom poglobitve splošnega znanja za večjo varnost. Izpita za alpinistko ni nikoli naredila, ker kot pojasnjuje, ne potrebuje naziva alpinista, ampak znanje.¹⁹⁸

Nikoli ni plezala težkih tehničnih vzponov, je pa rada zahajala v hribe tudi na potovanjih v tujini; v Nepalju so jo očarale visoke gore in vzniknila je želja po vrnitvi.¹⁹⁹ Med trekingom v Nepalju leta 2001 se je vzpela do baznega tabora prve slovenske policijske himalajske odprave na Čo Oju, ki jo je vodil Viki Grošelj. Ko je člane odprave presenetila s prihodom v bazni tabor, so jo povabili, naj gre z njimi na goro. Prišla je do prvega višinskega tabora na višini 6400 metrov. Nato so jo začeli prepričevati, naj skupaj z njimi poskusi na vrh osemtisočaka. Priložnost je bila sicer odlična in danes

193 Prav tam.

194 Irena Mrak – alpinistka, ki ve, kaj pomeni biti med življenjem in smrtjo.

195 Dr. Irena Mrak: "Nič me ne odvrne od hribov!", 10 min.

196 Mrak, Irena. »Fifth Koksil glacier, Chapchingol sar and other peaks.« The American Alpine Club. <https://publications.americanalpineclub.org/articles/13201214768> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2019).

197 Dr. Irena Mrak: "Nič me ne odvrne od hribov!" 1 min.

198 Intervju s Petro Vladimirov. Intervju je 25. 8. 2021 opravila Julija Šuligoj, ki hrani tudi posnetek pogovora.

199 Prav tam.

pravi, da ji je vendarle malo žal, da je ni pograbila. Vendar se zaveda, da ni bila pripravljena za takšen podvig. Oblečena je bila za treking, pa še ta oblačila so bila »bolj za na Bled«, nikakor pa niso bila primerna za vzpon na osemtisočak.²⁰⁰ Na koncu je razum premagal trenutno navdušenje in Petra pravi, da »tako odštekana pa le nisem bila, da bi kar iz nule lezla na Čo Oju«.²⁰¹

Želja povzpeti se na visoko goro je ostala in leta 2003 se je pridružila t. i. prvi slovenski nealpinistični odpravi, ki je imela za cilj vzpon na Leninov vrh. Njena posebnost je bila, da so pri njej lahko sodelovali tudi neregistrirani alpinisti in gorniki. Člani odprave »so pod strokovnim svetovanjem in vodenjem slovenskih in ruskih gorskih vodnikov skušali doseči čim večjo nadmorsko višino oz. opraviti vzpone, ki jih sami ne bi zmogli«.²⁰² Na vrhu Leninovega vrha so od osemnajstih članov stali trije, med njimi tudi Petra Vladimirov.²⁰³ Petra poudarja, da se zaradi tega vzpona res ne počuti kot »neka huda alpinistka«, saj je vzpon na Leninov vrh tehnično nezahteven, kot sama pravi, »se kar sprehodiš gor«.²⁰⁴ Uspeh pripisuje tudi svojemu dobremu počutju na visoki višini, saj s tem ni nikoli imela večjih težav.²⁰⁵

Po vrnitvi v domovino se je Petra začela resneje ukvarjati s tekom in se udeleževati tekaških ultramaratonov. Zadnje čase jo mika, da bi poskusila s še kakšnim vzponom na visoke gore, vendar jo bolj od vzpona privlači smuka navzdol.²⁰⁶

Nina Kopčavar

UIAA²⁰⁷ organizira mednarodne mladinske alpinistične taborne, na katerih so pogosto prisotni tudi mladi slovenski perspektivni alpinisti. Namen

200 Prav tam.

201 Škrl, Helena. »Ko gore začutiš kot nekaj živega.« *Planinski vestnik* 121/3 (2021), 18.

202 »Slovenci uspešni na Pik Leninu.« *Planinski vestnik* 103/10 (2003), 53.

203 Prav tam.

204 Intervju s Petro Vladimirov.

205 Prav tam.

206 Prav tam.

207 Union Internationale des Associations d'Alpinisme, Mednarodna plezalna in alpinistična zveza.

tabora je pogosto prvo seznanjanje z velikimi višinami in spoznavanje organizacije himalajskih odprav. Leta 2005 se je tabora v Indiji z namenom vzpona na sedemtisočak Nun udeležilo pet slovenskih članov, med njimi tudi Nina Kopčavar.²⁰⁸ Nina je vrh dosegla 29. septembra 2005 in se s tem pridružila skupini Slovenk, ki so stale na sedemtisočaku.²⁰⁹

Po vrnitvi s te odprave se Nina ni udeležila nobene druge. »Ugotovila sem, da me takšno težavno delo (težki nahrbtniki, težave z višino) ne privlači oz. to ni nekaj v čemer uživam, ki bi mi prineslo več užitka od trpljenja.«²¹⁰ Danes se z alpinizmom ne ukvarja več, nehala je, ko so se ji rodili otroci. Naredila pa je izpit za planinsko vodnico in vodi eno- in večdnevne pohodne ture po hribih Slovenije in tujine v sklopu svoje potovalne turistične agencije Edlothia.²¹¹

Marjana Prezelj

Marjana Prezelj je druga izmed Slovenk, ki so se nad 7000 metrov povzpele v okviru mednarodnega tabora UIAA za perspektivne alpiniste. Leta 2007 je bila skupaj s še petimi slovenskimi člani del odprave s ciljem vzpona na Satopant (7075 metrov) po normalni smeri, ki poteka po severnem grebenu.²¹² Marjana se tako spominja poti na vrh:

1. septembra 2007 ob polnoči zapiska budilka. V trenutku smo vsi budni. Kuhamo čaj in pripravljamo nahrbtnike. Ko je ura 1.30 se odpravimo na dolgo pot proti vrhu. Še vedno sneži. Gazimo celo pot. Greben, ki ga prečimo je zelo strm, naša koncentracija na višku. Ob sončnem vzhodu dosežemo njegov zaključek. Zjasni se in daleč pred sabo zagledamo vrh Satopantha. Dihamo in gazimo, vmes začne ponovno snežiti, vendar vztrajamo in gazimo naprej. Ob 11. uri Urban,

208 »Poročilo: Nun 2005 – UIAA.« Gore-ljudje. <https://www.gore-ljudje.si/Kategorije/Novosti/porocilo-nun-2005-uiaa> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2005); »Nun 2005.« Alpinistični odsek Kranj. <https://www.aokranj.com/2005/12/05/nun-2005/> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2005).

209 Poročilo: Nun 2005 – UIAA

210 Intervju z Nino Kopčavar. Intervju je 8. 10. 2021 opravila Julija Šuligoj, ki hrani tudi posnetek pogovora.

211 Prav tam; »V gore z Nino Kopčavar«. Proalp. <https://www.proalp.si/v-gore-z-nino-kopcavar/> (dostop: februar 2022).

212 »Satopanth - 7075 m.« Najina obzorja. <http://najinaobzorja.blogspot.com/2010/01/satopanth-7075-m.html> (dostop: februar 2022).

Miha, Mitja, Ambrož in jaz dosežemo vrh 7075 m visokega Satopantha. Zaradi slabega vremena se le nahitro poslikamo in karseda hitro pričnemo sestopati nazaj proti T1. Nič veselja na vrhu, nobenega stiska roke, le pet zaskrbljenih a hkrati veselih obrazov, ki zrejo v dolino in v mislih že sestopajo preko grebena. Pot navzdol je zame zaradi utrujenosti še napornejša kot pot navzgor. Toda z ogromno volje in previdnosti smo ob 13.30 že v toplih spalnih vrečah v T1, kjer si kuhamo težko pričakovani čaj.²¹³

Simona Pogač

Simona Pogač iz Polzele se je s hribi sicer srečevala že v mladosti, šele v odraslem obdobju pa se je začela ukvarjati z alpinizmom in ima naziv alpinistična pripravnica.²¹⁴ Med letoma 2005 in 2007 je bila Simona udeležena na štirih odpravah, od katerih so bile tri uspešne: leta 2005 se je povzpela na Aconcagua (6961 m) in na Elbrus (5642 m), leta 2007 je dosegla vrh Denalija (6190 m), 2007 pa se je povzpela na Alpamayo (5947 m).²¹⁵

Šiša Pangma

Septembra 2005 je bila Simona skupaj s še sedmimi drugimi strankami iz ZDA in Avstralije na odpravi na svoj prvi osemtisočak, Šišo Pangmo v sklopu komercialne Ameriške odpravne agencije *Project Himalaya*. Simona je sicer zbolela že na začetku odprave, vendar je vztrajala. Med delovanjem na gori se ji je stanje izboljšalo, vendar vrha ni dosegla; prišla je do višine 7070 metrov. Čepprav se je »močno trudila, je ugotovila, da je tokrat dosegla svojo mejo in se vrnila v T1. Za našo princeso je bila to res škoda, vendar se nekateri bolje prilagajajo nadmorski višini kot drugi, ona pa je bila na začetku res bolna. Zase je postavila nov višinski rekord in nov višinski rekord spanja.«²¹⁶

213 Prav tam.

214 Horvat, Tina. »Z goro se ne smeš boriti.« *Jana*, 37/7 (2009), 14–15; Mušič, Irena. »Sem vzdržljiva, volje mi ne zmanjka (Simona Pogač).« *Planinski vestnik* 114/3 (2009), 52.

215 Samec, Uroš, ur. *Slovenski alpinizem 2004-2005*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 2006, 145; Peternelj, Anja, ur. *Slovenski alpinizem 2007*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 2008, 88; Lebar, Marija. »V Himalaji mak cveti madro.« *Savinjske novice*, 40/4 (2008), 11.

216 V poročilu odprave se Simona večkrat omenja kot princesa odprave, verjetno zato, ker je bila edina ženska udeleženka. »Shishapangma Autumn 2005 – Summits!« *Project Himalaya*. <https://project-himalaya.com/dispatches/2005/05-xixa-12.html> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2005).

Manaslu

»Želja vodje odprave Dragana Jačimovića iz Srbije, ki nas je povezal, je bila, da se na vrhu Manasluja zberemo predstavniki vseh bivših republik Jugoslavije. Povabil me je, da glede na moje predhodne izkušnje z visokimi gorami kot predstavnica Slovenije sodelujem v odpravi. Njegovo vabilo je bilo tako mikavno, da preprosto nisem mogla reči ne.«²¹⁷ In tako se je Simona leta 2008 udeležila komercialne vodene odprave na osemtisočak Manaslu, v organizaciji *Extreme Summit Team*. Odprava je leta 2008 imela za cilj osvojiti vrh gore po Japonski smeri v severovzhodni steni.²¹⁸

V jesenskem obdobju tistega leta je na Manasluju delovalo kar tristo petdeset plezalcev z vsega sveta, kar je bilo več, kot jih je doseglo vrh v dvainpetdesetih letih od prvega vzpona na vrh te gore.²¹⁹ Spletna stran *Extreme Summit Team* je 4. oktobra poročala, da je deset članov odprave, med njimi tudi Simona, osvojilo vrh.²²⁰ Od odprav, ki so bile tiste jeseni na gori, je bila odprava *Extreme Summit Team* zelo uspešna; vodja je poročal, da so bili z 80 % plezalci, ki so dosegli vrh, najuspešnejša skupina.²²¹ Za vzpon na vrh so uporabljali dodaten kisik, saj se zaradi slabega vremena niso mogli uspešno aklimatizirati.²²²

Simonina osvojitvev Manasluja je bila šele druga slovenska osvojitvev.²²³ Obenem je postala peta slovenska alpinistka z osvojenim osemtisočakom.²²⁴ Šlo je za komercialno odpravo, ki je zaradi na prvi pogled naspro-

217 Krstič – Planinc, Milena. »Manaslu je gora duše.« *Naš čas*, 44/42 (2008), 15.

218 Dragan Jačimović je ustanovitelj agencije *Extreme Summit Team* in prvi srbski alpinist na Everestu. The Himalayan Database.

219 Manaslu 8163 m, Himalaji 2008. <http://www.visokogorci.com/manaslu-8163-m-himalaji-2008/> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2010).

220 »Vseh deset članov odprave je bilo na vrhu in se zdaj vračajo proti C3. So skupaj, počasi plezajo in vsi se dobro počutijo.« Arhiva vesti 2008. <https://extremesummitteam.com/arhiva/?godina=2008> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2008).

221 »Od več odprav, ki so prišle na cilj, smo daleč najuspešnejši (80 %), 10 plezalcev na vrhu je bilo pravo presenečenje za vse.« Poročilo Simone Pogač. <https://www.gore-ljudje.si/kategorije/novosti/porocilo-simone-pogac> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2008).

222 Krstič – Planinc, »Manaslu je gora duše,« 15.

223 1984 ga je osvojil Viki Grošelj.

224 Pred njo Marija Frantar, Marija Štremfelj, Irena Mrak in Mojca Švajger.

tujočih si podatkov dvignila nekaj prahu med alpinistično javnostjo bivših jugoslovanskih republik. V zborniku *Slovinci v Himalaji od 1954 do 2013* je namreč navedeno, da so člani odprave dosegli le 8100 metrov,²²⁵ na kar se je odzval eden izmed članov odprave in trdil, da gre za neresnico, saj so člani dosegli vrh osemtisočaka.²²⁶ Kot se je izkazalo jeseni 2021 v bistvu ne gre toliko za razhajanje podatkov, temveč za različno dožemanje vrha Manasluja. Fotografije stranskega profila gore posnete z dronom so namreč jasno pokazale, da se je večina alpinistov ustavila na koncu pritrjenih vrvi ter da se od tam da priti še višje. To pomeni, da so imele številne odprave predvrh zmotno za vrh.²²⁷ Odprava, v kateri je sodelovala Simona, je verjetno dosegla predvrh, do kamor se povzpne večina odprav. Na situacijo se člani odprave uradno niso odzvali.

Everest

Simona se je leta 2009 pridružila še komercialni odpravi v organizaciji agencije *Extreme Summit Team* pod vodstvom Dragana Jačimovića. »Zanjam se odločila že kar kmalu po prvi odpravi, a takrat to še ni bilo realno.

225 Škarja, Tone, ur. *Slovinci v Himalaji od 1954 do 2013*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 2013, 32–33.

226 Udeleženec odprave, črnogorski alpinist Milan Radović, je pojasnil, da na fotografiji ne sedi na samem vrhu, kar naj bi bilo očitno, saj je na vrhu gore majhen prostor in fotograf ne more slikati alpinista drugače kot zelo od blizu. Poleg tega naj na vrhu ne bi mogel sedeti zaradi močnega vetra, ki bi ga lahko odpihnil. V prid alpinistov, ki trdijo, da so vrh dosegli, govorijo potrdila nepalske vlade ter film, narejen na podlagi posnetkov člana odprave Aleksandra Rašina. Poleg tega naj PZ Črne gore od uspeha odprave ne bi imela nobenih koristi, saj je bila odprava odvisna od finančne podpore sponzorjev, ki si jih je sama pridobila, in ne od državnega proračuna. Milan Radović je za časnik izjavil tudi, da naj bi PZS proti Simoni Pogač, ki je očitno priskrbela podatke za zbornik in imela od tega koristi, začela uradni postopek. O slednjem v virih sicer ni zaslediti ničesar.

»Manaslu Himalaji 2008 / Manaslu Himalayas 2008.« Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=bsYl-VeCPN1s> (dostop: februar 2022); »Ko se stvarno popeo na himalajski vrh od 8.163m?« Vijesti. <https://www.vijesti.me/vijesti/3551/ko-se-stvarno-popeo-na-himalajski-vrh-od-8-163m> (dostop: februar 2022, zadnjič dopoljeno 2018).

227 Sprožena je bila žolčna debata na družbenih omrežjih. Fotografije so bile namreč dokaz, da mnogi alpinisti sploh niso stali na vrhu tega osemtisočaka, pač pa le na predvrhu. To je potrdil tudi HDB: v poletni sezoni ni nihče stal na glavnem vrhu od spomladi 2012, v jesenski sezoni pa ne od leta 1976; »Himalayan Database: This Was the First Manaslu Summit Since 2012.« Explorers Web. <https://explorersweb.com/himalayan-database-this-was-the-first-manaslu-summit-since-2012/> (dostop: februar 2022, zadnjič dopoljeno 2021).

Bila bi ena od tistih, ki ostanejo tam gor. Manaslu je bil nekakšen test, in če se tam ne bi izkazala, vsekakor ne bi šla.»²²⁸

Odhod na goro so morali zaradi poslabšanja vremena večkrat prestaviti. Močan veter jim je preprečil vzpon do drugega tabora. Prisiljeni so se bili vrniti v bazni tabor, s čimer je bila odprava tudi končana, vremenski obeti niso bili dobri in priložnost za vzpon na vrh v lepem vremenu je bila zamujena, četudi bi podaljšali trajanje odprave.²²⁹

Simona je po vrnitvi takole komentirala neuspeh: »V prvi fazi je bilo to veliko razočaranje. Ne zaradi tega, ker nisem prišla na vrh, ampak ker nisem imela prave priložnosti, da bi se izkazala ali preizkusila, ali sem dovolj pripravljena za višino nad 8100 metrov, kolikor je moja najvišja dosežena višina, in na tehnično težak zadnji greben do vrha.»²³⁰

Do leta 2009 je na vrhu najvišje gore sveta stalo petnajst Slovencev in ena Slovenka. Po uspešnem vzponu Marije Štremfelj na vrh in do poskusa Simone Pogač ni poskušala stopiti na vrh nobena druga Slovenka.²³¹

Tudi tokrat Simona Pogač ni ušla medijski pozornosti. Simonin poskus vzpona je bil obelodanjen v več časnikih (npr. *Savinjske novice*, *Naš čas*) in izpostavljen kot drugi slovenski ženski poskus vzpona na Everest.²³² Odprle so se še vedno aktualne polemike o komercializaciji alpinizma in vzponov na Everest. Poleg tega je prejela finančno pomoč pri PZS, kar je sprožilo kritike, saj je šlo za poskus vzpona v okviru komercialne odprave.²³³ Kot

228 Horvat, »Z goro se ne smeš boriti,« 15.

229 »Loše vrijeme sprijecilo uspon mednarodne ekspedicije.« Klix. <https://www.klix.ba/lifestyle/putovanja/lose-vrijeme-sprijecilo-uspon-medjunarodne-ekspedicije/090527116> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2009).

230 »Simona Pogač o svoji poti na Mount Everest: Zavedaš se, da bi truplo na gori lahko bilo tvoje.« Dnevnik. <https://www.dnevnik.si/1042273450> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2009).

231 Škarja, *Slovinci v Himalaji od 1954 do 2013*, 34.

232 »Simona Pogač in Everest: Aklimatizacija še ni končana.« *Savinjske novice*, 41/20 (2009), 21 in »Na Everest gre.« *Naš čas*, 45/12 (2009), 13.

233 »Nekaj slik z Everesta in replika.« <http://tomazjakofcic.com/2009/05/31/nekaj-slik-in-replika/> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2009); »Spomin in volja.« <https://www.gore-ljudje.si/Kategorije/Novosti/obvestila-22009> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2009).

poudarja Tone Škarja, je pri odločitvi za finančno podporo prevladalo dejstvo, da je KOTG želela kar najbolje obelodaniti trideseto obletnico prvega slovenskega vzpona na Everest.²³⁴ Poraja se vprašanje, ali bi Simona prejela finančno podporo, če bi zanjo zaprosila leto prej ali pozneje, in bi sploh imela možnost poskusa vzpona na Everest.

ZAKLJUČEK

V obdobju petdesetih let (1967–2017) je bilo devetinšestdeset odprav, ki so imele za cilj vrh višji od 7000 m, na katerih so bile udeležene Slovenske alpinistke. Od devetindvajsetih je uspelo devetnajstim, skupno so osvojile osemindvajset vrhov. Te alpinistke težko enoplastno primerjamo. Nekatere so se udeležile mednarodnih izmenjav, druge slovenskih ali tujih odprav, spet tretje komercialnih. Tudi njihovi statusi so različni: od profesionalnih alpinistk do alpinističnih pripravnic in pa takih, ki sploh niso alpinistke.

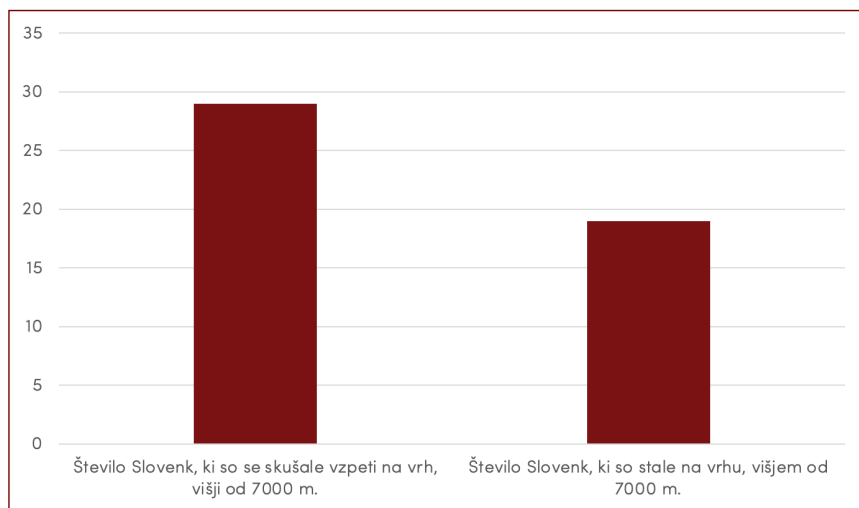
Naredimo hitro primerjavo: Simona Pogač je osvojila osemtisočak Manaslu, sicer redek cilj za slovenske alpiniste, v okviru komercialne odprave. Težko je primerjati ta vzpon z vzponom Marije Frantar na Nanga Parbat. Poudariti je treba, da gre seveda za popolnoma drugačni situaciji in časovni obdobji. Marija se je na Nanga Parbat povzpela leta 1990, Simona pa na Manaslu leta 2008. Razlika osemnajstih let pomeni komercializacijo alpinizma in več možnosti za udeležbo na odpravi. Poleg tega je bila Marija visoko motivirana za osvajanje vrhov po prvenstvenih težkih smereh, kot prva ženska ipd. Simonin vzgib je bilo novo doživetje. Prav tako se ponuja očitna primerjava, koliko je uspeh kateri pomenil. Simona je že pred odhodom na odpravo poudarjala, da ne bo šla preko meja svojih zmožnosti, da za osvojeni vrh ni pripravljena tvegati in da jo doma čaka življenje z obveznostmi. Marija pa je svoje življenje podredila ukvarjanju z alpinizmom, bila je pripravljena tvegati in posledično tudi dočakala svoj prezgodnji grob na Kangčendzengi leta 1991. Sploh ta osemtisočak je bil v tekmi za osvojitvev izrednega pomena, saj na njegov vrh še ni stopila ženska noga.

234 Spomin in volja.

Ponuja se tudi primerjava po težavnosti vzpona: prvenstvena smer na Trisul I in vzpon na splošno oblegani Leninov vrh. Primerjava vzpona na lahek sedemtisočak (v smislu tehnično nezahtevne poti na vrh) in prvenstvene smeri na tehnično zahteven vrh je na prvi pogled nesmiselna in skorajda nemogoča. V članku so tako navedeni vsi poskusi vzponov na vrh, višji od 7000 metrov, saj gre vseeno za pomemben uspeh, ki ni skupen večinskemu prebivalstvu in bi moral biti obelodanjen. V zadnjih desetletjih se težnje v alpinizmu nagibajo k izbiri manj znanih in težje dostopnih gora, zato sedem- in osem-tisočaki, opisani v članku, niso več primarni cilj oziroma sploh niso cilj slovenskih alpinistov ali alpinistk.

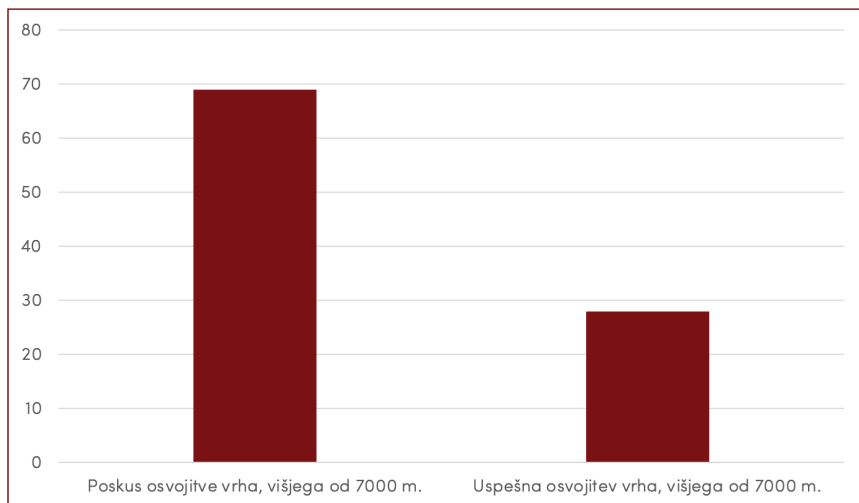
PRILOGE

Priloga 1 (naslednja stran):
Tabela Slovenk, ki so se povzpele nad 7000 m

Priloga 2:

Diagram, ki primerjalno prikazuje število Slovenk, ki so se skušale vzpeti na vrh, višji od 7000 m, in tistimi, ki jim je to uspelo. Od devetindvajsetih je uspelo devetnajstim.

Priloga 3: Število poskusov Slovenk osvojitve vrha, višjega od 7000 m, .
Od devetinšestdesetih poskusov je bilo uspešnih osemindvajset.

Alpinistka	Vrh	Višina	Datum	Dosežek/komentar
Barbka Lipovšek – Ščetinčin	Leninov vrh	7134 m	14. 8. 1967	Prva Slovenka na sedemtisočaku.
Slava Mrežar (Suhač)	Zahodni vrh Nošaka	7250 m	17. 8. 1977	Nov jugoslovanski ženski višinski rekord.
Marija Frantar, Lidija Honzak, Irena Komprej, Irena Markuš, Lidija Painkihner, Marija Štremfelj	Vrh komunizma	7495 m	1. 8. 1982	Prvi jugoslovanski vzpon na vrh po Borodkinovem stebru. Nov jugoslovanski ženski višinski rekord. Prva ženska ekipa na Vrhu komunizma. Prva ne sovjetska ekipa na vrhu sovjetskega sedemtisočaka.
Marija Štremfelj	Broad peak	8051 m	29. 7. 1986	Prva Jugoslovanka nad 8000 m, prva Slovenka na osemtisočaku.
Vlasta Kunaver	Trisul I.	7021 m	30. 5. 1987	Svetovni jadralno padalski ženski višinski rekord v višini vzleta. Prvenstvena slovenska osvojitvev Trisula I.
Marija Frantar	Nanga Parbat	8126 m	31. 7. 1990	Četrtri vzpon na vrh po Schellovi smeri in prvi ženski. Nov jugoslovanski ženski višinski rekord. Druga Slovenka in Jugoslovanka na vrhu osemtisočaka. Osmo ženska na vrhu Nanga Parbat. Enajsti osvojeni slovenski osemtisočak.
Breda Činč Juhant	Vrh Korženevske	7105 m	25. 7. 1990	Prva Slovenka na Vrhu Korženevske.

Alpinistka	Vrh	Višina	Datum	Dosežek/komentar
Mira Zorič, Katarina Trontelj, Marjeta Leva	Vrh Korženevske	7105 m	7. 8. 1990	
Marija Štremfelj	Everest	8848 m	7. 10. 1990	Prva in do danes edina Slovenka na Everestu. Z možem Andrejem prvi zakonski par na Everestu.
Marija Štremfelj	Čo Oju	8188 m	28. 9. 1995	Postane Slovenka z največ osvojenimi osemtisočaki. Rekord še danes ni presežen.
Irena Mrak	Nošak	7492 m	2. 8. 2003	
Petra Vladimirov	Leninov vrh	7134 m	julij 2003	
Irena Mrak	Gašerbrum II	8034 m	27. 7. 2004	Tretja Slovenka na osemtisočaku.
Marija Štremfelj	Daulagiri I	8167 m	14. 5. 2004	Do danes njen zadnji osvojeni osemtisočak.
Nina Kopčavar	Nun	7135 m	30. 9. 2005	
Marjana Prezelj	Satopanth	7075 m	1. 9. 2007	
Simona Pogač	Manaslu	8163 m	4. 10. 2008	Peta Slovenka na osemtisočaku. Druga slovenska osvojitelj Manasluja.
Irena Mrak, Mojca Švajger	Muztagata	7509 m	14. 8. 2009	Aklimatizacijski vzpon za načrtovan vzpon na Rakapoši.
Irena Mrak, Mojca Švajger	Spantik	7027 m	22. 6. 2012	Aklimatizacijski vzpon za načrtovan vzpon na Gašerbrum I.

VIRI IN LITERATURA

Intervjuji

Intervju z Alenko Jamnik. Intervju je 24. 8. 2021 opravila Julija Šuligoj, ki hrani tudi posnetek pogovora.

Intervju s Petro Vladimirov. Intervju je 25. 8. 2021 opravila Julija Šuligoj, ki hrani tudi posnetek pogovora.

Intervju s Špelo Hleb. Intervju je 28. 8. 2021 opravila Julija Šuligoj, ki hrani tudi posnetek pogovora.

Intervju z Marjeto Leva. Intervju je 3. 9. 2021 opravila Julija Šuligoj, ki hrani tudi posnetek pogovora.

Intervju z Marjano Šah. Intervju je 7.9.2021 opravila Julija Šuligoj, ki hrani tudi posnetek pogovora.

Intervju z Lidijo Honzak. Intervju je 4.10.2021 opravila Julija Šuligoj, ki hrani tudi posnetek pogovora.

Intervju z Nino Kopčavar. Intervju je 8. 10. 2021 opravila Julija Šuligoj, ki hrani tudi posnetek pogovora.

Intervju z Vlasto Kunaver. Intervju je 26.10.2021 opravila Julija Šuligoj, ki hrani tudi posnetek pogovora.

Časopisni viri

»Alpinisti že na poti.« *Delo*, 23. avgust 1997, 10.

»Alpinistke v Pamir.« *Delo*, 17. maj 1982, 14.

»Deset kilogramov za Nanga Parbat.« *Gorenjski glas* 43/71 (1990), 10.

»Deset vzponov naše odprave v Pamirju.« *Delo*, 20. avgust 1979, 14.

»Dobre novice iz Himalaje.« *Delo*, 28. november 1994, 18.

»Gora ne dovoljuje misli na dom.« *Gorenjski glas*, 43/87 (1990), 10.

»Kvalitete in kvantitete.« *Delo*, 27. januar 1977, 14.

»Mariborčani napredujejo.« *Delo*, 17. oktober 1994, 16.

»Marija Štrefelj »najvišja« Jugoslovanka.« *Gorenjski glas* 39/62 (1986), 1.

»Mednarodna alpiniada na Pik Lenin.« *Planinski vestnik* 68/6 (1968): 291.

- »Mogočne stene svete gore – izziv celjskim alpinistom.« *Novi tednik*, 19. maj 1983, 12–13.
- »Na Everest gre.« *Naš čas*, 45/12 (2009), 13.
- »Na razstavi »Korajža je ženskega spola« tudi Mira Zorič.« *Informator* 8/5 (2018), 14.
- »Simona Pogač in Everest: Aklimatizacija še ni končana.« *Savinjske novice*, 41/20 (2009), 21.
- »Slovenci uspešni na Pik Leninu.« *Planinski vestnik* 103/10 (2003): 53.
- »Slovenska ženska odprava na Piku Komunizma.« *Delo*, 10. avgust 1982, 12.
- »Štirje na Gašerbrumu II.« *Delo*, 8. avgust 2004, 15.
- »Vrnitev iz Pamirja.« *Delo*, 20. avgust 1990, 13.
- Bešlin, Zoran. »Potek ekspedicije.« *Planinski vestnik* 78/3 (1978), 155–157.
- Božič, R. »Vabljliva lepota gora: alpinistka Irena Mrak.« *Ognjišče* 1 (2004), 60–61.
- Česen, Tomo. »Četverica na Nanga Parbat.« *Delo*, 19. junij 1989, 14.
- Česen, Tomo. »Marija Frantar druga naša alpinistka nad 8000 metri.« *Delo*, 27. avgust 1990, 13.
- Česen, Tomo. »Na Daulagiriju in Južni Anapurni že postavili tabor I.« *Delo*, 12. maj 1986, 14.
- Česen, Tomo. »Na Nanga Parbatu nevarnost serakov.« *Delo*, 10. julij 1989, 13.
- Česen, Tomo. »Polet s padalom s Trisula nov tovrstni ženski rekord.« *Delo*, 22. junij 1987, 14.
- Česen, Tomo. »Slovenska odprava v Karakorum se je vrnila domov z novim popolnim uspehom.« *Delo*, 1. september 1986, 13.
- Česen, Tomo. »V Himalajo prvič odhaja naša ženska alpinistična odprava.« *Delo*, 24. marec 1986, 14.
- Erman, Urša. »Ženski nasmeh v objemu gora. Petindvajset let od nesreče Marije Frantar.« *Planinski vestnik* 116/12 (2016), 48–51.
- Erman, Urša. »Ženski nasmeh v objemu gora. Petindvajset let od nesreče Marije Frantar.« *Planinski vestnik* 116/12 (2016), 48–51.
- Ferarič, Matjaž. »Visoke želje in globoki spomini.« *Planinski vestnik* 90/11 (1990): 474–476.
- Frantar, Marička. »Ženska odprava Pamir 82.« *Alpinistični razgledi* 15 (1982): 32–36.
- Frantar, Marija. »Boj na JZ grebenu J. Anapurne.« *Planinski vestnik* 86/8 (1986), 344–351.

- Frantar, Marija. »Del mene na gori, cela gora v meni.« *Planinski vestnik* 90/11 (1990), 469–474.
- Grošelj, Viki. »Anapurna – Boginja žetve.« *Delo*, 28. december 2013, 24–25.
- Grošelj, Viki. »Cilj smo v celoti dosegli.« *Planinski vestnik* 86/10 (1986): 438–439.
- Grošelj, Viki. »Pet zakladnic velikega snega. Kangčendzenga, tretja najvišja gora sveta.« *Delo*, 30. april 2010, 34–35.
- Honzak, Lidija. »Sedem planink na sedemtisočaku.« *Planinski vestnik* 112/10 (2012), 54–55.
- Horvat, Tina. »Poglarar nomadov jo je hotel kupiti.« *Slovenske novice*, 12. april 2021, 6.
- Horvat, Tina. »Z goro se ne smeš boriti.« *Jana*, 37/7 (2009), 14–15.
- Humer, D. »Marija Štremfelj: »Plezali smo počasi, brez dodatnega kisika.«« *Gorenjski glas* 34/100 (1986), 17.
- Jakofčič, Tomaž. »Uspeh na Daulagiriju zasenčila nesreča Jožeta Šepiča.« *Planinski vestnik* 109/7–8 (2004): 84.
- Jamnik, Alenka. »Divja Anapurna I. se ni dala.« *Planinski vestnik* 92/2 (1992): 61–64.
- Karničar, Luka. »Izkušnje Nanga Parbata '89.« *Planinski vestnik* 89/9 (1989): 373–375.
- Knez, Franček. »Nov korak v ženskem alpinizmu.« *Planinski vestnik* 86/8 (1986), 339.
- Komel, Evgen. »Tokrat na Hindukush.« *Javna tribuna*, marec 1977, 9.
- Krstič – Planinc, Milena. »Manaslu je gora duše.« *Naš čas*, 44/42 (2008), 15.
- Lebar, Marija. »V Himalaji mak cveti modro.« *Savinjske novice*, 40/4 (2008), 11.
- Mahkota, Ante. »Pamirski dnevnik (II.) Štотnija na 7000 m.« *Delo*, 19. avgust 1967, 5.
- Mrak, Irena, Iztok Tomazin. »Magičnih 8000 m.« *Planinski vestnik* 109/10 (2004): 56–60.
- Mrak, Irena. »Gola gora ponovno.« *Planinski vestnik* 116/11 (2011): 52–54.
- Mrak, Irena. »Na obisku pri očetu ledenih gora.« *Nedeljski*, 2. februar 2010, 21.
- Mrak, Irena. »S čajem poplačan napor.« *Nedeljski*, 9. februar 2010, 21.
- Mrak, Irena. »Večno iskanje miru.« *Nedeljski*, 23. februar 2010, 21.
- Mrežar, Slava. »7000 m in še malo več.« *Planinski vestnik* 78/3 (1978), 146–148.
- Mrežar–Suhač, Slava. »Obisk v znamenju tur – Navezale nove stike.« *Delo*, 30. julij 1979, 14.
- Mušič, Irena. »Sem vzdržljiva, volje mi ne zmanjka (Simona Pogač).« *Planinski vestnik* 114/3 (2009): 52–56.

- Ogrinec, Dejan. »Sporne junakinje Himalaje.« *Jana*, 37/9 (2011), 24–25.
- Pate, Mateja. »Če nekaj moraš početi, neha biti fajn.« *Planinski vestnik* 112/10 (2007): 52–56.
- Pate, Mateja. »Slovenke na vrhovih, višjih od 7000 metrov.« *Planinski vestnik* 103/12 (2003): 4–20.
- Peternel, Miha. »Najuspešnejši alpinisti.« *Delo*, 27. december 1994, 18.
- Peternelj, Anja, ur. *Slovenski alpinizem 2008*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 2010.
- Petkovšek, Darinka. »Barbka Lipovšek-Ščetinin.« *Planinski vestnik* 75/8 (1975): 453–455.
- Raztresen, Marjan. »Nanga Parbat (8125 m) je sprejel našo alpinistko. Druga Slovenka na osemtisočaku.« *Planinski vestnik* 90/10 (1990), 420–424.
- Raztresen, Marjan. »Prva Slovenka na Mount Everestu.« *Planinski vestnik* 90/12 (1990): 513–519.
- Savenc, Franci. »Aco Pepevnik na Čo Oju. Odprava Impol se vrača.« *Delo*, 3. maj 1995, 18.
- Savenc, Franci. »Deset jih je bilo na Čo Oju.« *Delo*, 2. oktober 1995, 19.
- Savenc, Franci. »Slovenska odprava Kanč 91 ima več zahtevnih ciljev.« *Delo*, 11. marec 1991, 14.
- Savenc, Franci. »V selekcijo izbranih 9 alpinistk.« *Delo*, 14. december 1981, 14.
- Škarja, Tone in Marko Prezelj. »Slovene Kangchenjunga Expedition.« *The American Alpine Journal* 34/66 (1992): 1–10.)
- Škarja, Tone. »Naredile največ kar je bilo mogoče.« *Planinski vestnik* 86/7 (1986), 292.
- Škrl, Helena. »Ko gore začutiš kot nekaj živega.« *Planinski vestnik* 121/3 (2021): 16–20.
- Slana, Niko. »Karakorum 86: izredno uspešna in bržkone najcenejša odprava.« *Delo*, 28. avgust 1986, 11.
- Šrot, Srečko. »Himalajski dnevnik.« *Novi tednik*, 8. december 1983, 13.
- Štremfelj, Andrej. »Nevarne grozljne snežene gore.« *Planinski vestnik* 95/12 (1995): 525–529.
- Strmšek, Boris. »Annapurna III 94.« *Alpinistični razgledi* 50 (1995): 120–124.
- Stružnik, Lado. »Odprava Alpe Jadran na Everest pripravlja odhod v Himalajo.« *Delo*, 9. julij 1990, 13.
- Stružnik, Lado. »V navezi z možem na najvišjo goro.« *Delo*, 13. avgust, 13.

Volkar Trobevšek, Mojca. »Nikoli nisem nehala plezati.« *Planinski vestnik* 113/11 (2013): 46–48.

Elektronski viri

»Čudežno preživetje.« <https://www.gore-ljudje.si/kategorije/novosti/cudezno-prezivetje-1> (Dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2014).

»Alpinistična odprava Karakorum 2012 – sporočila.« *Planinska zveza Slovenije*. <https://www.pzs.si/novice.php?pid=7110> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2012).

»Alpinistična odprava Karakorum: Gašerbrum I in Spantik 2012, poročilo.« *Planinska zveza Slovenije*. <https://www.pzs.si/novice.php?pid=7293> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2012).

»Alpinistični klub Impol Slovenska Bistrica, zgodovina.« <https://alphut.net/30/zgodovina> (dostop: februar 2022).

»Andrej in Marija.« *Gorsko vodništvo Štremfelj*. <https://www.stremfelj.si/andrej-in-marija/> (dostop: februar 2022.).

»Arhiva vesti 2008.« *Extreme Summit Team*. <https://extremesummitteam.com/arhiva/?godina=2008> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2008).

»Ascents – Nanga Parbat.« *8000ers*. <https://www.8000ers.com/cms/download.html?func=startdown&id=163> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2010).

»Ascents – Shisha Pangma.« *800ers*. <https://www.8000ers.com/cms/download.html?-func=startdown&id=164> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2019).

»Asia, Nepal, Gaurishankar, South summit.« *The American Alpine Club*. <http://publications.americanalpineclub.org/articles/12198424501/Asia-Nepal-Gaurishankar-South-Summit> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 1984).

»Bondid valley, Rustam Brakk (5,450M), Ali route.« *The American Alpine Club*. <http://publications.americanalpineclub.org/articles/13201212920/Bondid-Valley-Rustam-Brakk-5450m-Ali-Route> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2010).

»Brez kažipota nas boste težko našli.« *Delo*. <https://old.delo.si/sobotna/brez-kazipota-nas-boste-tezko-nasli.html> (dostop: januar 2022, zadnjič dopolnjeno avgust 2017).

»Broad Peak in K2 2007.« *Gore-ljudje*. <https://www.gore-ljudje.si/Kategorije/Novosti/broad-peak-in-k2-2007> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2007).

»Brzovavka je sporočala: Uspeh odprave na Pik Lenina.« *Gorenjski glas*. <https://www.gorenjskiglas.si/article/20170818/C/170819784/1002/brzovavka-je-sporocala--uspeh-odprave-na-pik-lenina> (dostop: januar 2022, zadnjič dopolnjeno avgust 2017).

»Četrto stoletja, odkar sta se Marija in Andrej Štremfelj zapisala v Guinnessovo knjigo rekordov.« *Siol*. <https://siol.net/sportal/sportal-plus/cetrto-stoletja-odkar-sta-se-marija>

-in-andrej-stremfelj-zapisala-v-guinnessovo-knjigo-rekordov-389137 (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2015).

»Daulaghiri 2004.« Planinska zveza Slovenije. <https://ka.pzs.si/odprava.php?pid=5> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2004).

»Fifth Koksil glacier, Chapchingol sar and other peaks.« The American Alpine Club. <https://publications.americanalpineclub.org/articles/13201214768> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2019).

»Goro ubijalko ukrotili z izjemno energijo.« MMC. <https://www.rtv slo.si/sport/preostali-sporti/goro-ubijalko-ukrotili-z-izjemno-energijo/266906> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2011).

»Grošelj: To je eden največjih ženskih plezalnih podvigov nasploh.« MMC. <https://www.rtv slo.si/sport/preostali-sporti/groselj-to-je-eden-najvecjih-zenskih-plezalnih-podvigov-nasploh/265000> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2011).

»Himalaji se še ni odrekel.« Primorske novice. <https://www.primorske.si/2010/11/28/himalaji-se-se-ni-odrekel> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2017).

»Himalayan Database: This Was the First Manaslu Summit Since 2012.« Explorers Web. <https://explorersweb.com/himalayan-database-this-was-the-first-manaslu-summit-since-2012/> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2021).

»Irena Mrak – alpinistka, ki ve, kaj pomeni biti med življenjem in smrtjo.« <https://www.potnik.si/irena-mrak-alpinistka-ki-ve-kaj-pomeni-biti-med-zivljenjem-in-smrtjo/> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2015).

»Kako nepopisno lep je svet od zgoraj.« Slovenske novice. <https://old.slovenskenovice.si/lifestyle/zdravje/kako-nepopisno-lep-je-svet-od-zgoraj> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2012).

»Karakorum 2007 - 17.08.« Gore-ljudje. <https://www.gore-ljudje.si/Kategorije/Novosti/karakorum-2007-1708> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2007).

»Ko se stvarno popeo na himalajski vrh od 8.163m?« Vijesti. <https://www.vijesti.me/vijesti/3551/ko-se-stvarno-popeo-na-himalajski-vrh-od-8-163m> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2018).

»Korajža je ženskega spola.« <https://pm-korajza.nanostudio.eu/> (dostop: februar 2022).

»Kratek povzetek dogajanja na odpravi Broad Peak (8.047 m) 2007.« [https://alphut.net/528/kratek-povzetek-dogajanja-na-odpravi-broad-peak-\(8047-m\)--2007](https://alphut.net/528/kratek-povzetek-dogajanja-na-odpravi-broad-peak-(8047-m)--2007) (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2007).

»Južna Anapurna.« Gore-ljudje. <https://www.gore-ljudje.si/Kategorije/Novosti/juzna-anapurna> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2007).

»Loše vrijeme spriječilo uspon međunarodne ekspedicije.« Klix. <https://www.klix.ba/life-style/putovanja/lose-vrijeme-sprijecilo-uspon-medjunarodne-ekspedicije/090527116> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2009).

»Makalu 2014.« Alpinistični odsek Tržič. <https://www.ao-trzic.si/reportaze/makalu-2014/> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2014).

»Manaslu 2003: Piotr Pustelnik International Team.« <https://www.k2news.com/2003/m03ppteam.htm> (dostop: februar 2022).

»Manaslu 8163 m, Himalaji 2008.« Visokogorci Crne gore. <http://www.visokogorcicg.com/manaslu-8163-m-himalaji-2008/> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2010).

»Marjeta Leva, slovenska alpinistka.« Termania. <https://www.termania.net/slovarji/slovensci-v-himalaji/8278464/marjeta-leva?query=marjeta+leva&SearchIn=All> (dostop: februar 2022).

»Med plezanjem preživeli padec 150 metrov v globino.« 24 ur. <https://www.24ur.com/novice/slovenija/odlicen-uspeh-slovenki-skoraj-na-vrhu-nanga-parbata.html> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2011).

»Nanizala je že 1800 vzponov.« Gore-ljudje. <https://www.gore-ljudje.si/Oglasi/nanizala-je-ze-1800-vzponov> (dostop: februar 2022).

»Nekaj slik z Everesta in replika.« <http://tomazjakofcic.com/2009/05/31/nekaj-slik-in-replika/> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2009).

»Nun 2005.« Alpinistični odsek Kranj. <https://www.aokranj.com/2005/12/05/nun-2005/> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2005).

»Obstala sta pod robom stene.« Friko. <https://www.friko.si/alpinizem/obstala-sta-pod-robom-stene> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno maj 2016).

»Odprava Diran 2006.« Gore-ljudje. <https://www.gore-ljudje.si/odprava-diran-2006> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2006).

»Odprava Šiša Pangma 8027 m – poročilo.« Planinska zveza Slovenije. <https://www.pzs.si/novice.php?pid=5238> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2010).

»Poročilo Simone Pogač.« Gore-ljudje. <https://www.gore-ljudje.si/kategorije/novosti/porocilo-simone-pogac> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2008).

»Poročilo: Nun 2005 – UIAA.« Gore-ljudje. <https://www.gore-ljudje.si/Kategorije/Novosti/porocilo-nun-2005-uiaa> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2005).

»Potegnili sta Slovensko smer na Nanga Parbatu.« Slovenske novice. <https://old.slovenskenovice.si/novice/slovenija/potegnili-sta-slovensko-smer-na-nanga-parbatu> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2011).

»Prva jugoslovanska ženska alpinistična odprava.« Friko. <https://www.friko.si/zgodovina-ostalo/prva-jugoslovanska-zenska-alpinisticna-odprava> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno julij 2017).

»Prvi objem zakoncev na strehi sveta.« Delo. <https://www.delo.si/magazin/svet-so-ljudje/prvi-objem-zakoncev-na-strehi-sveta/> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2020).

»Resnica o "Slovenski smeri"«.« Gore-ljudje. <https://www.gore-ljudje.si/Kategorije/Novosti/resnica-o-slovenski-smeri> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2011).

»Satopanth – 7075 m.« Najina obzorja. <http://najinaobzorja.blogspot.com/2010/01/satopanth-7075-m.html> (dostop: februar 2022).

»Shishapangma Autumn 2005 – Summits!« Project Himalaya. <https://project-himalaya.com/dispatches/2005/05-xixa-12.html> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2005).

»Simona Pogač o svoji poti na Mount Everest: Zavedaš se, da bi truplo na gori lahko bilo tvoje.« Dnevnik. <https://www.dnevnik.si/1042273450> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2009).

»Slovenska smer na deveti najvišji gori sveta.« Gore-ljudje. <https://www.gore-ljudje.si/Kategorije/Novosti/islovenska-smeri-na-deveti-najvisji-gori-sveta> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2011).

»SPDT – zgodovina.« <http://old.slosport.org/drustva/spdtf/zgodovina.html> (dostop: december 2021).

»Spomin in volja.« Gore-ljudje. <https://www.gore-ljudje.si/Kategorije/Novosti/obvestila-22009> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2009).

»Ta trmasta.« Gore-ljudje. <https://www.gore-ljudje.si/Kategorije/Novosti/ta-trmasta> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2004).

The Himalayan Database. <https://www.himalayandatabase.com/online.html> (dostop: december 2021)

»Traversing the Gasherbrums.« <https://sweclimber.wordpress.com/climbing/stories/reinhold-messner/rm-gaserbrum-traverse/> (dostop: februar 2022.)

»Tržičanki orjeta alpinistično ledino.« Delo. <https://old.delo.si/druzba/panorama/trzican-ki-orjeta-alpinisticno-ledino.html> (dostop: februar 2022, zadnjič dopolnjeno 2011).

»V gore z Nino Kopčavar.« Proalp. <https://www.proalp.si/v-gore-z-nino-kopcavar/> (dostop: februar 2022).

Multimedijski viri

»30 let od vzpona Marije Frantar na Nanga Parbat.« Doživetja narave. Radio Ognjišče, 31. julij 2020. https://avdio.ognjisce.si/oddaja/don_2020_07_31 (dostop: februar 2022).

»Dr. Irena Mrak: »Nič me ne odvrne od hribov!«« Kompas: USODA TV, 7. julij 2021. https://www.youtube.com/watch?v=nYQSO_V8wXE (dostop: februar 2022).

Matijevc, Vanja. »Film o alpinistični odpravi Trisul 1987.« Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=lp7qVOeGFUs> (dostop: februar 2022).

»Irena Mrak, Mojca Švajger in Viki Grošelj, intervju.« RTV SLO, 21.9.2011. <https://365.rtvsl.si/arhiv/intervju-radio/116541672> (dostop: februar 2022).

Redžepi, Goran. »Manaslu Himalaji 2008 / Manaslu Himalayas 2008.« Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=bsYIVeCPNIs> (dostop: februar 2022).

Slatenšek, Boštjan. »Tone, javi se!« RTV SLO. <https://365.rtvsl.si/arhiv/dokumentarni-por-tret/174410676> (dostop: februar 2022).

Literatura

Gafić, Muhamed. *Odiseja 7000*. Sarajevo: Vertikale, 1999.

Grošelj, Viki. *Gola gora: Nanga Parbat, 8125 m*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 2012.

Grošelj, Viki. *V prostranstvih črnega granita: Karakorum ,86 – Broad Peak 8047 m, Gasherbrum II 8035 m*. Ljubljana: samozaložba, 1987.

Hawley, Elizabeth. *Seasonal Stories for the Nepalese Himalaya 1985–2014*. The Himalayan Database, 2014.

Kozorog, Edo, ur. »Tien Šan «85«: slovenska odprava v »Nebeške gore«. Ljubljana: 1985.

Mikša, Peter, Urban Golob. *Zgodovina slovenskega alpinizma*. Ljubljana: Friko, Mikša in partnerji, 2013.

Peternelj, Anja, ur. *Slovenski alpinizem 2007*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 2008.

Samec, Uroš, ur. *Slovenski alpinizem 2001–2003*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 2006.

Samec, Uroš, ur. *Slovenski alpinizem 2004–2005*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 2006.

Škarja, Tone, ur. *Slovenci v Himalaji od 1954 do 2013*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 2013.

Štěrbová, Dina. *Prve ženske na osemtisočakah: hrepenenja in usoda*. Prevedla Ksenija Mravlja. Radovljica: Didakta, 2019.

Štremfelj, Andrej, Marija Štremfelj. *Objem na vrhu sveta*. Kranj: M. Štremfelj, 2020.

POVZETEK

Zgodovina slovenskega ženskega alpinizma nad 7000 m se začne z Barbko Lipovšek Ščetinin, ki se je leta 1967 kot prva Slovenka in Jugoslovanka uspešno povzpela na Leninov vrh. V obdobju pol stoletja, do leta 2017, se je na vrh, višji od 7000 m, skušalo povzpeti devetindvajset slovenskih alpinistk. Od tega je uspelo devetnajstim. Skupno so bile udeležene na devetinšestdesetih odpravah, ki so imele za cilj sedem ali osemtisočak, in se v sklopu teh povzpele na osemindvajset vrhov. V sedemdesetih letih se je na zahodni vrh Nošaka (7530 m) povzpela Slava Mrežar – Suhač, s čimer je podrla jugoslovanski ženski višinski rekord. V osemdesetih letih je slovenski ženski alpinizem doživel svoj razcvet. Prvi pomemben uspeh je bil vzpon na Pik Komunizma (7495 m), kamor se je sedem alpinistk povzpelo v obliki prve slovenske ženske alpinistične odprave. Leta 1986 je Marija Štremfelj osvojila prvi slovenski ženski osemtisočak, Broad Peak (8051 m). Vlasta Kunaver je po prvenstveni smeri osvojila vrh Trisula I. (7120 m) in z njega poletela z jadrlnim padalom. Leta 1990 je Marija Frantar dosegla uspeh svetovnega kova; postala je prva Slovenka in osma ženska na svetu, ki je stopila na vrh osemtisočaka (Nanga Parbat). Nekaj mesecev za njo je na najvišjem vrhu našega planeta stala Marija Štremfelj, s čimer je postala prva (in do danes edina) Slovenka s tem dosežkom. Breda Činč Juhant je kot prva Slovenka osvojila Pik Korženevske (7105 m), kmalu za njo pa so na njem stale še Mira Zorič, Katarina Trontelj in Marjeta Leva. Leta 1991 je Marija Frantar poskusila osvojiti svoj drugi osemtisočak Kangčendzengo, kjer pa je tragično preminula. Marija Štremfelj je leta 1995 osvojila Čo Oju (8188 m). S tem je postala Slovenka z največ osvojenimi osemtisočaki. To je rekord, ki ga drži še danes. Barbara Drnovšek je leta 2003 skušala osvojiti Manaslu (8163 m). Petra Vladimirov se je povzpela na Leninov vrh, Irena Mrak pa na Nošak (7492 m). Slednja je leta 2004 presegla magično mejo osem tisoč metrov in stala na vrhu osemtisočaka Gašerbrum II (8035 m). Istega leta je Marija Štremfelj stala na vrhu svojega četrtega in trenutno zadnjega osemtisočaka, Daulagirija (8167 m). To je bil tudi zadnji osvojeni osemtisočak za Slovenke do danes. Nina Kopčavar je osvojila Nun (7135 m), Marjana Prezelj pa Satopanth (7075 m). Irena Mrak, Mojca Švajger

in Mira Zorič so leta 2007 skušale osvojiti Broad Peak, vendar vrha niso dosegle; Irena in Mojca pa sta stali na njegovem predvrhu (8036 m). Simona Pogač je leta 2008 z osvojitvijo Manasluja postala peta Slovenka z osvojenim osemtisočakom. Irena Mrak in Mojca Švajger sta osvojili tudi Muztagato (7509 m). Večkrat sta oskušali osvojiti vrh osemtisočaka, žal neuspešno: leta 2010 Šišo Pangmo, 2011 Nanga Parbat, 2012 Gašerbrum I in 2014 Makalu. Čeprav vrha Nanga Parbat nista osvojili, pa sta dosegli izjemen uspeh: sami sta v alpinističnem slogu preplezali prvenstveno smer v Diamirski steni, ki je kombinacija Messnerjeve sestopne smeri (1978) in prvenstvenega vzpona.

V sedeminštiridesetletni zgodovini lahko tako naštejemo devetinšestdeset poskusov vzponov; od tega je bilo uspešnih osemindvajset. Nad 7000 m je do danes stalo devetnajst Slovenk.

Kontakti avtorjev

dr. Alenka Fikfak, izredna profesorica

Fakulteta za arhitekturo, Univerza v Ljubljani
Zoisova 12, 1000 Ljubljana, Slovenija
alenka.fikfak@fa.uni-lj.si

dr. Janez P. Grom, asistent

Fakulteta za arhitekturo, Univerza v Ljubljani
Zoisova 12, 1000 Ljubljana, Slovenija
janez.grom@fa.uni-lj.si

Nejc Kavka, mag. prof. zgodovine in mag. prof. geografije

Dobrunjska cesta 54 b, 1261 Ljubljana - Dobrunje, Slovenija
kavka.nejc@gmail.com?

Sara Kobal, mag. prof. zgodovine

Šibeniška ulica 28, 5270 Ajdovščina, Slovenija
sarakobal1996@gmail.com

Lea Meserko, mag. prof. zgodovine

Moravče 104, 1274 Gabrovka, Slovenija
lmeserko@gmail.com

dr. Peter Mikša, docent

Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani
Aškerčeva cesta 2, 1000 Ljubljana, Slovenija
peter.miksa@ff.uni-lj.si

dr. Božo Repe, redni profesor

Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani
Aškerčeva cesta 2, 1000 Ljubljana, Slovenija
bozo.repe@ff.uni-lj.si

Žiga Smolič, mladi raziskovalec in asistent

Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani
Aškerčeva ulica 2, 1000 Ljubljana, Slovenija
ziga.smolic@ff.uni-lj.si

Julija Šuligoj, mag. zgodovine, uni. dipl. francistka

Trnjava 40, 1225 Lukovica, Slovenija
julija.suligoj95@gmail.com

267

